

PASCAL

BRUCKNER

SERIE DE AUTOR

Fiul cel bun

TREI

FICTION
CONNECTION

Pascal Bruckner

Fiul cel bun

Traducere din franceză de
Doru Mareș

TREI
2014

CONNECTION FICTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

UN BON FILS

Pascal Bruckner

Copyright © Editions Grasset & Fasquelle, 2014

Copyright © Editura Trei, 2014

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN ePUB: 978-606-719-081-6

ISBN PDF: 978-606-719-082-3

ISBN Print: 978-606-719-030-4

Editori: Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial: Magdalena Mărculescu

Redactor: Aurelia Năstase

Coperta colecției: Faber Studio

Fotocopertă: Pascal Bruckner

Director producție: Cristian Claudiu Coban

Dtp: Răzvan Nasea

Corectură: Ana-Maria Tamaș, Georgiana Paraschiv

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe

care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul
Versiune digitală realizată de elefant.ro

„Când sufletul este amenințat,
forțele creatoare se risipesc.”

INGMAR BERGMAN

Pentru Eric și Anna
În amintirea lui Laurent Aublin

Rugăciunea de seară

Este timpul să merg la culcare. Îngenuncheat lângă piciorul patului, ținând capul plecat și mâinile împreunate, murmur rugăciunea de seară. Am zece ani. După o scurtă trecere în revistă a greșelilor de peste zi, mă adresez lui Dumnezeu, Creatorul Atotputernic, cu o solicitare. Știe că particip cu regularitate la slujbele de la biserică, știe că sunt un înfocat al împărtășaniei și că Îl iubesc mai presus de toate. Îi cer doar și-L reneg dacă nu provoacă moartea tatii, pe cât posibil într-un accident de mașină. Frâna care cedează pe un drum în pantă, o pojghiță de gheață, un platan, orice I-ar fi mai la îndemână.

— Doamne, Te las pe Tine să alegi ce fel de accident, numai fă ca tata să moară.

Mama vine să mă învelească și să-mi citească o poveste. Mă privește cu tandrețe. Cu ardoare sporită, mă dau cât de credincios pot, închid ochii și zic în gând: „Doamne, gata de-acum, tocmai a venit mama.”

Este mândră de credința mea aprinsă, temându-se totuși că aș putea, într-o bună zi, s-o apuc pe calea preoției. De altfel, îi sugerasem în treacăt posibilitatea de a merge la Seminarul Teologic Liceal. Mă trezesc în fiecare dimineață la ora șase pentru a asista preotul la slujba de la Școala Saint-Joseph din Lyon, colegiul iezuiților la care învăț. Este o liturghie necântată, adică una scurtă, căci nu sunt încă antrenat pentru cele ample,

care presupun o liturghie în adevăratul sens al cuvântului. Când mă simt pierdut, îmi fac semnul crucii, asta îmi dă forță. La această oră matinală, în biserică este puțină lume, doar ici-colo vreo habotnică picată din pat, care-și mormăie rugăciunile. Sunt micul servitor zelos al Domnului: mirosul de tămâie mă amețește tot așa cum îl îmbată pe preot vinul alb, de calitate îndoielnică, atunci când, umplând sticlutele pentru împărtășanie, pe la șapte dimineața, trage un gât zdravăn de poșircă. Văzându-i ochii sticlind, mă cuprinde un hohot de râs de neoprit. Aprind lumânările cu încântare, îmi place acest moment de reculegere de dinainte de ore. Mă împărtășesc, ador gustul ostiei, acea azimă care se topește sub limbă precum pesmetul. Munca mă umple de energie, bălmăjesc formulele în latină fără a le înțelege, ceea ce le face cu atât mai frumoase. Îmi iau porția de slujbă cu o pasiune lingușitoare. Țin să am cele mai bune note în rai. Când mijesc privirea, mi se pare că Isus îmi face prietenește cu ochiul.

Doi ani mai târziu, în timpul comuniunii mele solemne, mă dedau unei orgii de bunătate. Le surâd tuturor, sunt pătruns de Îngerul Bunătății în persoană. Adulmec cu voluptate noua mea carte de rugăciuni cu marginile foilor aurite. Paginile foșnesc la fiecare răsfoire. Plutesc în stiharul meu alb deasupra podelei, mă scald în mir. Unchi și mătuși mă acoperă de sărutări pe care, la rândul meu, le împart cu dărnicie nenumăraților mei veri. Zelul meu o umple de mândrie pe mama, dar și de o neliniște ascunsă. E bine să fii credincios, dar cu măsură: Lyonul nostru cel drag, vechea capitală a mătăsarilor, dă pe-afară de popi prăpădiți, cu sutanele pătate, cu ghetetele scâlciate, bătaia de joc a întregii ierarhii, ținta miștocărelilor puștimii, proletari ai Bisericii Romane Universale și Apostolice. Mulți mor de tineri, epuizați și chinuiți.

— Gata, bagă-te în pat, s-a făcut târziu.

— Imediat, mami. Doar un minut, că n-am terminat.

Trec repede în revistă păcatele de peste zi, mai pun încă două, trei de la mine, tot așa cum, mai târziu, aveam să mai adaug câteva încasări la declarația de impozit, de frică să nu omit vreuna importantă, și Îi mulțumesc Domnului pentru bunăvoință.

— Doamne-Dumnezeul meu, Te rog scapă-ne de el și promit să fiu cuminte.

Mama nici nu bănuiește ce-l chinuie pe micul ei heruvim, nu vede în mine decât inocență și blândețe. Motivul solicitării adresate Preaînaltului apăruse de câteva săptămâni.

Aveam de făcut o temă la geometrie, pe care decisesem s-o isprăvesc după cină. Stăteam în pat și mă dădeam de ceasul morții, pentru că matematica nu este punctul meu forte. Tata a venit să îmi arate ce și cum: încăpățânarea mea de a nu pricepe nimic l-a scos din răbdări. Cu cât încerca mai mult să-mi explice, cu atât înțelegeam mai puțin. Am obosit. După explicații, urmează țipetele, apoi urlatul însoțit de câteva scatoalce. Sunt un imbecil care își dezonoarează familia. Tata e mare, e chiar uriaș. În câteva minute, m-am trezit pe podea, m-am făcut ghem ca să scap de lovituri și am reușit să mă strecur sub pat, de unde mâna sa puternică m-a înșfăcat pentru a-mi băga în cap cu forța noțiunile elementare de calcul. Dar nu pot să-mi iert mai cu seamă faptul că l-am implorat să mă cruțe.

— Tati, fie-ți milă, o să-mi fac tema, oprește-te!

Palmele, loviturile cu piciorul contează mai puțin. Astea sunt dureri care trec. Dar să te înjosești în fața călăului, implorându-l să te lase în viață fiindcă i-ai citit în ochi sclipiri asatine, asta e de neiertat.

Peste ani, uitându-mă la filme polițiste, suportam cu greu pornirea victimelor de a le cere îndurare ucigașilor. Le ațâțau astfel pornirile sadice în loc să-i înduioșeze. Dacă tot trebuie să

mori, măcar s-o faci cu demnitate. Mama urcă în cameră, ne desparte, mă strânge în brațe îndelung, iar eu, cu obraji roșii, plâng cu sughituri. Vine și tata să mă sărute:

— Hai să facem pace. Terminăm mâine-dimineață.

Bâigui un „da” abia șoptit, în timp ce o ură ascunsă începe să-mi încolțească în suflet. O băltoacă de puroi îmi inundă creierul încetul cu încetul. Războiul tocmai a fost declarat: vor mai fi armistiții, adesea fericite, plaje de armonie, dar în mine se pornise deja ceva de neoprit. Chiar dacă, seara, ne jucăm, sub cearșafuri, de-a sania înconjurată de lupi, pe banchiză, n-o mai fac cu tragere de inimă. Nu mai pot să-l văd decât ca pe o bestie carnivoră pe punctul de a mă devora. Încrederea oarbă pe care i-o acordasem se făcuse țandări.

Domnul nu mi-a împlinit dorința, astfel că, patru ani mai târziu, am încetat să mai cred în El. În tot acest timp, seară de seară sau aproape, aud deschizându-se porțile de fier și văd farurile mașinii luminând aleea. Mă închid în camera mea, dezamăgit și încordat. Mama își aranjează părul și iese în prag să-și întâmpine bărbatul, gata să înfrunte furtuna. Noaptea, visez cum trupul îmi părăsește patul și plutește prin încăpere. Mă lipesc de tavan ca și cum aş avea o parașută ascensională. Aș vrea să rămân suspendat în stratosferă, să văd lumea de sus fără a fi părtaș la grijile ei.

Tatăii brutali prezintă un avantaj: nu te copleșesc cu blândețea și dulcegăria lor, nu caută să facă pe frații mai mari sau pe tovarășii de joacă. Din contră, te trezesc de parcă te-ar supune unei descărcări electrice, transformându-te fie într-un veșnic luptător, fie într-un pururi năpăstuit. Al meu mi-a transmis furia sa nestăpânită: am pentru ce să-i fiu recunoscător. Ura pe care mi-a insuflat-o, de fapt, m-a salvat. Eu am întors-o împotriva lui ca pe un bumerang.

Partea întâi

DETESTABIL ȘI FERMECĂTOR

1. Maiestatea Sa bacilul Koch

Plecam noaptea, ceată de drăcușori cu pompoane, ținându-ne de mână, conduși de educatoare. Aerul era un cristal înghețat care ne ardea gâtul și plămânii. Fulgii coborau cu miile, atât de tari că ne plesneau peste fețe, rănindu-ne ca niște așchii de cleștar. Zăpada ne scârțâia sub tălpi, vătuindu-ne pașii. Vântul o smulgea de pe acoperișurile caselor de munte, împrăștiind-o în rafale prin aer, transformând întunericul într-un imens vârtej alb. Fiecare dintre noi își vedea tovarășii transformați în statui mișcătoare, din care se ridicau dâre de aburi respirație de respirație. Intonam cântece de Crăciun — *O Tannenbaum, Stille Nacht* — pentru a ne face curaj.

Drumul era închis circulației, cu excepția săniilor trase de cai cu zurgălăi răsunători, care purtau familii înfocolite în pături. Ridicând capul, zăream cu greu lanțul încleștat al piscurilor din Vorarlberg. Aveam toate motivele să grăbim pasul. Ne înspăimânta gândul de a părăsi alaiul, de a fi uitați, înghițiți de lințoliul alb. Invariabil, câte unul, apăsător de frig și de frică, se scăpa în pantaloni. Trebuia schimbat în grabă și nefericitul își câștiga pe loc porecla de Buchsensschiss (care face-n pantaloni). În sfârșit, se zăreau vitraliile bisericii: am urcat mica scară din cimitir și am ajuns în piațeta din față, unde credincioșii din parohie se adunaseră deja pentru slujba de la miezul nopții. După vremea dușmănoasă de-afară, înăuntru

domnea ambianța călduroasă a unui Crăciun la munte, cu cântecele corului și orgă. Edificiul nu avea nimic din acele construcții cu un soi de bulb în vârf, atât de obișnuite în Tirol, și cu decorațiuni extravagante. Nu era decât o bisericuță cu pereții vopsiți în ocru, cu o clopotniță din ardezie neagră ca un creion și naosul sărăcăcios. Lângă altar, trona un brad împodobit cu globuri multicolore, cu un Sfânt Nicolae din stuc, cu fire de argint, cu lumânări îndoite a căror ceară se scurgea din ram în ram, riscând să aprindă copacul. În eventualitatea vreunui accident erau pregătite două găleți cu apă. Un înger blond era cocoțat în vârf, cu aripile desfăcute, în semn de milostivire. O iesle uriașă îi adăpostea pe Isus, Maria, Iosif și toate celelalte personaje făcute din lut ars, la fel de mari ca noi. Pândeam clipa în care măgarul și boul aveau să întoarcă fruntea și să se pună pe zbierat sau pe mugit. Publicul se compunea din munteni, fermieri neciopliți ori crescători de vite, în pantalonii lor de piele, și din femei în rochii înflorate, cu bonetele tradiționale. Războiul se terminase abia de vreo șase ani, iar ocupația franceză a Tirolului și a Vorarlbergului se încheiase între 1947 și 1948. În biserică se aflau în majoritate femei, fiindcă mulți dintre bărbați erau încă prizonieri sau poate muriseră.

Atenția ne-a fost atrasă de idiotul satului, *Dorftrott*-ul, un băiat de vreo cincisprezece ani, cu gușă, ras în cap, cu mutră nătângă, însărcinat, parcă, să distreze adunarea în așteptarea începerii slujbei. Se prefăcea a conduce slujba, în versiunea ei comică, iscând hohote de râs. Tocmai pe el, mai adineauri, la ieșire, când nu ne-am mai ținut de mână, îl bombardasem cu bulgări de zăpadă, ba chiar și cu pietre, sub privirea binevoitoare a preotului. Cel care își bătea joc de slujbă merita o corecție cât de mică. Domnul părinte nu a intervenit decât în momentul în care bufonul a căzut la pământ și a început să

plângă. Corul satului, acompaniat de o mică orchestră, cânta cu stângăcie marea *Missă a încoronării* a lui Mozart. Soprana, o simplă hangiță, urca atât de sus încât ai fi zis c-o să-i crape vocea, îi înnebunea pe cei din orchestră, își venea apoi în fire și încheia epuizată aria. În această bisericuță din Europa Centrală, muzica lui Mozart ridica spre înalt sufletele acestor țăranoi care, până de curând, fuseseră preocupați de apărarea Reichului. Nici în ziua de azi nu pot asculta *Laudate Dominum* fără să mi se pună un nod în gât. Sleit de puteri din cauza orei târzii, toropit de căldură, adormeam în general la *Agnus Dei*, pentru a mă deștepta la sfârșitul ceremoniei, smuls din somn de dangățul clopotelor care răsunau cât încăpea de tare, dar și de perspectiva darurilor. Credincioșii beau vin fiert cu scorțișoară și își urau Crăciun fericit, aprinzând lumânări în cimitir, pe mormintele părinților. Mulți plecau apoi acasă pe schiuri, un soi de patine lungi cu vârfurile întoarse, legate de încălțăminte cu niște simple sfori.

Era prin anii 1950, în vestul Austriei, în Kleinwalsertal, un canton ascuns undeva în Vorarlberg, o enclavă pierdută în Bavaria. Aflat în primoinfecție, fiindcă mă jucasem în așternuturile murdare ale unui unchi bolnav de tuberculoză renală, boală de familie prin excelență, am fost trimis, încă de la vârsta de un an și jumătate, într-o *kinderheim* (casă pentru copii) din Mittelberg, un sătuc aflat la 1200 de metri altitudine. Boscorodeam într-un soi de dialect germanic înainte de a fi învățat franceza și mama, căreia îi ziceam Mutti, spre marea ei dezamăgire, fusese nevoită să angajeze timp de mai mulți ani o guvernantă bilingvă, pe Frau Rhuff, pe post de traducătoare. Fratele acestei femei, un bolnav mintal, fusese eutanasiat în 1940 ca degenerat în cadrul programului *Gnadenlot*, „moartea din milă” (expresie a lui Adolf Hitler), fără ca ea să fi aflat cu certitudine dacă fusese gazat în vreun camion ori terminat cu o

injecție letală. Dialectul din Vorarlberg, apropiat de cel bavarez, era limba cultivatorilor pământului, având duritatea granitului, proprie triburilor montane invidios închise în ele însele. Era ca și cum ai fi cărat pietriș în gâtlee, fiind obligat să apeși pe vocale, într-atât de tare loveau consoanele bolta palatină. Părinții veneau de la Paris să mă vadă, iar mama rămânea apoi doar ea, încă vreo câteva săptămâni, lângă mine. Pe vremea aceea, călătoria cu un Renault 4CV ținea douăzeci și patru de ore, mai ales iarna, când trebuiau înfruntate furtuni de zăpadă și drumuri acoperite de gheață.

În seara de Crăciun, mergeam cu ei la hotelul unde trăseseră, o mică pensiune numită *Kaffé Anna*. Brazilii ne escortau părând, cu pachetele lor de zăpadă în brațe, rânduri de lachei în livrele ducând colete. Soseam în camera de la han: la poalele unui alt pom de Crăciun, de data aceasta în miniatură, încărcat de tot soiul de minunății, împodobit cu bomboane și alte dulciuri, se lăfăiau cadourile în ambalajele lor sclipitoare, unele dintre ele ascunse cât mai adânc pe sub crengi. De atunci, pentru mine bradul a rămas acel copac la umbra căruia se nasc darurile. În fiecare an, primeam câte un vagon sau o locomotivă. Încă din copilărie, tata îmi construia un minunat tren electric Märklin pe care îl monta ulterior acasă, în Franța. Petrecea ore de-a rândul în pod și, după câțiva ani, reconstituise o întreagă provincie, cu orașul ei, cu tramvai, dealuri, teleferic, pietoni, mașini, două sau trei gări, tuneluri, viaducte, un triaj și un centru automat de comandă a acelor. Sub masă se afla un ghem de cabluri electrice. Trenurile în miniatură și, în general, dragostea pentru căile ferate și pentru meseria de feroviar constituie o pasiune pe care am moștenit-o de la el. Reconstituirea detaliilor aproape până la milimetru, diversitatea modelelor propuse — mulțumită unei pastile anume, dizolvată în coșurile lor, locomotivele cu cărbuni

produceau fum — n-au încetat niciodată să mă farmece. Reconstruirea lumii la scară mică, în lipsa puterii de a o stăpâni, iată care este plăcerea nebună a modelismului. Acest teatru minuscule face din noi un soi de zei intermitenți, dotați cu puteri nelimitate. Copleșit de cadouri, mă uitam pe geam prin sticla vărgată de ger. Crivățul sporea în intensitate și codrul uriaș, din care țineam în casă micul ostatic împodobit, fremăta umplându-mă de spaimă.

Pentru mine, de atunci, a merge în Alpi înseamnă a mă întoarce în copilărie, în țara jucăriilor, a funicularelor, a tălăngilor de la gâtul vacilor, a satelor cu aspect de jucărioare, a frescelor pictate pe zidurile caselor specifice zonei. Îmi plac desuetele formule politicoase de adresare, ritualurile simple ale culturilor alpine, ba chiar și omniprezentele lactate din alimentație. De fiecare dată când ajung la peste 1000 de metri altitudine, mă simt acasă, în propriu-mi peisaj mental. Mă emoționează chiar și iodlerul, acest vesel suspin din fundul gâtului, trecut din Elveția în trilurile muzicii country, cu trilurile, cu pătrimile și cu pașnicul lui acompaniament de acordeon. Tocmai lipsa de ospitalitate a muntelui mă seduce: te primește alungându-te, te obligă să înfrunți prăpăstiile adânci, duritatea minerală a creștelor, pacea înșelătoare a ghețarilor. Iar, când o pornesc către vârf, împuns de o spaimă pe cât de grețoasă, pe atât de savuroasă, o fac în speranța că, la întoarcere, îmi voi regăsi tovarășul — bradul. Pentru mine, el va vorbi întotdeauna de parcă ar fi gânguritul primei copilării. Acolo unde crește această ființă de rând, la umbră și în ger, acolo domnesc ciripitul și hohotele de râs neașteptate. Rămâne copacul unei frontiere impalpabile ce desparte platitudinea de altitudine, santinela care ne întâmpină în regatul din înalt. Întinzându-se către cer, așteaptă zăpada gata să îndure povara căreia îi pare limpede predestinat. Când aceasta în sfârșit

sosește, se lasă acoperit, își îmbracă ramurile cu manșoane groase, albe, și se trezește dimineața scânteind din bucățele de gheață, captând lumina cu acele sale. Și-apoi, toată ziua, extremitățile sale, înstelate cu mici giuvaieruri, trosnesc și se dezintegrează.

La emoțiile pe care le trezește se adaugă astfel și aceea de a fi arborele căminului. Rimbaud blestema iarna fiindcă este „anotimpul confortului”. Exact din acest motiv îmi este mie dragă. Îmi plac micile sate adunate în jurul unei biserici, al unui torent care murmură înviorător, casele din lemn cu tavane joase, cu mobile curate și frumos mirositoare, cu paturi încastrate, acoperite cu un puf alb dens care îl așteaptă pe călător. Fiecare încăpere respiră îmbelșugare și simplitate, fiecare ungher pare un loc plin cu bunăstare. Și zăpada căzând înseamnă pentru mine intimitate, fiindcă adună oamenii, fiindcă se adresează, în străfundurile ființei noastre, îndrăgostitului rebegit de frig, sedentarului. Contrar ploii, care urmează stupid legile gravitației, zăpada coboară cu noblețe, mângâie marginile acoperișurilor, admite să se lase pe o pernă deja pregătită de fulgii de mai înainte. Ea vătuieste zgomotele, ne ascunde urâtenia, dă un sentiment de imobilitate de parcă, după ce a consimțit să cadă, urcă ușor de la pământ către ceruri. Nu e rece, încălzește inimile și se preface în agent subtil al dorinței. De fiecare dată când, la munte fiind, deschid ochii către noaptea ce albăstrește fulgii mari și blânzi, mi se pare că întrezăresc alergând în întâmpinarea mea, printre crengile brazilor ce-și poartă cușmele, chipul femeii iubite, care se desprinde astfel, enigmatic și binefăcător.

M-am născut la Paris în ultimele zile ale lui decembrie 1948, în acele săptămâni în care ultimii prizonieri de război germani părăseau lagărele franceze. A fost și anul decesului doctorului Theodor Morrel, medicul personal al Führerului, șarlatan

notoriu care îi prescria medicamente împotriva impotenței, constipației, colicilor, insomniei, spasmelor, cu totul aproape nouăzeci de produse diferite, care l-au ucis pe cancelar aproape tot atât cât eșecurile Wehrmachtului. Am fost un miracol: declarat mort la naștere, am venit pe lume vânăt, cu cordonul ombilical înfășurat în jurul gâtului. A fost nevoie de un ceas de imersiune ba în apă rece, ba în apă caldă pentru a putea fi reanimat. Ieșind, mi-am sfâșiat mama care, de atunci, nu a mai putut procrea. În compensație, atins de rahitism, o slabă mineralizare osoasă, ftizic apoi, cum se zicea pe atunci, am ajuns fiul răsfățat. Părinții mei, deși nu prea avuți, mă copleșeau cu daruri. În contrapartidă, moartea și boala m-au însoțit de la bun început, ca două prietene. Fiecare dintre noi era identificat după afecțiunea care îl lovise, angină pectorală, poliomielită, cancer, artrită, tribut de plătit pentru a putea aparține umanității. Copilul nu înțelege lumea adulților, dar îi percepe liniile de forță și de slăbiciune. Unchiul meu Louis Marc, care îmi transmisese bacilul Koch, era băiatul condamnat al familiei din partea mamei, de parcă, încă de la naștere, ar fi avut vopsită pe spate o cruce a ciumaților. A plecat dintre noi tânăr, la treizeci și șapte de ani, pentru ca frații și surorile lui să-i poată supraviețui. Eroul mamei nu era doar preotul, încă omniprezent pe vremea aceea în societatea franceză, ci și medicul, acel proprietar al destinelor noastre, care ne ținea în mâini organisme fragile și hotăra cu un simplu cuvânt cine avea dreptul să trăiască și cine să treacă dincolo. După cum mi-a spus mama, eram predispus fie să dispar de tânăr, fie să supraviețuiesc, dar să rămân cu sechele. Pe la nouăsprezece ani, o mai auzeam încă zicându-i surorii mai mari a unei prietene pe care o „frecventam”: „Dacă băiatul meu face zilnic dragoste, va muri!”

Doamna cu coasa domnea în familia noastră, nu eram decât

într-un răgaz înainte de a ajunge cadavre, fiind constrânși să ne închidem în casă. Cu acest preț ne fusese dăruită existența. N-aveam să pot zbura niciodată cu propriile-mi aripi, după cum ar fi sugerat-o prenumele, nu eram decât mielul „pascal” al tradiției creștine, cel înjunghiat de Paște, cel ce trebuia apărat înaintea sacrificării.

În așteptarea decesului, petrec la munte, timp de opt ani, momente minunate, mai întâi în Austria, apoi în Elveția, la Leysin, la domnișoara Rivier. Reușesc, prin magia proprie copilăriei, să transform adversitatea în fericire. Tulburarea resimțită mai ales din cauza despărțirii de mama se șterge în fața descoperirii frumuseții alpine și a vieții în colectiv. Dacă nu te mătură de pe fața pământului, boala te crește și face din tine vlăstar aristocratic. Patologia devine echivalentul unui titlu nobiliar. Regăsirea, printre niște acte de familie, a certificatului medical de la spitalul din Immenstadt im Allgäu, din 1953, în care îmi sunt prescrise doze uriașe de penicilină injectabilă, mă umple de o bucurie aproape copilărească. Fusesem bolnav de-a binelea și trăisem în regiunea aceea, eram un copil din Mitteleuropa, puteam revendica o tradiție căreia să-i rămân credincios, acolo era *Heimat*-ul meu (casa mea). Boala care m-a smuls din brațele părinților a fost și un noroc, cu atât mai mult cu cât antibioticele m-au făcut bine. Cu o jumătate de veac înainte, mi-aș fi dat sufletul alături de alți muribunzi, scuipând valuri de sânge. Aceasta este proba cruzimii bolii moderne: ucide prea devreme pe cei care nu pot rezista suficient până la sosirea medicamentului miraculos. Progresul medicinei a transformat moartea în contratimp. Petrec, prin urmare, prin preventorii, sanatorii, case de convalescență clipe de mare fericire, în mirosul cataplasmelor cu muștar, al fumigațiilor cu sulf și al suptului arzător al ventuzelor încălzite la flacăra. Departe de părinți, învăț foarte devreme gustul libertății. Mă

umplu de bucurie la Leysin, acel „Davos romand” pe unde au trecut, cum aveam să aflu abia peste o jumătate de secol, Michel Simon, Albert Camus, Roland Barthes, vesela hărmălaie din dormitoare, primele iubiri, șușotelile celor mici, în timp ce pe afară, prin zăpadă, aleargă cu pași de vată căprioare și capre negre. Cura e un ritual liniștitor: siestă obligatorie, pe cât posibil la soare, sub un pled, luarea temperaturii în fiecare după-amiază, alergare cu picioarele goale prin zăpadă, recomandată pentru virtuțile ei terapeutice, analiza expectorației, vizită medicală săptămânală și, pentru cazurile mai grave, transfer discret la spitalul din apropiere. Eram îngrijiți de femei înalte, devotate și austere, care păreau să fi renunțat la orice formă de viață personală. Eram copiii lor adoptați. Mai târziu, am aflat că mulți dintre micii pacienți erau evrei. La zece ani de la încetarea luptelor, tot li se ascundea identitatea, fiind chemați pe numele de împrumut, de parcă ar fi continuat teama de posibila reînviere a căpcăunilor în uniforme de culoarea coclelii. De câte ori mă exprimam în germană, mi se răspundea sistematic în franceză, cei cărora mă adresam prefăcându-se că nu mă înțelegeau, ca pentru a-mi extirpa din memorie blestematul idiom. Îmi amintesc cât am plâns uitându-mă la filmul *Heidi*, povestea acelei fete obligate să-și părăsească satul din munți pentru a se duce să locuiască la Berna împreună cu o rudă. Într-o scenă sfâșietoare, ea urcă într-o clopotniță pentru a încerca să-și vadă casa aflată între doi munți. Închipuiți-vă însă ce șansă paradoxală, să scapi atât de mic de ai tăi și să-ți descoperi libertatea, stăpân pe propriile-ți puteri!

Mi-am dezvoltat foarte devreme gustul pentru farse, fie ele și îndoielnice, o poftă zdravănă de supraviețuire, un narcisism care m-a scutit de multe rele și, mai ales, simțul buneia dispoziții. Eram ăla micu' care făcea fetele să râdă și alerga gol pușcă prin

camerele lor doar pentru a le auzi țipetele ascuțite. Sau mă închideam prin vreo baie cu cine știe care colegă, pentru a ne analiza anatomiile. Când eram descoperiți, pedepsele se dovedeau benigne. Ce puteau însemna o palmă sau trecerea în carantină pe „coridorul negru”, un culoar fără lumină, pe lângă acele comori dezvăluite?

Tuberculoza era o maladie de familie: toți unchii și mătușile mele o contractaseră, chiar și o verișoară prezentă împreună cu mine la Leysin, Marie Eugénie, care se îmbolnăvisese după ce o mușcase un câine, două rude îndepărtate muriseră din această cauză, una dintre ele fiind bunica din partea tatălui, decedată la Hauteville-Lompnès, în departamentul Ain, în 1936, ironizată de soțul care o acuza că ținea neapărat să-l părăsească. La toate scrisorile pe care i le trimitea — el locuia la Anvers, fiind cetățean belgian —, îi răspundea subliniind apăsat greșelile de ortografie. Hauteville este un târgușor nesărat, așezat pe coastele care coboară din Munții Jura, la cincizeci de kilometri de Geneva. Situat la 900 de metri altitudine, este un loc destinat nenorocirilor trupului: sanatorii, ieri, centre oncologice și pentru dependenții de droguri, azi, fără a uita inevitabilele stabilimente pentru bolnavii de Alzheimer și căminele de bătrâni. Toată partea de nord a satului este invadată de clădiri fără nume, pline de spectre ce se deplasează în scaune rulante ori șontăcăind, sprijinindu-se în bastoane. În adolescență, tata, fratele și sora lui, foarte afectați de dispariția mamei și de dezinteresul tatălui față de ei, fuseseră adăpostiți acolo de o familie adoptivă, Bavuz, tapițeri, oameni de ispravă care confecționau saltele, scaune și canapele, mânuind cu îndemânare niște ace groase. Cei doi băieți ai lor, oameni de treabă, însă limitați, vechi membri ai grupului de partizani din Ain condus de Henri Romans-Petit, au alunecat după război în patima beției. Până la urmă, cel mare, după o pileală cumplită,

i-a căutat un motiv de ceartă fratelui mai mic, l-a luat la bătaie și l-a dat gata cu pușca de vânătoare încărcată cu alice mari. Și-a sfârșit zilele într-un azil.

În copilărie, mă duceam deseori pe la ei, în vacanțe. Aerul era bun, mâncarea la fel, erau deschiși și primitivi. Toată ziua umblam brambura prin poieni cu alți puști de vârsta mea, făcându-ne praștii și pumnale cu vârfuri ascuțite, din metal, cu ajutorul cărora omoram toate animalele care se întâmpla să ni se ivească prin preajmă, dintr-un soi de răutate automată. Băgam cioburi în mușuroaiele de cârțiță, pentru ca micile animale să-și taie în ele boturile când amușinau, băteam în cuie broaște râioase pe pereții grajdurilor, trăgeam cu praștia în pițigoi și lăstuni, vânam vipere, năpârci și șerpi neveninoși, pe care îi tăiam în bucăți, puneam benzină de brichetă pe cozile pisicilor și ale câinilor și le dădeam foc. Trei încercări îl așteptau pe străinul care dorea să intre în gașcă. Mai întâi, trebuia să țină o viespe sau o albină în pumnul închis timp de un minut, fără a reacționa la înțepături. Pe urmă, să fure puii abia fătați ai unei pisici și să-i înece. Așa am și făcut într-o dimineată: am dat gata nou-născuții izbindu-i de piciorul de piatră al unui lavoar, după care i-am băgat într-un sac de iută și i-am scufundat în apă. Revăd și acum micile bule de aer, trandafirii din cauza sângelui, care urcau la suprafață. Oribilă amintire! A treia probă era vizitarea abatorului comunal. De fiecare dată când treceam prin fața clădirii făcute din prefabricate, guițatul de agonie al porcilor îmi îngheța sângele în vene. În ziua respectivă, un crescător de animale adusese un vițel ce rezista din toate puterile morții pe care o presimțea, mugind de disperare. Trei bărbați au sărit pe el și, având grijă să nu fie loviți de copite, l-au spânzurat cu capul în jos, legându-l de jaretele din spate. Măcelarul, încins cu un șorț la brâul căruia atârnavă cuțite și satâre, i-a tras o măciucă în ceafă, i-a

tăiat gâtul cu o lamă uriașă și, aproape imediat, cât încă animalul se zbătea convulsiv, i-a retezat coada și a început să-l eviscereze, înainte de a-l fi jupuit. La ceremonie era obligatoriu să asiești în picioare, fără să clipești. Rareori te învață să iubești natura viața de la țară, ea fiind în primul rând o școală a cruzimii.

Tot acolo, am descoperit și benzile desenate americane științifico-fantastice, interzise acasă, cu invazii de păianjeni uriași eliberați de războiul nuclear, cu păduchi de lemn și muște ucigașe, cu viermi interminabili ieșind din perele dușurilor și gâtuind ființele omeniești, cu broaște înghițitoare ale acelorași ființe. Mă dedulcisem la *Picioarele Nichelate*, bandiți și gentlemeni anarhiști, la *Pim, Pam, Pum*, seria comică publicată începând din 1897 de Rudolph Dirks în *New York Journal* sub titlul *The Katzenjammer Kids* (în traducere liberă, „copiii cu pisici care plâng”). La rândul ei, aceasta din urmă se inspira din desenele lui Max și Moritz care îmi legănaseră anii copilăriei cu *Struwwelpeter*, adică *Petre Ciufulici*, poezii ilustrate cu sadism, desene în care era arătat un mic rebel căruia îi erau tăiate degetele ca pedeapsă că-și suga degetul mare ori se îneca în supă fiindcă refuza s-o mănânce. Ca să nu mai pun la socoteală albumele cu Tintin, care pur și simplu m-au readus pe lume și pe care le recitesc de la un capăt la celălalt la fiecare trei ani, ca și pe cele, mai puțin cunoscute, cu Joe, Zette și Jocko, fratele, sora și maimuța lor. Desenatorul belgian Hergé a fost cel dintâi care m-a făcut să prind gustul Asiei, mai ales al Indiei, când am citit peripețiile lui Tintin și Milou la maharajahul din Rawhajputalah, cele cu trabucurile faraonului sau din *Lotusul Albastru*. Pim, Pam și Pum sunt trei draci de copii care locuiesc cu familia lor în insula tropicală Bongo, peste care domnește un rege leneș. Copiii nu încetează să le facă zile fripte celor doi adulți bărboși, Căpitanul și Astronomul, furând prăjiturile

pregătite de tanti Pim și dând vina pe alții. Când erau prinși asupra faptului, încasau chelfăneli monumentale cu făcălețul, care-i lăsau lați câteva săptămâni. Din aceste lecturi edificatoare m-am inspirat mai târziu pentru a le juca tot soiul de feste mizerabile celor din jur: coji de banane aruncate să ajungă sub tălpi, perne pârțâitoare, găleți de apă așezate pe uși întredeschise (era s-o omor pe mama cu așa ceva, când a intrat odată în sufragerie), lichide turnate în pantofi, rahați de plastic, cadavre de șoareci strecurate printre așternuturi, pătură strânsă sub saltea de nu te mai puteai băga în așternuturi, „măslina” de iepure presărate în supă.

Memoria e o sită specială. Din copilăria în care fermecătorul și detestabilul au mers umăr la umăr, nu am ținut minte multă vreme decât partea bună. Pentru a supraviețui, trebuie să uiți, să te cureți de amintirile care te împiedică să mergi înainte. Mi-am construit rapid un sanctuar inviolabil, un fel de citadelă psihică pentru a scăpa de țipetele și de violența adulților. Copil unic, am fost de la bun început, prin forța lucrurilor, nu doar iubit, ci preferat prin forța lucrurilor. Inapt pentru nefericire, dotat cu o facultate ieșită din comun de a transforma neplăcerile în bucurii, am fost dragul mamei, al mamei mele care ținea să-mi satisfacă și să-mi anticipeze cele mai mici dorințe. Lucru care m-a încurajat tot atât de mult pe cât m-a făcut s-o iau razna: din vremea copilăriei, am păstrat sentimentul de cuceritor, certitudinea de fi fost cel mult așteptat pe acest pământ, încrederea în steaua mea norocoasă chiar dacă, în adolescență, tipul de educație s-a schimbat cu brutalitate. Era necesar să fiu ținut acasă indiferent de mijloace, să fiu sustras lumii și corupțiilor ei. Răul care ar fi putut să mă ucidă, tuberculoza, mi-a redat gustul vieții. Boala nu te învață nimic altceva decât că o poți învinge. În acest sens, și ea m-a salvat.

Numai că, pe vremea când soseam în dezolantul cătun din Kleinwalsertal, la începutul anilor 1950, măcinat pe dinăuntru de bacilul Koch, eram departe de a fi aflat că tatăl meu se ascunsese aici timp de șase luni, în primăvara lui 1945, cu amanta lui austriacă, pentru a fugi de trupele sovietice și a scăpa de autoritățile aliate. Mă va trimite și pe mine, șase ani mai târziu, în acel loc, profitând de faptul că eram infectat, pentru a deveni un germanofon de nădejde.

2. Drăgălășenii conjugale

E ora prânzului. Vin în bucătărie pentru a lua farfuriile și a le duce în sufragerie. Trebuie să am doisprezece ani. Aud cele dintâi urlete, asemănătoare unor detunături, o melodie bine cunoscută. Locuim într-un cartier mărginaș al Lyonului, pe DN7, într-o casă cu grădină. De aici, de cealaltă parte a zidului, începe câmpul unde pasc vaci și oi împrăștiind un miros puternic de animal. În depărtare, se zăresc turnulețele unui castel și dealurile de la Ecully. O cale ferată, pe care trec doar trenuri de marfă, se întinde pe undeva, mai jos. Strigătele de ajutor ale mamei sunt tot mai puternice. Alerg să văd ce se întâmplă: părinții mei se bat, a devenit aproape un ritual. De data aceasta însă, pare mult mai serios. Tata o face pe mama nebună, ea pe el, ticălos, tata îi trage palme zdravene peste cap, ea încearcă să-l prindă de păr, să-i smulgă scalpul. Amândoi sunt roșii ca focul la față. Mama se zbate, îl zgârie. Este o luptă stângace în care ceea ce contează cu adevărat este nivelul sonor al protagoniștilor. Ea zbiară:

— Javvă, te-ai întors la puicuța ta!

El confirmă.

— Da, nebuno, m-am întors la ea, păi tu te vezi cum arăți, amărâto?! O să te duc la spital.

Vrea s-o dea cu capul de pereți. Îi rog:

— Opriți-vă! Opriți-vă!

Încâlcitul cuplu oscilează, mai-mai să cadă, ca în clipa întreruperii bruște a unui vals. În bătălie, tata îi prinde mâna mamei în ușa, cât pe ce să-i zdrobească degetele, dar mă bag la mijloc. În ultima clipă împing, mama gâfâie turbată, nici măcar nu a sesizat pericolul, tata nu știe dacă să-i mai ardă o carabă sau să mi-o paseze mie ca să mă învețe să nu mă mai amestec în ce nu mă privește. Iese însă luând cheile mașinii și pleacă trântind ușa. Mama plânge, stacojie la față, și-și cere scuze:

— Suntem niște proști, păi nu? Ne dăm în spectacol. Vino repede să mănânci, că se răcește.

Numai că fața de masă a fost trasă pe jos, farfuriile zac sparte pe podea, sufrageria s-a transformat în câmp de luptă, supa nu mai este decât o cascadă verde, care picură pe dușumea. Nu-mi mai este foame și cred că izbucnesc și eu în lacrimi. Adunăm resturile, cioburile, ștergem băltoaca de supă cu o cârpă groasă. Mi-am dorit să-mi apăr mama, dar, oare, am apărat-o destul?

După douăzeci de ani, la începutul anilor 1980, degeaba am crescut, tot mă mai întorc uneori, prin puterea tradiției, pentru a mânca duminica la prânz la părinții mei care, de-acum, locuiesc în Paris, lângă Poarta Auteuil. Scenariul se repetă identic. Masa începe aproape normal până când, sub un pretext oarecare, salata prea sărată, o ridiche acrită, o lingură care a căzut, se și trag primele salve. Mama pălește și-l roagă pe tata să înceteze.

— Haide, gata, chestia asta nu interesează pe nimeni!

El insistă. Și atunci, aproape automat, ea începe să tușească ușor. Fatal simptom!

— Ce mai e și zgomotul ăsta? Du-te de scuipă, dacă te-a apucat boala!

— Nu m-a apucat nicio boală, îmi dregeam glasul.

Decorul a fost instalat, piesa o cunosc pe de rost. Tensiunea

urcă pe nesimțite, ca febra. Incidentul trebuie să degenereze în furtună, uraganul se trezește. Toate tracasările, toate umilințele din întreaga săptămână se adună în scena duminicală. E Sabatul nostru. Tata are nevoie să explodeze. Ca un actor experimentat, ne păcălește, făcându-ne să credem că va trece la alt subiect. Începe cu mine o conversație inofensivă, șmecherie din care pornește contraatacul. O sucește dintr-odată. Morocănosul mârâie, erupția e iminentă. Se uită urât la mama.

— Măcar te-ai fi putut îmbrăca și tu mai de Doamne-ajută ca să-ți întâmpini fiul. Ți dai seama ce fistichie ești?

Asta e expresia lui favorită.

— Lasă-mă-n pace...

Mama își însoțește cuvintele cu tot felul de sunete din gât.

— Iar începi?

— Am răgușit, lasă-mă-n pace.

Numai că răgușeala aceea înfoiată ca un motan se transformă în tigru și mama este dintr-odată scuturată de expectorații furibunde, care o obligă să se ridice. Stropește în toate părțile și se face roșie la față ca o cărămidă. De data asta, războiul a fost declarat, tata primind cadou pretextul.

— Încetezi ori nu?

Și își ridică mâna dreaptă. Mama nu-i poate răspunde, scuturată de încă un rând de tuse de nestăvilit.

— Dacă o ții așa, am plecat.

— Foarte bine, cară-te!

— În niciun caz, imbecilo. Gata, ajunge! Dacă e cineva care trebuie să se care din casa asta, tu ești aia!

— Nici vorbă, încearcă mama să articuleze printre două sughițuri, doar iau masa cu băiatul meu. Nu încerca să strici tot cu grosolăniile tale.

Abia reușește să-și încheie fraza, că i se umflă gâtul din nou, apoi, obrajii și o serie de convulsii sosite din străfundurile

bronhiilor urcă la suprafață. Se sufocă, se contorsionează. Toată viața a însoțit-o pe mama tusea asta isterică. Ca pentru a-i oferi soțului ei ocazia de a o admonesta. El îi interzicea să fumeze, ea pufăia Craven A în cutii elegante de metal roșu cu litere aurii, care miroseau a tutun aromat. Din punctul ei de vedere, o femeie modernă trebuia să fie văzută cu țigara în mână. Era de înălțime medie, cu îndepărtată ascendență spaniolă, brunetă, cu privire veselă, cu nas cârn, cu zulufi pe frunte, cum o cerea moda de după război. El se conforma stereotipului arian din propaganda vremii: înalt, cel puțin pentru criteriile de atunci, blond închis până aproape de roșu, cu ochii gri-albaștri, cu nasul drept și fruntea înaltă.

Își alungase odată soția, prin anii 1960, de la un recital susținut la Lyon de către pianistul Wilhelm Kempff fiindcă o apucase, de două ori, o ușoară iritație a mucoaselor. Or, în locul acela, și cel mai ușor murmur devenea urlet. Maestrul dăduse un semn de nerăbdare, iar mâinile sale de virtuoz, acele două animale de rasă, atât de fine și de musculoase, care cântaseră pe tot parcursul războiului pentru mărimile Partidului Național Socialist, rămăseseră suspendate deasupra claviaturii. Sala se întorsese reprobatoare către rândul nostru. Mama fusese trimisă la plimbare, pe coridor, interzicându-i-se spectacolul, înecându-și micul scandal sonor în imensitatea acelui loc. Când am ieșit s-o caut, plecase deja spre stația de autobuz din Piața Bellecourt, pentru a se întoarce acasă. A ajuns însă în urma noastră și, în lipsă de Beethoven și de Schubert, a avut dreptul la un concert de insulte încă de la intrare, așa cum se cuvine.

În duminica la care mă refer, la Paris, așa cum ziceam, douăzeci de ani mai târziu, mama încerca să oprească eructațiile care-i veneau din fundul pieptului. I se curățau plămâni. Am lovit-o ușor în spate ca să-i treacă. Tata m-a împins cu putere, a pus mâna pe ea și a început s-o scuture.

— Ai de gând să termini? Da, sau ce căcat facem?

Mecanismul infernal se pusese în mișcare. L-am dat la o parte pe tata, dar prânzul era de-acum ratat. S-a ridicat și a ieșit din încăpere. Falsă ieșire din scenă, întrucât s-a întors uitându-se urât. O căuta pe mama, i se făcuse poftă, doar ea trezise monstrul care nu avea de gând s-o mai lase din gheare. Ca pentru a-i mai oferi un motiv serios, a explodat în bale, scuipați, declanșând un val de behăituri. Crescendoul era perfect respectat și artileria grea s-a dezlănțuit. Tata a amenințat că răstoarnă masa și-o pocnește cu platourile peste mutră. I-am oprit, dar tot a apucat să-i arunce în față un pahar cu apă „ca s-o calmeze”. Mama se sufoca, tremura, bărbatul se ducea să se închidă în biroul lui. Instantaneu, tusea înceta și mama dârdâia. Cu voce pâlپândă, dar parcă nimic nu s-ar fi petrecut, a zis:

— E chiar o tâmpenie să tușesc în halul acesta, îmi pare rău, Pascal, iubittle.

Cunosc pe de rost reflexul victimei care se consideră vinovată de persecuția al cărei obiect este, o somez să-l părăsească și îmi răspunde da, ai dreptate, ai dreptate, doar așa, ca să o las în pace. Plec peste un ceas, cu nervii puși pe bigudiuri. Mă simt murdărit. Șase luni nu mai dau pe la ei. În metrou, mă întâlnesc cu prietena mea din acea vreme, o preafrumoasă metisă antilezo-mexicană, și izbucnesc în lacrimi, în brațele ei, ca un puști. Acum, mă întreb: n-ar fi fost mai bine să-i fi tăbăcit tatii pielea așa cum merita, să-i fi ars o cotonogea de s-o fi ținut minte?

Trebuie totuși făcută diferența între micile izbucniri și certurile monumentale, cu potop de înjurături, cele care, de preferință, meritau un martor, dacă s-ar fi putut, în timpul cinei. La așa ceva, tata s-ar fi dedat cu toată bucuria, găsind în prezența celei de-a treia persoane, copil ori adult, ocazia propice pentru desfășurarea năbădăilor lui. Regizorul își

pregătea efectele și își freca mâinile, satisfăcut încă dinainte: putea să pornească spectacolul, avea la dispoziție și victima, și publicul. Începea să mănânce tot numai un zâmbet, mare maestru al glumelor fără consecințe. Astfel, schimbarea foii putea fi percepută încă și mai brutal. Avea mama ghinionul de a face să răsune puțin mai tare un pahar sau să lovească piciorul mesei? Fatală eroare! El mormăia: „Fii atentă!” Ea își cerea scuze, dar repeta imediat zgomotul. Prilej pentru încă o dojană — „Da’ greoaie mai ești!” —, lucru care suscita o nouă stângăcie. Moment în care tata trecea de la „greoaie” la „proasto”, apăsând pe prima silabă, care marca începutul celui de-al doilea act. Într-o clipă, gazda binevoitoare se transforma într-un nebun furios: ridica brațele spre cer și le lăsa să cadă cu putere pe masă, făcând să se cutremure tot ceea ce se găsea pe tăblia ei. Dacă vreun nepot sau vreun văr izbucnea în lacrimi, îngroșa rolul, amenințându-i și pe aceștia cu cele mai negre represalii. Mama încerca să parazeze loviturile, oferindu-se să ispășească și în numele comeseanului. Își cerea ea mii și mii de scuze, însă era prea târziu. În sfârșit, tata se ridica, lăsând în urmă o adunare sfârșită de puteri, ca un Attila domestic. Farfuriile și paharele n-au fost inventate decât pentru a le permite soților irascibili să aibă pe ce își vărsa nervii. Mica muzică exasperantă produsă de acestea spărgându-se este un desăvârșit calmant pentru suflete. Am reluat această dramatizare a fulgerelor mai târziu în structura unora dintre romanele mele. Am redescoperit această trăsătură de caracter la câțiva prieteni care și-au ales greșit soțiile și a căror plăcere consta în a le înjosi în public, simbol, pentru ei, al eșecului existențial. Persoanele prezente la astfel de izbucniri plecau cu aceeași senzație de a se fi murdărit din cap până-n picioare.

Cu șase luni înaintea morții ei, în 1999, s-au dus pentru o zi la Lyon. Mama, extrem de slăbită de encefalopatia care îi

deregla mersul, s-a împiedicat pe trotuar și s-a prăbușit. În loc s-o ajute să se ridice, tata a făcut-o „imbecilă” sub privirile uluite ale trecătorilor, reproșându-i că făcea pe interesanta și întorcându-i spatele. A fost nevoie de trei oameni pentru a putea fi pusă pe picioare. El dispăruse deja și seara, în trenul care îi aducea la Paris, a cadorisit-o cu toate numele posibile de păsări. După câteva săptămâni, într-o seară de octombrie, a căzut pe bulevardul Saint-Jacques, în fața unei clădiri înalte, unde se dusesse pentru a cumpăra ziarul, și și-a fracturat femurul. Avea șaptezeci și nouă de ani. M-am repezit la urgență, la Spitalul Cochin. Tata a intrat în trombă în salon și, în fața infirmierei stupefiate, a urlat:

— Băi, nebuno, nu mai termini cu fandoselile?! Ia ridică-te și hai acasă!

L-am dat pe ușă afară și i-am interzis să se mai întoarcă. Timp de cincizeci de ani de căsătorie, el a dovedit o remarcabilă statornicie în persecuție și ea, o admirabilă perseverență în supunere. Demolarea sistematică a nevestei i-a luat abia un an după nuntă, la capătul căruia mama a început primele crize de epilepsie. De aici, de pe patul de spital, ea, care fusese un caz exemplar de servititudine, îl contemplă cu ochii larg deschiși, cu un soi de mirare amuzată. El bate din picioare, ea e deja în altă parte și îl întreabă absentă:

— Ce s-a întâmplat, René, dragule, ești supărat?

Și îi va juca festa cea mai sinistă, fiindcă va muri cu demență senilă peste câteva luni, lipsindu-l de victima preferată a ieșirilor lui violente. Mă înmărmurește gândul că a pactizat atâta vreme cu călăul ei, că a consimțit la traiul în acel infern mediocru.

Mama spera să-l vadă schimbându-se, miza pe o ameliorare a caracterului lui. Îi sublinia părțile bune din care, sigur că da, avea foarte multe. Încerca să justifice cu toate argumentele

posibile situația de soție maltratată. Zi după zi, el îi săpa o groapă în minte, convingând-o de inferioritatea, de urâtenia ei. Altercația era norma, calmul, excepția. La fiecare afront, ea cobora privirile și se conforma puțin câte puțin cu imaginea din oglinda întinsă de el, slăbind și devenind tot mai palidă. Ba încă și mai rău: timp de douăzeci de ani, i-a fost secretară, stenografiindu-i scrisorile fără remunerație. Invariabil, dictările degenerau, iar zbierătorul-șef adăuga la rănile obișnuite reproșurile legate de muncă. Epitetele cele mai grațioase — curvă, debilă, idioată — zburau prin aer ca tot atâtea viespi, însă ea se prefăcea că nu le mai simte înțepăturile. Îi bătea corespondența de afaceri la o mașină Remington antică. La cea mai mică greșală, el rupea pagina, obligând-o să ia totul de la capăt, în dublu exemplar, cu indigoul la mijloc. Îl auzeam urlând tocmai de la mine din dormitor și îmi astupam urechile. Uneori, dimineața, la micul dejun, mama apărea cu buzele umflate și cu vânătăi pe brațele pe care încerca să și le ascundă. Când i le arătam, îmi răspundea:

— M-am lovit de ceva, doar știi cât sunt de neîndemânatică!

Părea imună la umiliri și gata să ia flegmele drept o ploaie oarecare, conform unei expresii consacrate. Până și în cele mai bune clipe ale noastre, trăiam sub amenințarea iminentei furtuni care ar fi putut izbucni chiar și în miez de noapte, când auzeam un fel de huruit de cealaltă parte a peretelui, urmat de suierături turbate, de obiecte grele căzând cu zgomot, de uși trântindu-se. Scena constituia o purgație eficientă, care rupea banalitatea zilelor. Devenind cotidiană, se integra în decor, în rutină. Ca să-l ierte, el o umplea de daruri pe care ea i le arunca în obraz.

La un moment dat, mama, promovată la rangul de burgheză de provincie, deoarece situația financiară a familiei se îmbunătățise după vremea sărăciei de la început, și-a impus

să organizeze concursuri de bridge acasă, împreună cu câteva prietene. Primele trei sau patru întâlniri au decurs aproape normal. Până în ziua în care despotul, supărat pe dovada de independență, a dat buzna în plină partidă, sub pretextul unui raport urgent de bătut la mașină, pradă unei furii ieșite din comun. Doamnele prezente s-au zburlit ca niște păsărele speriate, iar mama s-a înecat în scuze. A mai încercat ea să le invite și altă dată, însă umbra tiranului plutea în aer, așa că bridgeul a fost trimis în rândul pasiunilor imposibile. Și așa, tata a făcut gol în jurul ei. După zece ani de căsătorie, mama a reușit să obțină carnetul de șofer. Într-o zi, tata i-a lăsat volanul, așezându-se pe scaunul din dreapta și ghidând-o. Într-un preafrumos act ratat, ea a reușit ca, după câțiva kilometri, să izbească automobilul de zidul unui portal. În afara palmei încasate instantaneu, a fost condamnată pe viață să circule numai cu biciclete cu motor Solex, fie ploaie, fie vânt. Nici n-a mai îndrăznit vreodată să se atingă de volan.

Toate acestea nu interziceau lungile perioade de bucurie împărtășită de amândoi, de descoperiri, de călătorii. Tata era chiar un om de succes în profesia lui. Inginer minier fiind, m-a luat cu el de mai multe ori în subteran. Când își punea casca și niște ochelari groși, devenea o adevărată făptură a infernului. Din câte cred, era însărcinat cu măsurarea gazului de mină, cu verificarea consolidării galeriilor, cu aruncarea în aer a rocilor, cu montarea șinelor și cu circulația vagonetilor. (Mult mai târziu am aflat că filosoful german Friedrich Leibniz, și el inginer la minele de argint de la Harz, inventase între 1680 și 1686 un sistem de evacuare a apelor din subteran, revoluționar pentru timpul lui.) Mă îngroziseră vibrațiile ascensorului și strigătele minerilor care munceau cu bustul gol, în căldură înăbușitoare și întuneric înfiorător. Puțurile minei mi se păreau niște găuri în care erau aruncați copiii neascultători, pentru a

putrezi acolo, în adâncuri. Veteran al Minelor din Saar și al Exploatării Carbonifere Franceze, tata va fi mai târziu martorul îndurerat al închiderii minelor de la Alès, Forbach, Decazeville, Sarreguemines. Poate că nici nu greșea. Fapt este că, atunci când a împlinit treizeci de ani, a început să încaseze primele dividende rezultate din munca lui. Mai întâi, și-a cumpărat un automobil Renault 4CV verde, care semăna cu o broască pe roți, a urmat un Panhard, apoi un Renault Frégate prin anii 1960 și, în sfârșit trecând la concurență, a încheiat cu un Citroën DS 19, semn al apogeului ascensiunii sociale. Ne distram cu suspensiile pneumatice care făceau automobilul să urce și să coboare. Ținea să câștige respectul celor din jur, să-și prindă din urmă cumnații, care reușiseră mai bine decât el, lucru pe care mama i-l reproșa, făcându-l ratat, de câte ori se certau. Mica ei răzbunare legitimă. Căci fiecare era temnicerul celuilalt. Tata își făcea un titlu de glorie din faptul că evadase din condiția de muncitor la care tatăl lui, rentier ruinat, ar fi vrut să-l condamne și care îi caracterizau fratele și sora. Noi, în schimb, eram pe drumul drept către clasa burgheză de mijloc, iar viitorul ne zâmbea. Schimbam mobilierul, facilitățile tehnicii ne intrau în casă, aparate sofisticate care ne provocau fie admirația, fie râsul. De-acum, primeam în vizită. Mi se părea că prietenii părinților mei semănau cu Séraphin Lampion, agentul de asigurări care se tot invita pe la mesele altora, farsor și glumeț, care năvălea cu droaia lui de copii în castelul Moulinsart, din aventurile lui Tintin. Ceea ce nu observam pe vremea aceea era blonda picantă, extrem de în ton cu moda anilor 1950, cu un decolteu lăsând cât încăpea la vedere sânii tari și rotunzi, care se tot sclifosea la soțul ei, deși era de pe atunci amanta tatălui meu. Plecam în vacanțe în Spania și în Portugalia pentru a ne vizita verii mai îndepărtați, țări încovoiate sub dictatori pe care tata nu-i detesta. Se dădea

priceput în arta modernă, cumpărând mizeriile de tablouri ale lui Bernard Buffet și litografiile lui Vasarely, summum al avangardei din punctul lui de vedere. Urcând în ierarhia afacerilor, începuse să ia proporții. Era cultivat, manifesta o impresionantă erudiție în geografie și științele naturii, construia cu propriile-i mâini dulapuri și scaune, îi citise pe clasici, excela în bucătărie. Musafirilor aflați în trecere le oferea o fațadă amabilă și colocvială. Fredona *Vin, puicuțo, vin puicuțo, vin,/ când aud ăst cântat devin un deocheat* al lui Charlus (1903), *Marinella* lui Tino Rossi, *Se zice că am piciorușe frumoșele* a lui Mistinguett, *Gorila* lui Brassens, *La Paloma*. Mama se încrunta și încerca să-l facă să tacă, dorind să-mi apere urechile de acele infamii la modă, știind că fiecare melodie era asociată cu câte o aventură galantă de-a lui.

Numai că, de sub măștile orgoliului social, un soi de țicneală îl arunca dintr-odată în brațele turbării, ale bucuriei de a distruge. Ne martiriza timpanele, neputându-ne convinge puterea de înțelegere. Orice ființă creează o atmosferă, o stare generală pe lungimea ei de undă, care o urmează pas cu pas, orice ar face, încrustându-se în memorie ca o sinteză a trecerii ei prin lume. Tonalitatea întunecată a lui sfârșea prin a mina orice plăcere. Bucuria-i nesănătoasă era să ne supună la întrebări dificile, care să ne sublinieze ignoranța și să-l fixeze, prin contrast, în condiția lui de spirit universal. Zilnic, dădeam examen la limba germană, fiind obligați să traducem în limba lui Goethe expresiile cele mai încurcate. Ne dădeam de ceasul morții și, dacă mama încerca un răspuns, era muștrată pentru accentul pe care tata îl parodia toată ziua, țuguindu-și buzele. Și ea și eu eram doi copii încovoiați sub tutela unui caid omnipotent. Mamei îi era frică de el și o repeta mereu:

— Tatăl tău este atât de puternic, are atâta energie!

— Ba nu, mami, nu e puternic decât din cauza slăbiciunii

tale.

Și mie mi-era frică de el și mă supuneam fără să crâcnesc. Când mă teroriza, vorbindu-mi sever, juram să mă răzbun. Însă îmi doream și să-i fiu pe plac, să-i câștig respectul, să-l uimesc, cum face orice copil, să-i provoc râsul cu strâmbăturile mele, cu micile mele cuvinte rafinate. Visam să mă acopere mai degrabă cu o ploaie de epitete elogiatoare decât cu observații caustice. Dezaprobarea lui mă consterna. Atunci însă când îmi puneă întrebarea stupidă „Pe cine preferi, pe tati sau pe mami?” (ca toți autocrații, își dorea să fie iubit), nu mă lăsa inima să mint și răspundeam invariabil: „Pe mami.” Consecință a triumphiului familial, viața noastră de zi cu zi era un sistem de alianțe încrucișate și schimbătoare: tata și mama împotriva mea, tata și cu mine împotriva mamei, eu și mama împotriva lui, noi toți contra altora. Și-apoi, într-o bună zi, am fost eu împreună cu ceilalți și fără ei doi.

În consecință, mama și cu mine ne plimbam în împrejurimi, pe câmp, fără țintă. A fi liber înseamnă a vrea și a putea să faci ceea ce vrei. Noi eram neputincioși. Așa că înaintam de-a lungul căii ferate sau până în satul Charbonnières, trecând prin fața caselor unor necunoscuți, păzite de dulăi amenințători. Mama mărșăluia înainte, în loc să plece pentru totdeauna. Fugea doar pentru a se putea întoarce mai bine, parcă legată cu lanțuri de torționarul ei, care o martiriza în timp ce-și urma prin alte părți legăturile pasionale. Tropăiam mărunț, pentru a putea suporta mai bine noile capricii ale Suveranului. Mama citea ziarele, hrănindu-se cu viața abstractă a națiilor și a popoarelor spre a putea uita de-a sa. La fiecare criză, exclama:

— Vai, vai, vai, chiar merge rău...

Și titlurile cu litere de-o șchioapă îi alinau suferințele.

A ști că prin alte părți oamenii îndurau foame, masacre, inundații îi făcea propria nenorocire mai ușor de dus. Acasă,

am învățat două lucruri contradictorii, pasivitatea și ura, care se hrăneau una din cealaltă.

Neavând cum să-și trăiască viața, mama a început foarte devreme să-și cultive maladii. La un an după nașterea mea, a manifestat primele crize de epilepsie, care au continuat până la sfârșitul vieții și care mă înspăimântau. Lua pentru asta Gardenal, un fenobarbital, apoi, Depakine, recomandat în tratarea convulsiilor. Pe urmă, a reușit, după o mulțime de alte mici manifestări maladive și intervenții chirurgicale minore, să se otrăvească cu bismutul cu care își trata niște banale contracții intestinale, căzând într-o comă profundă timp de mai multe luni, stare din care și-a revenit aureolată, pentru o vreme, cu un nimb de mister și de respect. Apoi, când eu împlinisem deja patruzeci de ani, a făcut o encefalopatie și maladia Parkinson. Se îmbolnăvea pentru ca tata s-o îngrijească, colecționând afecțiunile ca alții spațiile exotice, pentru a se face în sfârșit vizibilă. Numai că maladiile astea cu repetiție o îndepărtau încă și mai tare. Trupul acela devastat îl exaspera pe tata cu atât mai mult cu cât mama trecea de la o patologie la alta ca o nomadă. Perioadele de sănătate nu erau decât scurte punți între două recăderi. Mama era o adevărată enciclopedie medicală, făcându-și un titlu de glorie din a suferi deprecieri bizare ale sănătății, clocind bacili ori viruși cât mai nepotriviți unii cu alții, lăsând doctorii cu gura căscată. Îi era fie prea cald, fie prea frig, într-o permanentă stare de rău. La întrebarea „Ce-ați făcut în viață?”, ar fi putut răspunde „un anume număr de boli pe care le port la rever ca pe tot atâtea decorații”. Își dorea să cadă pe câmpul de luptă al sănătății. Schopenhauer compară relațiile umane cu acelea ale porcilor spinoși. Când vor să se încălzească, aceștia se apropie unii de alții, dar se rănesc în țepii lor și atunci se îndepărtează, dar li se face frig. Manevra trebuie repetată până când este găsită

distanța potrivită, iar durerea produsă de ace devine suportabilă. Mama își pierduse toți țepii sau, mai degrabă, îi întorsese către ea însăși.

O imploram și eu, și frații și surorile ei să divorțeze.

— Știi cum e? În familia noastră nu se face așa ceva. Femeile divorțate au un renume foarte prost.

Cel mai mic copil al unei familii catolice, având încă opt frați și surori, crescută sub semnul habotniciei și al disprețului față de femei, la școala Notre-Dame de Sion, unde fusese internă, nu s-ar fi putut împăca niciodată cu o asemenea transformare. Cu atât mai mult cu cât n-ar fi putut trăi fără banii soțului. Argumentul financiar nu era decât o scuză fără rost întrucât, ceva mai târziu, când și-a găsit o slujbă la Ministerul de Finanțe și a căpătat o anumită independență economică, tot lângă el a rămas, de data aceasta sub pretextul datoriilor lui prea mari. Păzitoare a focului sacru al căminului, și-a sfârșit zilele lipsindu-se de orice, pe când tata arunca banii în stânga și-n dreapta. Termina resturile de mâncare, cojile de brânzeturi, colțurile uscate de pâine, legumele stricate, stingea lumina și făcea economie până și de chibrituri, slăbea văzând cu ochii, își interzicea și cea mai mică bucurie. La final, nu mai era decât un pachet de oase. Avariția este un simptom al haosului, al confuziei, iar ea acționa asupra lumii restrângându-se. Ți se rupea sufletul de mila ei când o vedeai prost îmbrăcată, nemaipăsându-i de cum arăta, pierzându-și părul, mergând cu pas tremurător și nehotărât.

Mama era defetismul viu cu față surâzătoare. Deseori, mi se părea tristă, cu ochii umeziți de lacrimi, îmbătrânită înainte de vreme, fără a fi înțeles cu adevărat ce i se întâmpla. Trebuie să crești pentru a fi sensibil la suferința altuia, pentru a lua distanța necesară față de tine însuți. Zilele de iarnă erau lungi, eu eram la școală și tata, plecat. Ea se plictisea și se frământa:

pe unde s-o fi dus, ce-o fi făcând, cu ce „târfă” o mai înșela? Gelozia îi ținea loc de existență. Prefera s-o lovească, dar să fie acasă. Toate femeile erau dușmancele ei, ba chiar și pe femeia din ea o detesta. La Notre-Dame de Sion, unde fusese internă, fetele nu aveau voie să se spele decât cu cămașa de noapte pe ele. Grija față de igienă conta mai puțin decât teama de nuditate. Călugărițele întipăreau în mintea fiecărei eleve greața față de propriul corp. În vocabularul ei, spița feminină era formată din „amante”, „boarfe” și „javre”. Toate voiau „să arunce ancora” și „să amareze” bărbații. Lexicul moștenit din inventarul pirateresc rezuma pentru ea relațiile dintre sexe. În jurul celibatarilor nu se învârteau decât intrigante și vampe a căror unică grijă era să le sucească mințile. Ucisese în ea orice umbră de feminitate, pedepsindu-se pentru a-și putea pedepsi soțul. Îi umbla prin lucruri, îi ținea socoteala amantelor și le și dădea uneori telefon pentru a le convinge să renunțe la el. Îmi arăta scrisori sau cărți poștale pe care tata le scria acestora, constituind un adevărat dosar pentru cazul în care... El practica fără prudență adulterul epistolar, ținând să dea vagabondărilor lui un lustru literar. Am păstrat sute de astfel de misive: lirism și trăncăneală. Nimic grav. Este singurul lucru pe care i l-am iertat.

Mai târziu, mama a aplicat această misoginie și în privința primelor mele iubiri. Ce bine-ar fi fost dac-ar fi putut să-mi coasă sexul ori să-l demonteze și să-l încuie într-o cutie! Studentele de care mă apropiam erau încarnarea demonului, trădătoare lascive care urmau să mă golească de substanță. De câte ori trecea pe la mine, mă lăsa discret fără măcar o parte din rufele murdare, mai ales fără lenjeria de corp. Ideea că le duceam la spălătorie, că încredințam asemenea comori învârtiturilor anonime ale unei mașini, o îmbolnăvea. Ținea să nu scape din mână fluxurile mele corporale, să detecteze o

eventuală boală, să verifice dacă nu cumva abuzam de pasiunile mele tinerești. Era gata să traverseze întreg Parisul cu două maiouri și-o pereche de izmene. Uneori, schimbam pe sub masă, în cine știe ce cafenea, respectivele produse cu totul compromițătoare. Pe toate elementele mele vestimentare, inclusiv pe batiste, cosea o mică etichetă roșie cu numele meu. Anual, aveam dreptul la odiseea ciorapului pierdut: anumite șosete desperecheate amorsau anchete ce țineau mai multe luni de zile, timp în care mama se transforma în Sherlock Holmes, dând peste cap toată casa pentru a găsi obiectul absent. Tata se băga și el. Ipotezele mergeau de la neglijență la furt organizat: fie eram un „miserupist”, fie o bandă deosebit de vicleană, lucrând pentru o persoană cu un singur picior, se specializase în șterpelitul câte unei singure șosete la o lovitură. Îmi amintesc de o scenă hazlie în care, coborând din apartamentul lor după masa de prânz, mama mă strigase de la fereastră cât o ținuse gura:

— Pascal, ți-am cârpit chiloții! Prinde-i!

— Ce mi-ai cârpit?

— Chiloții albaștri, știi tu, cei care-ți plac mult!

Trecătorii au reluat într-un glas:

— Chiloții, Pascal!

Aș fi omorât-o în clipa aia. I-am răspuns tăios să tacă din gură. Până la urmă, am decis că merita să râdem amândoi de scena aceea. Îmi plăcea râsul ei, ba chiar și hohotele nebunești de râs care-o făceau să-i dea lacrimile. Redevenea fetița pe care n-o cunoscusem, plină de speranțe și de planuri de viitor. La douăzeci de ani, petrecuse doi ani în Brazilia ca profesor de franceză, însă, la declararea războiului, în 1940, se întorsese la Paris pentru a se îngropa imediat sub lințoliul conjugal.

La treizeci și șapte de ani, sufocându-mă într-o țară pe care o consideram mult prea meschină — a fi francez este un act de

credință, or eu devenisem agnostic —, am plecat să predau în California. Numirea mea a ținut pur și simplu de șansă. Având două cărți traduse în engleză, am solicitat o bursă Fullbright. Universitatea de stat din San Diego mi-a reținut cererea. Președintele Departamentului de Studii Romanice, Tom Cox, mi-a telefonat într-o zi pentru a-mi spune că-i părea rău, dar nu eram printre cei selecționați. Peste două săptămâni, m-a sunat iarăși, pe seară, înfierbântat: candidatul admis, specialist recunoscut în cinematografie, Michel Ciment, abia aterizat acolo, hotărâse să se întoarcă la Paris fiindcă nu suporta expatrierea. Mai doream să vin? Am acceptat imediat și, încă de la sosire, am fost supus unei atente supravegheri din partea gazdelor, de teamă să nu spăl și eu putina. Așadar, datorez acel post descurajării concurentului meu, căruia îi mulțumesc pentru asta și în ziua de azi. Am petrecut acolo niște luni minunate predând noul roman, pentru mine o simplă excrescență a școlii naturaliste, literatură comparată și istoria doctrinei socialiste la Departamentul de Științe Politice. Apartamentul meu dădea către plajă, locuiam pe malul Oceanului Pacific, la o jumătate de ceas de Mexic, într-un climat ideal, propice lucrului și plăcerilor. Trăiam, practic, împreună cu studenții mei. Acolo am citit de la un capăt la celălalt, printre altele, *În căutarea timpului pierdut*, despre care tata zicea, citându-l pe Céline, că era scris într-o limbă „franco-idiș sucită”.

Încântați, părinții au venit să mă vadă, iar mama a rămas doar ea cu mine vreo zece zile. În contact cu o cultură străină, s-a transformat în fetiță. Fiindcă nu conducea automobilul, se plimba pe străzi și se rătăcea de fiecare dată. Mă suna apoi de la câte o cabină telefonică:

- Unde ești?
- La o intersecție mare.
- Cum se numește?

— Sunt pe un bulevard care se cheamă *Stop at red light* („Opriți-vă la culoarea roșie a semaforului”).

— Și mai cum?

— Stai să mă uit mai bine. Aha: *Left lane must turn left*. („Pe banda stângă, obligatoriu stânga”).

— Mamă, alea sunt semne de circulație. Nu mai face pe proasta. Strada are un nume!

— Nu-l văd. Chiar că sunt proastă, dragă Pascal, și rătăcită de-a binelea.

O făcea special, invocând vederea slabă și profitând de propria-i slăbiciune. Îmi lua ceasuri întregi s-o caut, fiindcă pe vremea aceea nu existau nici GPS-uri, nici telefoane mobile. Uneori, eram sunat de la poliție și îmi era adusă, roșie-n obraji și încurcată, închisă în compartimentul cu zăbrele din spate, ca o hoată. Deasupra apartamentului meu, în blocul de pe malul mării în care locuiam, în Pacific Beach, stătea o doamnă fermecătoare, Janis Glasgow, profesoară la Departamentul de Franceză, specialistă în Georges Sand. Când lipsea de-acasă, făceam *cat sitting* pe la șase seara. Trebuia, deci, să-i dau motanului de mâncare și să-l perii, punând la stația stereo CD-ul cu *Zborul bondarului* de Rimski Korsakov. Executam apoi câțiva pași de dans în fața patrupedului excesiv de păros și de meloman, despre care stăpâna afirma că era reîncarnarea californiană a Isadorei Duncan. Cotoiul răspundea dovezilor de afecțiune torcând voluptuos. Mama mă însoțea de fiecare dată pentru a participa la ceremonia miniaturală, iar eu o încurajam să valseze cu mine în fața Maiestății Sale feline.

Acasă, fusesem multă vreme micul împărat în jurul căruia trebuia să se învârtă totul. Evoluam sub privirile iubitoare ale mamei, mă simțeam necesar, viața nu-mi era inutilă. Cocoloșeala asta mă mai și enerva uneori, așa că-i spuneam ca s-o tachinez:

— Prea mă iubești mult! Mai lasă-mă și pe mine să respir!

Dar nu m-aș fi depărtat un milimetru de ea. Temele mi le făceam alături, în bucătărie. Puneam masa și o ajutam să aleagă linte și să curețe morcovii. Inventasem împreună o metodă de învățare a ortografiei cu baronul Circumflex, contele Subjunctiv, prințesa Sedila și cardinalul Ghilimele. Fără îndoială, pe vremea aceea mi s-a alcătuit o imagine a cuplului care m-a urmărit multă vreme: a sta la adăpost în brațele femeii iubite, întinzându-le pe ale mele către femeile care trec. Luam lecții de pian, în oraș, cu o anumită domnișoară Zay, fiica, aveam s-o aflu peste douăzeci de ani, a lui Jean Zay, fost ministru al Educației Naționale pe vremea Frontului Popular, asasinat în 1944, fiindcă era evreu, de către o miliție aflată sub ordinele guvernului de la Vichy. Mi-a rămas în amintire ca o femeie micuță, ștearsă și singură, pe care o întrista lipsa mea de perseverență. Eu o imploram să mă inițieze în jazz, ea mă trimitea la Debussy, vârf al modernității, după cum afirma. Pentru fiecare ședință, mama îmi pregătea niște sendvișuri enorme cu friptură de vită, care îmi reduceau la zero și bruma de atenție de care aș mai fi putut da dovadă. Plecam acasă greoi, necăjit că iar îmi dezamăgisem profesoara. Și când m-am prezentat la Conservatorul regional cu o sonată ușoară totuși a lui Mozart, am eșuat într-un crescendo de note false. Mama era consternată, visându-mă un Dinu Lipatti și primind, în schimb, o nemeritată lecție din partea unui nătâng emotiv. Când, mai târziu, am descoperit în sfârșit bluesul, boogie-woogie-ul, swingul, jazzul, am simțit nevoia să mă întorc s-o mai văd pe femeia aceea atât de răbdătoare, atât de tristă și să-i zic:

— Ia spuneți, doamnă, improvizăm și noi ceva, la repezeală, pe clapele astea?

Casa noastră de la marginea Lyonului era prea mare pentru mine. Prin pivniță, comunica sigur cu infernul subteranelor,

prin pod, cu demonii de pe acoperișuri. Și astăzi o visez ca pe un loc bântuit: spiritele rele sosesc și de sus, și de jos, ca să mă ia cu ele și să mă taie-n bucăți. Seara, mă duceam deseori în subsol pentru a băga cărbuni în cazanul centralei termice, înfricoșat de posibilitatea atacului pâșilor, care mișunau pe lângă dulapul pentru alimente. Dispuneam și de un element rar în zilele noastre, o grădină largă în care tata înjghebase o parcelă cu zarzavaturi și legume, o livadă și un coteț pentru iepuri. Eram în oraș ca la țară, culegându-ne fasolea verde, cartofii și morcovii. Eu le dădeam de mâncare animalelor și pliveam zarzavaturile și legumele. Vara, înainte de cină, le udam și pe acestea, și florile care însemnau, în funcție de perioadă, hortensii, petunii, trandafiri, nalbe de grădină, gladiole. Vipere și șerpi neveninoși dispăreau rapid sub jetul izbucnit din furtun. Numai că, seara, monștrii ieșeau din pământ și asediau casa, venind să mă caute ca să mă omoare. Auzeam pași pe scară și țipam după ajutor, groaza fiind cea mai constantă dintre pasiunile mele. Cum pleca tata de-acasă, cum mă duceam să dorm cu mama și asta cel puțin până pe la unsprezece sau doisprezece ani. O aveam toată numai pentru mine și nu mai trebuia s-o împart cu altcineva. Eram ilustrarea caricaturală a complexului lui Oedip: în sfârșit, eram singuri, eliberați de elementul care făcea dificilă adaptarea la mediu. Mama îmi citea, pe câte îmi amintesc, *Jody și puiul de căprioară* de Marjorie Kinnan Rawlings, și alți clasici ai literaturii pentru copii, precum Joseph Cronin, Jules Verne, Maurice Constantin Meyer. Adormeam în brațele ei convins că lumea îmi era prietenă și avea să mă primească plină de bucurie. Mă întreb dacă nu cumva și mama, atunci când dormeam împreună în casa aceea uriașă, nu visa să-l dea gata pe tata. Doar își făcuse datoria și-i dăruise un fiu. De-acum, se putea cărăbăni, putea dispărea liniștit. Poate că ea ar fi tras mîța de coadă, dar tot așa

de bine poate că ar fi întâlnit pe drumurile vieții un bărbat cu un comportament mai urban sau un serviciu decent salarizat, oricum, ar fi zburat cu propriile-i aripi. Dacă, în anii aceia, mi-ar fi propus să-l eliminăm, să urzim un complot împotriva lui, cu siguranță aș fi acceptat, într-atât mă obosise acel scandalagiu de tată. Numai că mama se lăsa în voia valului, găsindu-i mereu torționarului, în miezul josniciei lui, circumstanțe atenuante, împărțind cu el mai multe decât mi-aș fi putut închipui. El o ucidea perpelind-o la foc mic, iar ea se lăsa sacrificată după cum i se năzărea bărbatului, în loc să-și ia soarta în propriile-i mâini.

Tot așa, însă, cum a hărțuit-o timp de cincizeci de ani, a îngrijit-o cu un devotament absolut admirabil în ultimele luni de viață. Moartea a fost unica ei răzbunare împotriva lui, din moment ce nu-l putuse seduce. Ani de zile, îl rugase să țină regim, fiindcă trecuse de suta de kilograme. Mama îi tot repeta că-și săpa groapa de unul singur, iar ea nu dorea să-i moștenească datoriile. Însă nici măcar această favoare nu i-o mai acordase. În familia noastră, soții își îngroapă soțiile. Când mama a murit și a fost depusă într-o boxă de la morga Spitalului Cochin, i-am spus tatei:

— Tu trebuia să fi fost în sicriu, nu ea. Uite-așa se duc mai întâi cei mai buni.

Cu trecerea anilor, toate bătrânele doamne întâlnite pe stradă luau chipul mamei mele. Mi se părea că fiecare dintre ele îmi trimitea semne de încurajare.

— Nu-ți face griji, veghez asupra ta.

Îmi amintesc de un dialog de la Reims, cu ocazia lansării unei cărți. Sala era aproape goală și organizatoarea, disperată. Doar un grup de bătrâne, abonatele genului de manifestare, ocupa primul rând. Nu am deschis bine gura și, efect al magiei cuvintelor mele, au adormit ca la comandă. Din când în când,

câte una deschidea ochii, îmi zâmbea și ațipea iar, toropită. Însă, încă de la concluzii, augustele pensionare care locuiau într-un cămin de bătrâni, s-au trezit și m-au aplaudat pe rupe. În fiecare dintre acele femei împopoțonate, cu părul alb ori roz, mi se părea c-o vedeam pe mama:

— Bravo, dragul meu, ține-o tot așa, sunt mândră de tine!

O invitaseam să vină cu mine într-o croazieră în jurul coastelor Mediteranei sau în Egipt, să vizităm locurile sfinte și piramidele. M-a refuzat mult timp, temându-se că-l va răni pe tata și, când în sfârșit a acceptat, era prea bolnavă ca să mai poată pleca. Până la sfârșit, am rămas, alături de fiul meu, principalul obiect al afecțiunii ei. O zăream uneori pe strada Montorgueil, din cartierul în care am locuit mult timp alături de băiatul meu. Hoinărea, făcea mici cumpărături, încercând să i se încrucișeze pașii cu ai unuia sau altuia dintre noi așa, ca din întâmplare. O dată sau de două ori, am evitat-o, nu fără remușcări, știind că și întâlnirea cea mai pe fugă aducea după ea ceasuri de recomandări, observații îngrijorate despre tenul palid ori slăbiciunea de care dădeam dovadă, totul încheindu-se cu eterna chestiune:

— Sper că nu faci prostii!?

— Ba da, mami, doar pentru prostii merită să trăiești viața asta.

Zilnic, pe la începutul după-amiezii, mă surprind așteptându-i telefonul, obicei care, pe atunci, mi se părea o povară. Tăcerea de-acum e ca o așchie care mi se înfige în inimă.

3. Otrava semită

Suntem la Mittelberg, în Austria, în timpul vacanței de Crăciun din 1956. Am opt ani. Ne întoarcem aici în pelerinaj an de an. Am descins la *Kaffe Anna*, la câteva sute de metri de Kinderheim, unde îmi vizitez fostele directoare. Germana mi s-a cam estompat. E ora prânzului. Chelnerițele cu bonete trec cu platouri cu cârnați pe varză, friptură de cerb cu afine, supe de *knödel* (bulete de pâine și cartofi), pahare cu *schnapps* (rachiu de cireșe). Mă spăl pe față la toaletă, după partida de schi, în așteptarea mesei. Zăpada scânteiază atât de tare încât aproape că ne orbește. Un bărbat înalt, cu pantaloni de piele și pene la pălărie, așteaptă să termin spălatul pe mâini. Se uită lung la mine atunci când trec prin fața lui și-mi spune cu un puternic accent dialectal, împungându-mă cu degetul:

— *Du bist ein Jude.* (Ești jidan.)

— *Nein, ich bin nicht.* (Nu, nu sunt.)

— *Doch, doch, das kann ich sicher sagen.* (Ba da, ba da, o afirm fără niciun dubiu.)

Fug și-i repet tatei acele cuvinte. Vede roșu-n fața ochilor, se ridică și-l caută pe vinovatul care a ieșit deja, apoi face câțiva pași după el pe stradă. Tata înjură, mama se teme de scandal. Cei doi adulți se ceartă, eu habar n-am ce înseamnă cuvântul „jidan”, știu doar că nu e de bine. Tata ne cheamă lângă el cu gesturi largi, prin urmare, trebuie să ajung lângă el. Ascult

cuminte, de parcă aş fi făcut o prostie foarte mare. Poate că am fost obraznic cu domnul acela. Mă întoarce din profil, ba la dreapta, ba la stânga, şi indică un lucru cu arătătorul spre năsul meu. Nu voi înţelege decât mult mai târziu: tata îi ţine străinului un curs de fizionomie rasială. Nu-i reproşează că m-a insultat, ci că mi-a citit prost chipul. Că a comis o eroare de interpretare. Năsul ăsta nu e coroiat ca al jidanilor, cel mult e cam strâmb. Sunt arian de cea mai bună extracţie. Mai avea puţin şi-mi dădea şi pantalonii jos. Străinul îşi cere scuze, mă bate uşurel pe obraz şi pleacă. Domnul acesta trăieşte cu nostalgia defunctului regim. Fără îndoială, Austria de la vremea aceea trăsnea de ură împotriva evreilor şi de spirit revanşard.

Şi în familia tatei, ca şi într-a mamei, eram bilingvi din leagăn, învăţând antisemitismul odată cu franceza. Nu se punea problema să existe vreo dispută din acest motiv, era doar o realitate naturală, precum legea căderii corpurilor ori rotaţia Pământului în jurul Soarelui. Războiul n-a schimbat nimic din această mentalitate moştenită din anii 1930 şi din secolele de antiiudaism creştin. Ba, din contră, din cauza evreilor am cunoscut noi porcăria aceea şi atâtea crime monstruoase. Ne-au dus direct în haos cu moravurile lor ciudate şi cu pasiunea lor pentru bani. Şi astfel îi era imputată victimei cauza propriei sale nefericiri. În cazul tatei, acest reflex mintal atinsese vârful. De cât de demult îmi pot aminti şi zilnic, încă de la micul dejun, nu era vorba decât despre jidani şi jidoavce, plus alte calificative şi mai delicate. Nu-şi revenise niciodată după dezastrul Wehrmachtului şi îi ura pe veci pe De Gaulle, pe englezi şi pe americani. În jurnalul pe care l-a ţinut în timpul războiului, în 1941, evocându-l pe cel dintâi, se arăta indignat că tovarăşii lui din Şantierul Tineretului, organizaţie paramilitară înfiinţată de guvernul de la Vichy, ascultau la Radio Londra „discursurile domnului Jigodie”, pe când el lipea

pe fiecare pagină a caietului timbre cu figura mareșalului Pétain. Această înclinație îi va orienta, cu trecerea anilor, și viziunea asupra lumii. Ajuns la acel grad de incandescență, antisemitismul nu i-a fost doar o opinie, ci pasiune care îi ocupa întreaga ființă. Și, încă mai rău, o pasiune care se hrănea dintr-o negare lipsită, până la urmă, de vreo motivație. Tata îi citea pe Léon Poliakov și pe Jules Isaac pentru a descoperi în textele lor rațiuni suplimentare de a respinge cu scârbă evreii. Spre sfârșitul vieții, l-a uluit să vadă această ură migrând de la extrema dreaptă europeană la lumea arabo-musulmană: pe trotuarele din Cairo și în anumite librării patronate de moschei din Franța se vindeau *Protocoalele Înțelepților Sionului*. Islamul radical, de la Frățiile Musulmane la salafiști, trecând prin Al-Qaida și Hezbolah, ajunsese, în parte, depozitarul comorii naziste.

O asemenea aversiune fie te înflăcărează, fie te distruge. Fermecător cum se arăta, poate că tata m-ar fi putut înrola de partea lui cel puțin câțiva ani. Numai că temperamentul lui agresiv m-a făcut să mă identific cu cei pe care îi detesta. Mi-ar fi plăcut să-l fi putut întâlni când avea douăzeci de ani, să-l fi luat de mână și să-l fi ajutat să evite anumite căi. Toți copiii visează să-și recreeze părinții și să-i pună pe drumul cel bun. Mama îmi cânta aceeași partitură, dar în registru minor, era unul dintre subiectele asupra căruia se înțelegeau, punându-se de acord pe spinarea „israeliților”, modalitate, pentru ea, de a îndepărta mânia soțului:

— Știi, Pascal, jidanii l-au omorât pe Isus!

— Daaa? Și e grav?

Aveam dreptul zilnic la o interminabilă și deloc sigură argumentație în favoarea lui Charles Maurras¹, a mareșalului Pétain, a blândului Robert Brasillach² și a năvalnicului Lucien Rebatet³. Pe ultimii doi îi adora, aveam toate cărțile lor în casă

și, săptămânal, tata citea cu voce tare editorialele ultimului din *Rivarol*, publicație incendiară de extremă dreaptă, negaționistă, înființată de Michel Dacier⁴, în care scriau, printre alții, ADG⁵ și Gérard de Villiers⁶. Biblioteca era plină de clasici ai colaboraționismului: Thierry Maulnier⁷ stătea alături de Tixier-Vignancour⁸, Maurice Bardèche⁹ ori Benoist-Méchin¹⁰, ca să nu mai pun la socoteală operele lui Drumont și Céline, acesta din urmă cam prea subversiv din punctul de vedere al părinților mei. Memoriile mareșalului Rommel erau din plin comentate în timpul meselor, la fel și ale maestrului Isorni, avocatul lui Pétain, și ale lui Henri Massis, care pusese la punct detaliile apărării. Alexis Carrel, părintele eugenismului, figura și el la loc de cinste. Tata și mama devoraseră cartea lui Roger Peyrefitte¹¹, *Evreii* (1965). Îl apreciau pe talentatul provocator, celebru și plin de el la vremea respectivă, chiar dacă îi deplâneau pederastia. În vederea demolării antisemitismului, el „dezvăluia” că toate celebritățile epocii, De Gaulle, Kennedy, Brigitte Bardot, regina Angliei și chiar și Hitler, erau evrei. Sceptici, părinții mei trăsaseră din lectura cărții concluzia inversă: evreii erau cu adevărat peste tot, camuflați sub cele mai diferite identități. Trebuia sporită, deci, vigilența. Ascultam la radio discursurile domnului Poujade¹² care îl stigmatiza, pe la mijlocul anilor 1950, pe Edgar Faure¹³ și „minoritățile apatride de traficanți și de pederastați” care ruinau Franța.

În familia noastră, se tot repeta, în pofida oricărei evidențe, că declarasem război Germaniei doar „pentru idioții ăia de poleaci”, iar apoi faptul că am fost înfrânți nu a însemnat decât că ni s-a plătit cu aceeași monedă. Concediile plătite ruinaseră țara, francezii prea o ținuseră numai într-o veselie, epurarea de după război fusese mai rea decât ocupația germană, iar aliații comiseseră tot atâtea crime ca și nemții. Atrocitățile unora le făceau uitate pe ale celorlalți. Am regăsit mai târziu argumentul

la intelectualii staliști care justificau crimele în masă ale comunismului prin cele ale capitalismului. Pentru tata, la estul unei linii care mergea de la Triest la Danzig, trecând prin Viena, nu se aflau decât suboameni, cu toții la fel de turbulenți și de vrednici de dispreț, slavii, cărora și lor li se făgăduise exterminarea după evrei și țigani. Nimeni nu merita nicio milă, după părerea lui, nici ungurii, nici românii, nici albanezii, cu excepția cehilor din Sudeți, fiindcă erau germanofoni. Ascultam perplex injuriile fără să le înțeleg, incapabil să despart adevărul de minciună, împărțit între dorința de a-i cânta în strună cât încăpea, pentru a-i fi pe plac, și aceea de a-l contrazice pentru a-mi afirma personalitatea.

— Dar ce ți-au făcut ție evreii?

— Păi, păi — a început să se bâlbâie ca turbat —, păi, în sfârșit, e limpede. Au corupt totul, tot au murdărit, tot au călcat în picioare. Vor să conducă lumea și-și bat joc și de cele mai sfinte valori ale noastre. Singurii jidani pe care-i apreciez sunt aceia care trăiesc cu rușinea de a fi ceea ce sunt.

Cădea o clipă pe gânduri, după care continua:

— Pricepi că nu putem avea încredere în ei? Mereu sunt pe drumuri, azi aici, mâine colo, niște *Luftmenschen*, cum se zice în germană, niște creaturi de aer. În plus, sunt și rasiști și nu vor să se amestece cu alții. Nu-mi place ironia lor, nimic nu respectă, uită-te la filmele fraților Marx, pe care le-am considerat întotdeauna nesănătoase.

Argumentul era șubred, dar exact această șubrezenie îi constituia puterea. Condiția ostilității este ignorarea învinuirii originare. Nimeni nu-și mai aduce aminte de unde a plecat ura, toată lumea mulțumindu-se s-o întrețină ca pe un foc, suflând în jar.

Nici până-n ziua de azi nu pricep rațiunile acestei fobii împinse până la extremă. Cheia poate fi ascunsă undeva, la

originile noastre: hughenoți alungați din sud-estul Franței, din regiunea Nîmes mai exact, după revocarea Edictului de la Nantes, sub Ludovic al XIV-lea, străbunii noștri s-au refugiat în Germania și Austria, unde s-au căsătorit cu niște Bruckneri, pentru a se instala, mai târziu, la Aix-la-Chapelle, Liège, Anvers, Paris și Bruxelles. De două secole încoace, în funcție de afacerile lor, nu încetează să efectueze acest du-te-vino între țările despre care am vorbit. Prin genealogia noastră, încarnăm tensiunile din relațiile franco-germane. Fiecare generație și-a ales o tabără ori alta, aliniindu-se ideilor învingătorilor zilei. Străbunicul Emile, deși născut supus german, refuza să vorbească limba germană despre care zicea că se aude de parcă ar mesteca nu știu cine paie. Bunicul, neerlandofon și germanofil, voluntar în Armata Regală Belgiană în 1914, a făcut patru ani de război pe care îi descria drept cea mai frumoasă perioadă a vieții sale. După ce s-a bătut cu „friții”, s-a însurat cu o mare burgheză evreică germană, Frau Frankfurter, de care a divorțat peste puțină vreme, întrucât era sterilă. Delator compulsiv, și-a denunțat, după câte spunea tata, propriul părinte ca agent al Kaiserului, ceea ce i-a adus confiscarea bunurilor și amenințarea cu închisoarea, însă până la urmă a fost reabilitat. Ulterior, bunicul, după ce, în 1944, a făcut trei luni de pușcărie la Lille, suspect de colaboraționism — întreg nordul și zona Pas-de-Calais fuseseră plasate sub autoritatea guvernului militar german al Belgiei în timpul războiului —, l-a denunțat celor de la Direcția Minelor din Saar, la începutul anilor 1950, chiar pe fiul lui, acuzându-l că-l abandonase și-l obligase să trăiască în mizerie. S-a prezentat în zdrențe în biroul directorului, pentru a și-l lua martor al condiției la care fusese obligat să decadă. Mai târziu, în anii 1960, i-a scris părintelui superior al iezuiților din Lyon pentru a mă împrășca cu noroi și a mă descrie drept un individ nedemn să fie educat

la școala acestora. Pocăit înrăit și intransigent, nu înghițea faptul că eram crescut într-un stabiliment papistaș. Era, cum se zicea în familie, „un dat în moaș-sa de ciudat”, eufemism politicos pentru a descrie un individ pervers, dotat, pe de altă parte, cu un real talent de acuarelist și de pianist. Dădea pe spate de fericire să rănească în stânga și-n dreapta, făcând pe nevinovatul. Când venea în vizită pe la noi, la Lyon, și ne așezam la masă, întreba pe de-a dreptul, arătând înspre mama:

— Ia zi-mi, René puiule, cine e slăbănoaga asta care mănâncă aici, lângă noi?

Scormonea prin sertare, citea scrisorile și fie le fura, fie le rupea pe acelea peste care dăduse norocul să nu-i fie pe plac.

Și tata, în felul lui, a reprodus acest soi de antagonism germano-francez: în 1942, luând-o cu câteva luni înaintea instituirii STO¹⁴, a plecat mai întâi la Berlin, apoi la Viena, până în primăvara lui 1945, lucrând pentru Siemens, pe atunci furnizor de material militar. Siemens plătea chirie SS-ului pentru dreptul de a utiliza sclavi evrei ori sovietici. Deținuții erau folosiți până la epuizare în cadrul programului de exterminare prin muncă. Tot tata a fost și un servitor de bunăvoie al Germaniei, oferindu-și priceperea industriei de armament a Reichului. I-am regăsit urmele în mai multe publicații ale colaboraționiștilor, în care își propunea serviciile în formarea tinerilor specialiști veniți din Franța, prin intermediul PPFTA, Perfecționarea Tehnică a Muncitorilor Francezi din Germania, parte a *Die Deutsche Arbeitsfront*, instituție cu sediul în Grillparzerstrass nr 14, Viena. Păstra, din cei trei ani petrecuți la Berlin și Viena, amintiri încântătoare. Deseori, îmi spunea că fusese cea mai frumoasă parte a existenței sale, după cum, pentru tatăl lui, fusese cea din tranșeele din Argonne. Dacă ar fi fost s-o ia de la capăt, n-ar fi stat nicio clipă pe gânduri. Într-un fel de jurnal de bord scris în

germană, în care colecționase bilete de tren, cărți poștale și fire de iarbă, consemna, de exemplu, o plimbare în Berchtesgaden, pe 8 octombrie 1944, notând extraordinarul peisaj al lacului Königsee. Lumea era numai foc și sânge, pe când el făcea turism în preajma cuibului de vultur al Führerului, în momentele de relaxare. Altă notiță se referă, după toate aparențele, la o seară festivă într-un palat al *Hitler-Jugend*, în Rax-Habsburghaus, Austria, în octombrie 1943, la altitudinea de 2000 de metri. Formula anecdotică a jurnalului este destul de abilă, putând fi o acoperire în caz de arestare fie de către o parte, fie de către cealaltă. N-ar fi putut fi acuzat nici de spionaj, nici de căldășie ideologică. Îl luase cu el și pe fratele mai mic, pe Maurice, un băiat frumos, care fusese cât pe ce să fie trimis într-o mină de sare din cauză că o sedusese pe nevasta unui superior.

În martie 1945, în timp ce Armata Roșie ajungea la porțile Vienei, tata a fugit împreună cu prietena lui, o nazistă care dădea bine în lume, ca și el, pentru a se ascunde pe undeva prin Tirol sau prin Vorarlberg, așteptând să se potolească apele. Îmi imaginez fuga lui din fața trupelor rusești, preumblarea fără țintă pe drumurile pline ochi de refugiați, nopțile petrecute prin grajduri sau la ferme izolate, frica de a nu fi denunțat în orice moment și predat trupelor franceze care soseau dinspre vest, stupoarea în fața prăbușirii și sinuciderii zeului său, în buncărul din Berlin. Chiar și Pierre Laval¹⁵ fusese arestat în Innsbruckul eliberat de cei din rezistența locală, *Oesterreichische Freiheitsfront*, în vara lui 1945, și predat autorităților franceze, care îl judecaseră și-l executaseră. Pe urmă, tata a ajuns la Hamburg unde, printr-o manevră care îmi scapă — să-i fi sucit mințile tinerei secretare care se ocupa de documentele consulatului francez? —, a reușit să-și vadă șters numele de pe lista persoanelor căutate de noile autorități de după eliberare.

S-a întors în Franța în toamna anului 1945, dându-se drept victimă a STO. Bărbatul acesta speriat, gata să se aplece în fața oricărei autorități, slab cu puternicii și necruțător cu cei mai slabi decât el, era înnebunit de sălbăticia anumitor brute, lucru de care, personal, era incapabil.

Ca și Laval care, la 22 iunie 1942, exclamase „Îmi doresc ca Germania să învingă”, și el se rugase pentru triumful necondiționat al Reichului. Pentru el, ca și pentru mama, trauma înfrângerii din 1940 se tradusese într-o admirație fără limite pentru învingător. „M-ai zdrobit, deci te ador.” Blitzkriegul și victoria germană fuseseră radicale, prin urmare, nu puteau fi altfel decât eterne. Nicio altă putere militară nu le-ar fi putut contrabalansa. Anglia se va ralia Berlinului sau va fi și ea zdrobită și, de altfel, britanicii, cultural și rasial, erau apropiați de germani. Cât despre Statele Unite ale Americii, urmau să rămână neutre. Înfricoșătoarea anarhie a exodului, fuga dementă a sute de mii de civili le-au alimentat furia împotriva evreilor și a francmasonilor, acești provocatori de război. Această aderare la ființa învingătorului am regăsit-o, mai târziu, în *Jurnalul* lui Drieu la Rochelle¹⁶, cel care a trecut, în vara lui 1944, de la idolatrizarea lui Hitler la cea a lui Stalin:

„Hitler este încă și mai prost decât Napoleon. (...) A sosit prea târziu, într-o Europă prea bătrână și teribil de împutinată. (...) Rușii se apropie de Varșovia. Osana! Ura! Iată ce strig eu astăzi. Fiindcă burghezia este idioată, hitlerismul nu este decât o cale de mijloc (feroce ca oricare dintre căile de mijloc), fiindcă Europa se refuză conștiinței și unirii, ei bine, să se pogoare dreptatea lui Dumnezeu, cum ar fi zis celălalt. Acum, am încredere în Stalin. De altfel, instinctiv, am fost dintotdeauna pentru Stalin și împotriva lui Troțki. Am fost dintotdeauna pentru cel ce-și asumă responsabilitatea enormă.”¹⁷

Drieu la Rochelle a avut cel puțin curajul de a-și recunoaște trădarea. Refuzând propunerea lui Malraux de a-l ascunde, a reușit, după mai multe încercări, să se sinucidă cu Gardenal în martie 1945.

Într-o dimineață, pe când trebuie să fi avut vreo doisprezece ani, am sosit la micul dejun în pijama, în pas de defilare, cu piciorul ridicat până la nivelul umerilor, scuipând silabe guturale, mândru foc de imitație. Tata mi-a scăpat scurt o palmă și am alergat la bucătărie. Mama a venit după mine să mă mângâie:

— Tata are și el grijile lui.

Nu-i plăcea să își bată cineva joc de Führer și nu i-a putut ierta niciodată lui Charlie Chaplin filmul *Dictatorul*. Făcuse o eroare fatală de diagnostic. Se aruncase cu însuflețire în brațele bestiei blonde și nu și-a recuzat niciodată alegerea. Nu și-a revenit niciodată după capitularea germană din 8 și 9 mai 1945, pe care a atribuit-o unui complot iudeo-bolșevic: evreii acționaseră și de partea capitalismului anglo-saxon, și de aceea a comunismului sovietic. Dacă, în public, reușea să-și ascundă supărarea — jidănimea internațională îi pusese zăbala, după cum zicea —, își scotea în schimb pârleala în intimitate. Era ca un fel de purgație verbală, de canal pentru scursura de cuvinte pe care ne-o aplica. Asta se întâmpla clipă de clipă. Se simțea dator să-și exprime zilnic aversiunea. Numai că respectivul canal deversor nu evacua niciodată suficient. Nazismul lui, desfășurat aproape cu totul în imaginar, se refugia într-un prurit verbal, într-un soi de postură estetică. Nici în cele mai fierbinți momente ale conflictului nu fusese altceva decât un spectator lipsit de anvergură. L-am rugat să-mi precizeze dacă ucisese vreodată, mai ales că se tot lăuda că fusese la Dachau de mai multe ori. Mi-a jurat că nu. Acum, chiar să mărturisesc? Ei da, am fost dezamăgit, aș fi preferat un adevărat torționar unui mărunț funcționar. Și în acest caz, destinul mi-a refuzat dreptul de a mă opune fie și grandorii în abjecție. Un călău mi-ar fi întors stomacul pe dos fără drept de apel. Te poate însă îngrețoșa un mediocru? Cu câteva luni înainte de a muri, în

2012, mi-a explicat că și mama se dusesese să muncească în Germania, la Siemens, în iarna lui 1940. Numai că se întorsese repede, nefiind în stare să învețe germana. Pătrunsă de remușcări, ba chiar înspăimântată, îl pusese să promită că nu mi va spune niciodată nimic în acest sens. Micul ei secret m-a emoționat: mamei îi fusese rușine și asta a absolvit-o în ochii mei.

L-am descris pe tata în romanul *Luni de fiere*, din 1981, sub chipul unui bătrân fascist care trage să moară și își preschimbă ura față de evrei în aceea față de arabi. Cartea i-a plăcut, de altfel, sigurul meu roman pe care a fost de acord să-l citească, și nu l-a enervat aluzia. Însă mă înșelasem: ura față de evrei nu era negociabilă și o prefera tuturor celorlalte. În largul evantai al țărilor ispășitori, evreii rămâneau cei mai potriviți, fiindcă își pot revendica o tradiție bimilenară. Cu arabii, eventual, odată depășite neînțelegerile, tot s-ar putea face o alianță împotriva fiilor Sionului, pe care îi detecta peste tot, până și în spatele celui mai banal dintre patronime. Amușina numele de familie cu componentă germanică, le rumega, le repeta, le dezosa până când acestea răspândeau, după cum se exprima, „o mică aromă de *shtetel*”. În copilărie, m-am scăldat într-o baie lingvistică azi uitată: jâdan, venetic, papugiu, metec puțin de bani, levantin, cioroi, interlop. Fiul meu și cu mine râdeam de invectivele acestea ca de ale unui ramolit care bătea câmpii. Până în ziua de azi, repetăm unele dintre panseurile tatălui meu ca eșantioane antologice. Într-un sens, am privit întotdeauna opiniile politice ale tatei ca pe niște probe de folclor. Abia mai târziu am ajuns să le consider nocive. Când îmi veneau prietenii în vizită, de teama unei ieșiri deplasate din partea tatei, îi avertizam asupra „ideilor lui mai deosebite”. O făceam de parcă m-aș fi referit la vreun unchi foarte bătrân, original sau cam dus, care nu trebuia luat în serios. Era felul meu de a

ridica între el și mine o pavăză ironică. Adevăratul secret de familie nu este acela despre care nu se spune nimic, ci acela pe care toată lumea îl cunoaște. Supraexpus, așadar inaudibil.

La împlinirea a nouăzeci de ani îi dăruisem o carte a istoricului englez Ian Kershaw despre Führer, îl omoram cu lucrări despre nazism și crimele acestuia, doar-doar îi voi deschide ochii. Evident, n-a citit-o, însă, după ce o răsfoise, mi-a zis:

— Ce idiot, Hitler ăsta! Cât de prost a putut să fie! Ar fi trebuit să aștepte sfârșitul războiului pentru a rezolva chestiunea evreiască. Mai întâi, ar fi trebuit învinși rușii și aliații cu V2-urile și abia apoi făcută curățenia. Ce pierdere de vreme să mobilizezi mii de trenuri pentru a-i transporta în lagăre! Fii atent: nu era obligat să-i extermine. Ar fi putut pur și simplu să-i expedieze în Madagascar sau în Asia Centrală. Pe urmă, ar fi închis ermetic frontierele pentru a se asigura că n-ar fi avut cum scăpa niciun jidan. Ar fi fost și alte soluții... Știi, am eu o ipoteză a mea. Ascultă bine ce-ți spun, fiindcă istoricii o vor confirma poate într-o bună zi: pe Hitler l-a înșelat birocrăția de partid. Goering sau, poate, Himmler. Ei au fost ticăloșii. În realitate, Hitler n-a fost nazist.

Altădată, când m-am dus să-l vizitez la Spitalul Sainte Marie, chiar în cea din urmă perioadă a vieții lui, am auzit, de pe coridor, discuția pe care o purta la telefon cu ultima lui „prietenă”, o fostă iubită din tinerețe, o mare burgheză, simpatizantă întârziată, ca și el, a național-socialismului.

— Băiatul care îmi face aici analizele se numește Gluckstein. Acum, ce-ai vrea, chiar să-ți desenez?...

Amândoi împinseseră până acolo dragostea față de Germania încât își vorbeau, când erau singuri, cu voce tremurătoare, într-un soi de *hochdeutsch* desuet, dialectul, limba standard a Stăpânilor. Era ciudat să-i auzi pronunțând

silabele cu un vârf de linguriță de accent franțuzesc. Ai fi zis că era un fragment de trecut decupat din timp și adus ca atare în prezent.

Într-o zi, undeva spre 2005, tata m-a sunat tunând și fulgerând. Tocmai primise o scrisoare din partea Ministerului austriac al Afacerilor Externe, *BmeiA* (*Bundesministerium für europäische und internationale Angelegenheiten*), în care i se propunea o despăgubire pentru „anii de captivitate”. Suma putea fi calculată retroactiv, dacă dorea. Abia mai respira de furie.

— Le-am trimis o scrisoare hotărâtă, în care le-am explicat cât de mândru sunt că am putut ajuta ca angajat la Siemens. Ar trebui să le fie rușine că-și reneagă istoria.

Când mă bătea prea tare la cap, îl întrebam de ce nu intrase în rezistență. Mulți oameni veniți dinspre extrema dreaptă, precum colonelul François de la Roque¹⁸, cel deportat în Cehoslovacia și în Austria, sau Daniel Cordier alias Carracala¹⁹, au luat calea grupurilor constituite în ilegalitate și au luptat cu mult curaj. Ca răspuns, tata începea să se bâlbâie indignat: rezistenții ăia n-au fost decât niște criminali, niște refractari, niște recidiviști, cu excepția celor din grupul de pe platoul Glières, care își plătiseră prostia cu viața, abandonati de „javra de De Gaulle și de mizerabilii de englezi”. Despre general credea exact ceea ce Drieu la Rochelle scrisese în *Jurnalul* lui, la 12 ianuarie 1944:

„De Gaulle este un maestru de ceremonii angajat de evrei să le pavoazeze reîntoarcerea în Franța. Jidanilor le place particula de noblețe *de*.”²⁰

Tata a întâmpinat evenimentele din mai 1968 cu suspectă veselie, cel puțin în primele săptămâni. Îi încălzea inima să își vadă cel mai crunt dușman, în afișele lipite pe stradă, portretizat ca un alt Hitler. În sfârșit, trădătorul mușca din țărână. Așa că, până și turbatul evreu german Daniel Cohn-

Bendit²¹ ajunsese să-i fie simpatic.

În timpul războiului din Algeria, a fost fișat drept simpatizant al OAS²² sau cel puțin el așa afirma, poate doar ca să se dea mare. Într-o zi când, aflat în vizită oficială la Lyon, De Gaulle ar fi trebuit să treacă prin fața casei, poliția a descins cu mandat de percheziție și a ocupat poziții în jurul clădirii. Singurul act de curaj pe care și l-a permis a fost ca, la trecerea coloanei prezidențiale, să strige: „Hoitule, vândutule!” Mă uitam la el cum se răstema sub privirile indulgente ale jandarmilor. Jenată, mama a rămas ascunsă în casă. Eșecul atentatului de la Petit-Clamart, din august 1962²³, împotriva lui De Gaulle, dar, mai ales, împușcarea locotenent-colonelului Bastien-Thiry, principalul instigator al complotului, ajuns în fața plutonului de execuție la 1 martie 1963, au încheiat munca de edificare a aversiunii tatălui meu la adresa generalului pe care, oricum, îl ura încă din 18 iunie 1940²⁴. În ziua morții acestuia, 9 noiembrie 1970, avea să danseze de bucurie și să dea peste cap cupa de șampanie.

Îl revăd pe tata, alături de mine, într-o fotografie din 1951, făcută la Kleinwalsertal. Pe cap, port o pălărie tiroleză, un fel de farfurioară brodată, și am pantaloni bufanți. Tata e frumos, zvelt, cu ochii gri-albaștri și părul des. Scăpase ca prin urechile acului, cu șase ani mai înainte, de verdictul degradării naționale. Ar fi putut, deci, să-și refacă viața pe noi fundamente și să alunge undeva, în străfundurile memoriei, trecuta rătăcire. Cum să bănuiești că acest bărbat elegant aluneca regulat în scene mizerabile și în josnice nostalgii? Multă vreme, sperasem că nu era decât un soi de Benjamin Wilkomirski al colaboraționismului, de la numele acelui fabricant elvețian de instrumente muzicale care încercase, prin anii 1990, să treacă drept unul dintre supraviețuitorii holocaustului, așadar un fals colaboraționist ascunzându-și curajul sub expresii înfiorătoare,

un fel de agent dublu al Rezistenței. Ne-ar fi agresat pe toți pentru a i se descoperi mai bine, în amurg de viață, o glorie superioară, a celui drept, dar ascuns. De fiecare dată când la televizor, la radio sau prin ziare erau evocați anii 1940–1945, vitupera:

— Ne mai freacă ăștia mult la cap cu genocidul ăla al lor?

Numai că, în primul rând el nu reușea să întoarcă foaia, molohul nazist continuând să-l subjuge. Franța contemporană n-a ieșit din logica celui de-al Doilea Război Mondial, care rămâne barometrul absolut, romanul său de familie. Rănile nu s-au cicatrizat, iar animozitățile sunt resuscitate cu fiecare nouă criză, mai ales de când Berlinul a întrecut din punct de vedere economic Parisul, redeschizând sângerările unei înfrângeri seculare. Trei războaie, dintre care două și jumătate n-au fost decât refugieri în dezordine, și asta fără a uita că victoria din 1914–1918 a fost obținută cu prețul unei hemoragii demografice și morale fără precedent și mulțumită bobârnacului final al aliaților. În fața mării sale vecine de la răsărit, Franța suferă de complexul învinsului. Întrucât nu și-a revenit niciodată cu adevărat după cei patru ani de prăbușire, sfârșitul imperiului colonial a fost primit cu o respirație de ușurare de majoritatea populației. Națiunea noastră nu este bolnavă din cauza islamului ori a imigrației, care nu sunt decât simptomele slăbiciunii ei, ea poartă și va purta multă vreme stigmatul dezastrului și al politici guvernului de la Vichy. Orice actualitate este citită prin această grilă. Fiecare parte politică o acuză pe cealaltă de colaborarea cu răul, inclusiv extrema dreaptă, care se prezintă sub trăsăturile celor care rezistă în fața invaziei imigranților. Un profesor Nimbus²⁵ chiar și-a exprimat la televizor, prin 2013, bănuiala că industria germană își dorește „să extermină” (sic!) industria franceză! Un asemenea cretinism atinge și tânăra generație. Anarhiștii

defilează intonând *Cântecul partizanilor*, islamiștii își compară soarta cu a evreilor din timpul războiului, grupările identitare consideră CRS²⁶ ca fiind totuna cu SS, calificativul acuzator „colaboraționist” ori „pétainist” este cel mai răspândit prin toate campusurile universitare... Jucăm iar și iar, fără sfârșit, spectacolul ocupației.

Îi reproșez tatălui meu că a ucis în mine cultura germană. Mecanic, mi-am șters această limbă din memorie, fiindcă era limba pentru care el avea un adevărat cult, optând, în locul ei, pentru limba engleză, care îți permite să te simți acasă până și în colțurile cele mai îndepărtate ale lumii, făcându-te egalul tuturor oamenilor. Tata îi găsea justificări lui Hitler în lumina lui Mozart și a lui Beethoven și, prin efectul de proximitate culturală, îl deducea pe cel dintâi din existența ultimilor doi. Cel de-al treilea Reich trecea pe sub trilurile *Flautului fermecat* și prin refrenele *Odei bucuriei*. O cultură care produsese asemenea capodopere nu putea fi chiar rea de la natură, mai ales atunci când, în jurul barăcilor din lagărele de concentrare, se cânta muzică clasică. Faptul că un călău poate fi meloman face, totuși, impresie. Sâmbăta și duminica aveam dreptul, acasă, la o partidă de *Deutschland über Alles*, imnul național german împrumutat dintr-un cvartet al lui Haydn, la rândul lui adaptare a unei melodii croate, desigur, sub nicio formă, din opera lui Mahler ori a lui Mendelssohn. Astfel, până la patruzeci de ani, nu voi mai fi în stare să ascult muzică clasică.

Din fericire, biblioteca familiei cuprindea și lucrări englezești și americane, cele mai multe cumpărate de mama, de la Katherine Mansfield la D.H. Lawrence, trecând prin Charles Morgan, Dickens, Faulkner, Dos Pasos. Aceea a fost vremea în care am ridicat cultura anglo-saxonă la rangul de a doua patrie a mea. Și nu m-am mai schimbat de atunci.

În perioada relativei sale prosperități, tata a prezentat, ca să

zic așa, o ameliorare, începând să prefere Imperiul Austro-Ungar, model de toleranță și de coexistență a minorităților în comparație cu al treilea Reich. Citea o mulțime de autori evrei austrieci sau unguri — Joseph Roth, Franz Werfel, Sandor Marai —, dezvoltând teorii liberale legate de subiect. L-am crezut vindecat de obsesiile lui, însă, în realitate, acestea își schimbaseră doar cursul. A devenit filosemit, lucrul mai rău decât cele de până atunci. Popor blestemat, evreii s-au trezit dintr-odată ridicați la rangul de popor model, dotat cu toate calitățile. Ei erau cei care ne arătau drumul drept. Repulsia luase calea invidiei. Evreii erau poligloți, începând o frază în germană, continuând-o în engleză și încheind-o în rusă ori franceză. Vorbeau toți în *emigranto*, învățând orice limbă în doar câteva luni. Erau bogați, solidari, uniți. Un evreu din Odessa avea familia în Argentina, Africa de Sud, China. În cazul unor lovituri grele, nimeni nu era lăsat pe dinafară, se înțelegeau, se întrajutorau. Acesta a fost și textul pe care i l-a servit, mândru de deschiderea lui de spirit, lui Alain Finkielkraut în ziua în care acesta a venit la noi la masă. La terminarea studiilor, eu și Alain ne-am împrietenit, o adevărată fuziune, și am și scris două cărți împreună. Eram amândoi fii unici în căutarea geamănului spiritual, el, copil al unui deportat la Auschwitz, eu, al unui simpatizant național-socialist. În timpul prânzului, conversația a fost politicoasă, dar cam fără sare și piper.

— Dacă n-ar fi fost vorba despre tine, mi-a spus Alain iritat, m-aș fi ridicat de la masă. M-am ales cu toate locurile comune ale antisemitismului anilor 1930.

Tatei, prietenul meu i s-a părut bine-crescut, dar „mărginit”. Hotărât lucru, nu avea să înțeleagă niciodată „oameni din aceia”! Însă nici n-a încetat vreodată să-i țină partea, în numele prieteniei care mă lega de Alain, la fel cum a dovedit o

admirație fără rezerve față de Roman Polanski fiindcă acesta a adaptat unul dintre romanele mele. Perioada liberală a ținut câțiva ani, după care starea naturală a revenit cu arme și bagaje la apariția celor dintâi semne ale schimbării stării materiale. Să adăugăm la aceasta intrarea mea, la patruzeci de ani, în familia lui Gérard Oury, născut Tannenbaum, și legăturile foarte strânse și durabile pe care le-am înnodat cu fiecare dintre membrii acesteia, pătrunderea mea în căldura matricială a clanului, faptul că am mai și făcut un copil, pe Anna, cu nepoata regizorului, Caroline Thompson. Toate acestea au trezit în tata o gelozie feroce. „Jidanii” i-au furat băiatul și l-au corupt cu banii și confortul lor. Treceam de la o societate a înjosirii reciproce la un cerc al admirației reciproce, în care fiecare îi făcea complimente celuilalt spre a ridica nivelul de respect al grupului. Utilizarea generoasă a superlativului mă schimba după atâta recurs nelimitat la deprecieri. Când, după șaisprezece ani, m-am despărțit de soția mea, tata n-a emis decât un singur comentariu:

— Ai grijă, jidanii se răzbună întotdeauna...

Așa avea el câte o explicație pentru indiferent care lucru. Îl consideram grav bolnav. Cheia delirului s-a relevat câțiva ani mai târziu printr-o cugetare adresată fiului meu:

— Tatăl tău este singurul care a reușit să fenteze jidanii. Habar n-am cum a făcut-o.

[1](#) 1868–1952, poet, eseist, jurnalist, fondator al teoriei „naționalismului integral”, antisemit, susținător al guvernului de la Vichy, condamnat la închisoare pe viață după război. (N.t.)

[2](#) 1909–1945, scriitor, jurnalist, critic de cinema, redactor-șef al publicației colaboraționiste și antisemite *Je suis partout*, condamnat și executat după război. (N.t.)

[3](#) 1903–1972, scriitor, jurnalist, critic muzical și de film, redactor la *Je suis partout*,

condamnat la moarte și ulterior grațiat. (N.t.)

[4](#) Pseudonimul lui René Malliavin, 1896–1970, publicist de extremă dreaptă, colaboraționist și negaționist. (N.t.)

[5](#) Alain Dreux Gallou, pseudonimul scriitorului Alain Fournier, 1947–2004, autor de romane polițiste și membru al Frontului Național. (N.t.)

[6](#) 1929–2013, scriitor, jurnalist și editor, autor al celebrei serii polițiste S.A.S. (N.t.)

[7](#) 1909–1988, academician francez, scriitor cu orientare politică de dreapta. (N.t.)

[8](#) 1907–1989, avocat și om politic francez de dreapta, membru al guvernului de la Vichy, însă germanofob și chiar arestat în 1941, în Tunisia, de către germani, candidat la președinție în 1965, când Jean-Marie Le Pen, creatorul Frontului Național, i-a fost director de campanie. (N.t.)

[9](#) 1907–1998, scriitor francez de extremă dreapta, negaționist. (N.t.)

[10](#) 1901–1983, istoric, jurnalist, muzicolog, om politic francez, membru al guvernului de la Vichy, condamnat la moarte după război și ulterior grațiat. (N.t.)

[11](#) 1907–2000, diplomat, scriitor și istoric francez. (N.t.)

[12](#) 1920–2003, om politic francez, creator al unei doctrine antiparlamentare, xenofobe, antisemite. (N.t.)

[13](#) 1908–1988, om politic francez de stânga. (N.t.)

[14](#) *Service du travail obligatoire* = Serviciul de Muncă Obligatorie, sistem de recrutare a forței de muncă franceze pentru industria germană, între iunie 1942 și iulie 1944, cu circa 650 000 de oameni, Franța fiind a treia furnizoare după URSS și Polonia. (N.t.)

[15](#) 1883–1945, om politic francez, numărul doi al regimului de la Vichy. (N.t.)

[16](#) 1893–1945, scriitor francez, autodefinit drept „socialist fascist”, colaboraționist și stalinist în secret, personaj bizar al perioadei interbelice franceze. (N.t.)

[17](#) Pierre Drieu la Rochelle, *Journal 1930–1945*, Gallimard, prezentat de Julien Hervier, 1992, paginile 408 și 416. (N.a.)

[18](#) 1885–1946, militar și om politic francez, membru al Rezistenței. (N.t.)

[19](#) Istoric, critic, colecționar și comerciant de artă, personalitate a Rezistenței, născut în 1920. (N.t.)

[20](#) *Journal, op.cit.*, p 360. (N.a.)

[21](#) Om politic franco-german, europarlamentar ecologist, născut în 1945. (N.t.)

[22](#) *Organisation armée secrète* = organizație politico-militară clandestină înființată la 11.02.1961, susținând apartenența Algeriei la Franța. (N.t.)

[23](#) Complot pus la punct de OAS ca reacție la proclamarea independenței Algeriei, recunoscută de Franța. (N.t.)

- [24](#) Ziua în care De Gaulle a ținut un discurs la BBC împotriva agresiunii germane, moment considerat actul de naștere al Rezistenței franceze. (N.t.)
- [25](#) Personaj de benzi desenate creat în 1934 de André Daix, model al omului de știință extravagant și inconștient. (N.t.)
- [26](#) *Compagnies Républicaines de Sécurité* = corp al poliției naționale franceze specializat în intervenția la manifestații și protecție civilă. (N.t.)

Partea a doua

FENTAREA LA MILIMETRU

4. Minunatul gust al lui afară

Cum să ieși din propria-ți copilărie? Prin revoltă și fugă, desigur, dar, mai ales prin atracție, înmulțind pasiunile care te aruncă în lume. Libertatea înseamnă să adaugi dependențe, obligația să te mărginești la tine însuși. Am scăpat de povara părinților încărcându-mă cu greutatea altor legături care m-au îmbogățit. La paisprezece ani, am avut teribilul sentiment că mi se puneau numai piedici. Viața abia îmi începuse și era deja terminată. M-am apucat să scriu spre a nu fi eu scris cumva de ai mei. Eram amenințat de un dezastru subtil, dar iremediabil: mediocritatea. Ca toți cei lipsiți de apărare, mă visam atotputernic. La început, pentru a mă apăra, am utilizat minciuna. Mi-am alcătuit un scut de povești și mă surprindeam dăltuind tot felul de bazonii, așa cum improvizează un jazzman. Ceilalți se prefăceau a mă crede. O minciună bună se construiește întotdeauna din materialele adevărului și trebuie să pară credibilă. Într-o bună zi, sistemul s-a întors împotriva mea. Vine o clipă în care mitomanul se împiedică în poveștile pe care le-a țesut el însuși. Minciuna ajunge o motivație bună pentru a nu mai schimba nimic din viață. Am păstrat de atunci înclinația de a înfrumuseța totul, pentru a da fiecărei zile o nuanță romanească.

Mă rugam de părinții mei să mă trimită la internat. Au încercat să mă înscrie la Colegiul Iezuiților din Fribourg, în

Elveția, unde se învăța trilingv. Am fost refuzat, căci credința mă părăsise și trecusem de la habotnicie la persiflare, detestam preoții, eram animatorul unui cerc de ateism în Lyon, tot într-o școală a iezuiților, iar proasta reputație mi-o luase înainte. Călugării erau abili, tolerau în sânul lor contestația anticlericală, însă avertizându-te: „Poate tu nu mai crezi în Dumnezeu, însă Dumnezeu continuă să creadă în tine.” Aș zice că, mai degrabă, taxele de înscriere, convertite în franci elvețieni, erau prea pipărate pentru punga familiei. Creșteam și intram în confruntare directă cu tata. De mai multe ori, era să ne luăm la bătaie, spumegam, ardeam de dorința de a-l pocni. Făceam scandal, urlam tot mai tare și, fără a-mi da seama, începeam să-i semăn. Mă amenința că mă va trimite la casa de corecție, iar eu îi răspundeam:

— Hai, lasă-mă! Orice e mai bine decât să vegetez în maghernița asta!

Sigur că nu avea să facă nimic în sensul declarat, o știam bine, altfel reputația i-ar fi fost prea rău știrbită. Și-ar fi dorit să dețină asupra mea drept de viață și de moarte, ca un senior feudal. Cotonogelile nu mai erau la modă, nici biciuirea, nici bătaia cu cureaua. Primelor bice cu mai multe sfâncuri, pe care părinții mei le-au cumpărat de la drogherie, fie le-am tăiat fâșiile din piele pentru a le face inutilizabile, pe altele le-am îngropat în grădină. Într-o noapte, am visat că bicele ascunse în pământ începuseră să crească la fel ca morcovii sau napii, răspândindu-se peste tot, nou-nouțe, cu sfâncurile prevăzute cu bile de plumb provocatoare de mari dureri. Toți verii mei o luau pe coajă cu „pisicile cu nouă cozi” sau cu rigla peste degete, așa era obiceiul pe vremea aceea. De cele mai multe ori, era suficient să fluturi biciul pentru a obține cumintirea recalcitrantului. În anumite seri, când tata se întorcea nervos de la serviciu, simțea nevoia să-și verse nervii pe cineva și, dacă

îmi făceam apariția pe la vreun colț de coridor, alergând prea repede sau țipând prea tare, încasam scurt scatoalca. Fără vreun motiv anume, doar ca să se calmeze el. La masă, dacă răspundeam vreunei observații ori vărsam din farfurie, primeam porție dublă, peste ambii obraji, una de la mama, alta de la tata. După aceea, eram obligat să las cina și să urc în camera mea, unde plângeam, cu obrajii arzând, și repetam: îi urăsc, îi urăsc. Cu timpul, lor își făceau rău, scrântindu-și articulația palmei când mă loveau. Izbucneam de fiecare dată în râs. Pedepsele fizice, dacă nu ajung la tortură, sunt lipsite de importanță. Te călești, iar pielea ți se face tare ca talpa. Când cravașa atinge coapsele, mușcătura ei se transformă în căldură și lasă urme roșiatice asemenea ghearelor pisicii, semne care reprezintă tot atâtea titluri de glorie în fața prietenilor. Adevăratele răni sunt cele verbale, calificativele negative, umilirile care se încrustează în tine cu litere de foc. Tata ținea morțiș să mă convingă de propria-mi inferioritate: aveam s-o sfârșesc pe post de haimana, nu eram decât un leneș, un pierde-vară, un ratat, un bun de nimic. Cum îmi făceam apariția, cum se uita la mine dezaprobator. Luptam de-acum pe terenul pilozității, rebeliunea capilară fiind unul dintre marile laitmotive ale generației mele. Dacă părul îmi trecea de câțiva centimetri lungime, trebuia să alerg la frizer și să mă tund zero. Eram vinovat de orice și comiteam sistematic greșeli pentru a-mi confirma culpabilitatea: nu-mi întindea bine un cuțit, avertizându-mă că aveam să mă tai, că îmi și intra adânc lama în deget.

Existau și momente fermecătoare, în care fiecare lăsam deoparte armele și uitam că aveam gheare. De pildă, ascultam cu toții, miercurea, la radio, *Maestrii misterului*, o emisiune polițistă programată la ora cinei, al cărei semnal sonor, un soi de amenințător ferăstrău mecanic cu scârțâit în crescendo, ne

spărgea urechile și ne cutremura trupurile. Crima se întâmpla la aperitiv, descoperirea vinovatului sosea odată cu desertul. Între timp, ne lansam în discuții contradictorii înfierbântate, mai ales în timpul pauzelor muzicale. Mă dădeam orator, deveneam obraznic, eram repezit, în general, ne înșelam toți și finalul ascundea o surpriză care ne lăsa înmărmuriți și în deplină admirație.

Pentru copil, tatăl este un uriaș care se micșorează pe măsură ce el crește. Ca mulți fii unici, visam ca, într-o zi, un bărbat elegant să bată la ușă și să se declare adevăratul meu părinte, scăpându-mă de familia mea. Visam să fiu răpit, mă imaginam de viță nobilă și doar eșuat din întâmplare în acel mediu, ce nu corespundea aspirațiilor mele. Și astăzi încă mi se mai întâmplă să-mi imaginez că un tânăr sau o tânără îmi sună la ușă și mi se prezintă ca fiind unul dintre copiii mei, născut dintr-o relație efemeră. Îl primesc în casă în numele unei valori pe care am ținut-o întotdeauna la loc de cinste: fecunditatea neașteptatului. Tata se arăta autoritar din lipsă de exercițiu direct al adevăratei autorități. Silei pe care mi-o inspira tot arătându-și imaginarii mușchi i s-a adăugat decepția de a-l descoperi vulnerabil. Actul de a-i percepe rătăcirea a deschis o prăpastie sub tălpile mele. Aberațiile rasiste nu-l ajutau să trăiască: bărbatul care dăduse cu noi de pământ ani de zile, gauleiterul acesta de operetă, care lătra la cea mai mică iritare, se rupea-n temenele în fața șefilor lui. Aceasta este logica transiterii indirecte: orice educator, profesor, șef de stat adresează în permanență două discursuri contradictorii. Pe de o parte, este ceea ce îi rostește gura, pe de alta, ce-i sugerează corpul. Când al doilea îl contrazice pe cel dintâi, în copil, elev ori cetățean se iscă tulburarea. Brutalitatea, amenințarea sau teama care transpiră dintr-un mic gest anulează sensul cuvintelor exprimate.

În adolescență, am început să scriu pentru a-i imita pe autorii pe care-i admiram, pentru a-mi accelera viața și pentru a scăpa din lotul comun. Înnegream paginile cu povești violente sau grotești. M-am apucat să scriu pentru a fi iubit, pentru a-mi răscumpăra păcatul de a exista. Și am făcut un jurământ absurd: nu mă voi căsători niciodată, nu voi avea copii, nu voi munci nicicând. Mulțumită Cerului, nu m-am ținut decât de ultima parte a jurământului, întrucât trăiesc de patruzeci de ani din ceea ce îmi aduc cărțile mele, evitând obligațiile unei munci salarizate. Între treisprezece și șaisprezece ani, am descoperit un principiu mai puternic decât acela al revoltei: principiul exteriorității. Rațiunea de a fi nu constă în resentimentul care te ține strâns legat de obiectul repulsiei. Mai trebuie adăugat un da necondiționat adresat vieții. Dincolo de cercul familial, există o lume mai bogată, mai densă. Familii, nici nu vă iubesc, nici nu vă urăsc: vă las în uitare.

La călugări, scufundat într-un mediu lipsit de asperități, dar și de bunăvoință, mă făceam remarcat lucrând mai bine decât ceilalți. Studiul era calea regală a emancipării. Colecționez toate premiile, eram insuportabilul elev bun. În anii 1960, Lyonul era un oraș cenușiu, fără nicio legătură cu metropola italianizată care a ajuns în zilele noastre. Capitală a unei burghezii în declin, aceea a mătăsarilor ruinați de concurența fibrelor de altă natură, a viscozei și a nailonului, burghezi care trăiseră vreme îndelungată sub antagonismul dintre primarul radical Edouard Herriot, anticlerical înverșunat, și cardinalul Gerlier, primatul celor Trei Galii, fost adept al lui Pétain devenit salvator de copii evrei, orașul trăsnea a jeg și a provincie de-ți muta nasul din loc. În cartierul Ainay, unde se găsea gimnaziul Saint Joseph, străzile erau pline de „corbi”, cum le ziceam preoților în sutană. Când îi vedeam trecând, țipam: craaa, craaa! Cum am mai subliniat, printre aceștia se găsea

proletariatul clerical, mici abați prost plătiți, prost hrăniți, cu veșminte murdare, cârpite, adevărate animale de povară. Nu prea venea parfum de trandafiri de sub sutane, mai ales în zilele caniculare, întrucât copiii Domnului uitaseră la ce era bun săpunul. Ura noastră față de instituția religioasă nu avea margini și, neavând cum să-i înjurăm pe preoții însărcinați cu disciplina în școală și nici pe stareț, ne luam și noi de subalterni. Îmi aduceam aminte înfuriat că, încă din clasele mici, de la școala privată, învățătoarele fanatice, fete bătrâne, virtuozose și uscate, fluturau crucifixurile amenințându-ne cu iadul dacă am fi mâncat vinerea carne. Le ascultam terorizați și ne rugam părinții să gătească pește în ziua aceea. Ulterior, le-am detestat în egală măsură cu spaima pe care mi-au pricinuit-o. Eram armăsari tineri care-și mușcau zăbalele. Copiii nu sunt niște ființe bune, ci doar slabe și care n-au avut încă ocazia să-și manifeste răutatea. În sala de mese, serviciul era asigurat de semihandicapați, pe care ordinul îi angajase pe salarii de nimic. Îi bombardam cu mici cilindrii de brânză cu smântână *Petit-suisse*, cu mâncare de spanac, cu piure de cartofi până când apărea supraveghetorul și ne ordona să dăm dovadă de milă creștinească. Eram tare înguști la minte, unii mă făceau „neamț jegos”, eu pe ei „batarzi infecți” și nu ținea prea mult până săream la bătaie, chiar și din nimic. Iezuiții au fost profesori extraordinari. Susțineau un învățământ de cea mai bună calitate, mai ales în domeniul umanist, cu vreo câțiva profesori ieșiți din comun, precum cel de filosofie, Yves de Gentil Baichy, ulterior răspopit. De altfel, ierarhia era extrem de strictă și înăbușea scandalurile indiferent că se refereau la preoți care pipăiau puștii (caz mai degrabă rar) ori la confesori sprintari, care-și lăsau grele credincioasele din parohie și ai căror copii erau luați în grijă de școală, fără a li se putea, totuși, ascunde originea. Născut din tată hughenot și din mamă papistașă, am

sfârșit prin a fi un agnostic în ceea ce privește Dumnezeu. Dar ateul din perimetrul creștin nu e la fel cu acela din zona islamică ori din aceea iudaică, întrucât rămâne impregnat exact de ceea ce recuză, fiind în continuare creștin în refuzul lui de Hristos. Chiar și în prezent, atunci când, din apartamentul meu situat în plin centru al Parisului, mai silențios decât dacă aș trăi la țară, aud sunând clopotele de la biserica armenească din apropiere, sunt învăluit de o stare de liniște. Nu e nimic mai blând, mai mângâietor decât o mare religie ajunsă în crepuscul, atunci când renunță la violență și la prozelitism, răspândindu-și doar mesajul spiritual: credința s-a preschimbat în emoție estetică și în nostalgie a copilăriei.

Mai 1968 a dat peste cap Franța de după al Doilea Război Mondial, măturând tabuuri oricum mâncate de carii și care nu așteptau decât o pală de vânt pentru a se prăbuși. *Baby-boomers*-ii au fost marii privilegiați ai secolului XX. Am cunoscut cei treizeci de ani glorioși²⁷, o îmbogățire nemaiauzită, o libertate amoroasă neînfrânată, căreia nicio maladie fatală nu i-a pus piedici. Nici când nu se va cânta îndeajuns frumusețea acelor ani lirici, în întregime dedicați celebrării dorinței și tinereții, traversați de o incredibilă fecunditate artistică. Ce contrast cu vremurile noastre puse sub lacătul jalei și al amărăciunii! Pe parcursul unei singure vieți, am cunoscut ultimele tresăriri ale ordinii patriarhale, eliberarea moravurilor și a femeii, căderea comunismului, prăbușirea curentului de simpatie și de sprijin pentru lumea a treia și, acum, a Europei care agonizează din cauza propriului triumf, a crizei și a sentimentului autoculpabilizării. Intuiția mea din 1983, când am scris *Suspinele omului alb*, privind societatea occidentală, care nu ține la sine și cultivă îndoiala ucigătoare,

se verifică zi de zi. A te detesta pe tine însuși înseamnă a-ți pregăti dispariția, iar Franța va ajunge la asta destul de curând. O bună parte din elitele noastre vor sinuciderea sau cel puțin ștergerea Europei de pe hartă, pentru a ne ispăși crimele de odinioară. Abstragerea din lume, părăsirea istoriei, iată-ne idealul! Numai că, așa, noi ne stingem, pe când celelalte popoare se trezesc.

În adolescență, mă simțeam în zorii unei noi vieți care mă soma să mă alătur ei. Îmi amintesc cât de încântat am fost în momentul în care, la paisprezece ani, la un tonomat dintr-o cafenea amărâtă din Piața Bellecour, am auzit pentru întâia oară vocea Arethei Franklin. Am fost ca străfulgerat de o lumină vocală, de o risipă de respirații și de game, de un registru vocal aproape de perfecțiune. M-am simțit ridicat de la pământ, eliberat de orice greutate, așa că am ascultat încă de zece ori, încă de o sută de ori aceeași melodie. I-am cumpărat integrala discografică pe toate suporturile disponibile. Din acea clipă durează iubirea mea pentru muzica afro-americană — gospel, blues, jazz, soul, funk —, iubire care nu s-a dezmințit vreodată și pe care le-am transmis-o copiilor mei.

Totodată, noaptea, la un aparat cu tranzistori, ascultam pe unde scurte muzică arabă, interzisă la noi acasă. Eram înnebunit după Om Kalsoum, Farid El Atrache, Fairouz, Asmahan. Era vremea twistului, a lui *Scoubidou* cântat de Sacha Distel, adică a acelui mic cârnăcior răsucit și vag falic, care putea lua felurite forme, a hula hoop-ului, a acelei benigne dezlănțuiri a emancipării. Expresiile demodate erau din nou în floare: „e prima-ntâi” în loc de „e bine”, „tati, nu prea te ții în pas cu vremea”. Cuvintele „simpatic” și „genial” și-au făcut o intrare sforăitoare în dicționar, promise fiind unei cariere de excepție, înainte de a fi detronate de „fun” și de „cool”. Eliberarea a sosit sub chipul unei amabile infantilizări, a unei

satisfaceri imediate a toanelor. Micile plăceri au fost autorizate și la domiciliu, considerându-se că erau nesemnificative. Devoram de parcă aș fi înghițit niște comprimate filmele proaste, supape de siguranță ale propriei frustrări. Sărăcia afectivă, timiditatea erau de o asemenea natură încât ajungeam să optez pentru autori mediocri, pe care îi consideram mari scriitori, făceam critica hiturilor zilei, cea mai mică demonstrație de spirit, fără cine știe ce pretenții, îmi provoca o exegeză înfierbântată. Un prieten mai mare mi-a explicat, pe o plajă spaniolă, lucrarea lui Freud *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* și m-a luat amețea. În față mi s-a deschis un întreg continent. M-am întors către tovarășii mei și, în lipsă de ceva mai bun, am dezvoltat un erotism de flăcăi, compus din lăbuțe reciproce, care nu ne obligau pe niciunul la mai mult de atât, însă ne aduceau o ușurare provizorie. Ni le apucam mecanic, fără înflorituri ori fasoane, pe oriunde se putea, în sălile de studiu, în cele de mese, ba chiar în sacristie. Sămânța țâșnea rapid și ne trăgeam la loc pantalonii. Unii mergeau puțin mai departe și își ofereau adăpostul gurilor tinereștilor noastre înflăcărări. Îi disprețuiam, însă, pe de altă parte, recurgeam cu cea mai mare discreție la serviciile lor. Unul dintre elevii mari, din anul terminal, numea asta „ostia spermatică” și termenul, care ținea de sacrilegiu, ne fascina. Milioane de adolescenți, până în ziua de azi, își încep tot astfel cariera amoroasă, ștergându-și apoi experiența din memorie. Dar, la vârsta la care mă refer, ajungi să-ți dai în petic în exces și prin orice mijloace. Pulsunea te-mpinge către obiectul defulatoriu, libidoul este un fluviu în creștere.

În sfârșit, am învățat din cărți gramatica libertății mulțumită zeilor tinereții mele: Sartre, Gide, Malraux, Michaux, Queneau, Breton, Camus. Mi-am construit, cu ajutorul lor, o fortăreață inexpugnabilă. Nu aveam televizor, și asta a fost o

șansă de nesperat, fiind astfel constrâns să citesc, să-mi imaginez, scăpând astfel de buimăceală, de înecul în ciorba de imagini. Biblioteca era un meterez și o armă, ea m-a apărut de lume, dăruindu-mi argumentele pentru a o înfrunta. Eram la vârsta la care te agăți de câțiva uriași pe care îți închipui că-i înțelegi, lucru pe care, desigur, îl ratezi, dar, cel puțin, aceștia ți-au deschis mintea, invitându-te să te mai întorci spre a-i revizita. Cărțile nu m-au dezamăgit niciodată. Am citit multe proaste, dar și atâtea foarte bune. Și acum încă îmi cumpăr săptămânal, fericit de abundența lor, de modul în care proliferază, chiar dacă știu prea bine că nu am o sută de vieți pentru a le citi pe toate. Le deschid tremurând, căutând în ele o revelație, tot așa cum descoperi trupul unei necunoscute, pătruns de emoția de a regăsi ceea ce știi deja și ceea ce nu vei ști niciodată. Cu fiecare volum, mă părăsesc provizoriu, luând drept soațe noi destine, ridicându-mă spre alte niveluri de inteligență.

Aveam paisprezece ani și lipisem pe pereții camerei mele, scris cu litere imense, afișul cu sloganul: Nici Dumnezeu, nici stăpân²⁸. Turbat, tata a smuls posterul, tot așa cum rupea manuscrisele pe care le mai mângăleam și cum, după propria lui mărturisire, o făcuse cu cruciulița de la gâtul surorii lui, în 1945, o cruce de Lorena, amintire a unei iubiri pasagere:

— Să nu mai văd mizeria asta!

Pe la cincisprezece ani, pentru a-mi demonstra independența, fugeam patetic de-acasă, niciodată prea departe, doar câteva sute de kilometri, plecam spre a mă întoarce, înnebunindu-mi părinții, având grijă să evit întâlnirea cu jandarmeria. Într-o seară, după ce am refuzat să mă duc la frizer, am luat trenul de Paris din Gara Perrache. În vagonul de clasa a doua în care eram îngrămădiți, întrucât clasa a treia fusese desființată de curând, se aflau un preot, doi răcani, niște

țărani și o fată grasă și împopoțonată, îmbrăcată cu o rochie de catifea roșie și purtând pe cap o pălărie înflorată. Părea un săpun tras în piele, și aceea sclipitoare. M-am așezat lângă ea, trebuie să fi avut cu vreo zece ani mai mult decât mine și, în miez de noapte, a acceptat să-mi las capul pe umărul ei. Mi-a gângurit la ureche:

— Ai vrea tu să-mi dai o guriță, șmecher mic, da' nu ești decât un puștiulică!

Becul de veghe arunca o lumină ștearsă și vineție în compartiment. Militari, foarte tineri, ne fixau pofticioși și ar fi dorit să ia și ei parte la festin, înfuriați că un novice îi lăsase fără prada pe care puseseră ochii. Când, în sfârșit, aceștia au adormit, vecina mea înzorzonată m-a lăsat să-i explorez comorile, prefăcându-se ațipită. Mort de plăcere, m-am pierdut în meandrele acelui corp impozant, încercând să mă ghidez pe pipăite. A doua zi, ne-am despărțit pe un peron al gării din Lyon, extenuați și surâzători. Mi-a permis s-o sărut pe obraji și mi-a dat o palmuță plină de afecțiune pentru a-mi pedepsi îndrăzneala. De fiecare dată când m-a pândit o nenorocire, bunătatea unei femei m-a salvat.

Deși băiat dezghețat din vreme — la opt ani, o mătușă m-a descoperit cu capul scufundat între coapsele unei verișoare și m-a alungat de-acolo cu o palmă peste scăfârlie —, fecioria mi-am pierdut-o târziu, aproape de optsprezece ani. Pe vremea aceea, în fața indiferent cărei femei, îmi ziceam e prea mult pentru mine și-o dădeam la-ntors. A reuși să fac să palpite inima unei necunoscute părea o asemenea încercare încât mă simțeam un adevărat erou dacă ajungeam să ne sărutăm. Îmi ziceam: dacă este de acord să ne luăm de mână, asta va însemna o victorie atât de mare încât ar trebui să fac mătânii în praful drumului. Amuțeam stângaci, incapabil să-mi comunic sentimentele ori atracția pe care o simțeam. Habar n-aveam

cum aş fi putut accede la acele bastilii de neatins. Să fi fost ceva mai descurcăreţ, aş fi putut dejuca supravegherea familială, jongla cu interdicţiile şi cunoaşte bucurii precoci. Prietenii îmi pasau expresii cutezătoare, pe care le învăţam pe de rost şi le redam ca un papagal. Pe scurt, abuzam de acele iubiri adolescente fără finalitate, în care oscilezi între umilinţă şi dispreţ şi de-atunci a rămas în mine ceva din răutatea băieţelului care nu era în stare să se distreze fără să brutalizeze pe cineva. În adolescenţă, iubirea este văzută ca un proces de domesticire a noutăţii. Habar n-ai că a iubi înseamnă a învăţa să-l laşi pe celălalt să se desprindă de tine şi să înflorească la distanţa convenabilă. Eram pe cât de obsedat, pe atât de inhibat, cu atât mai mult cu cât mama, aliată de data aceasta cu tata, era cu ochii-n patru. Nicio domnişorică n-avea dreptul să ne treacă pragul înainte de a fi fost examinată de mama, şampilată şi supusă unui necruţător interogatoriu. În orice clipă, putea da buzna în camera mea de la Lyon, de la primul etaj al casei, pentru a verifica dacă eram cuminţi şi dacă nu cumva profitam de libertatea oferită pentru „a face prostii”. Mi-a povestit într-o zi, luând-o pe foarte departe, despre decepţia pe care o trăise în noaptea nunţii, despre situaţia tulbure şi jenantă provocată de nuditate, echivocul îmbrăţişărilor, urâtenia organelor sexuale cu greu suportată şi asta numai cu speranţa gravidităţii. Dacă ar fi fost să te ieşi după ea, cu cincisprezece zile înainte de căsătorie, tata fusese invitat singur la un medic, care îi explicase misterele trupului feminin şi îi vorbise despre plăcerea pe care o poţi trăi împreună cu partenera. Rămăsese în sarcina lui să-i transmită informaţiile viitoareii soţii, care nu fusese considerată demnă de a fi fost şi ea convocată. Sigur, treaba asta chiar nu mă priveşte, nădăjduiesc doar că nu a ajuns virgină la căsătorie! Pentru femeile din generaţia ei, datoria conjugală era în primul rând o

umilință rareori urmată de plăcere. De altfel, și-a încheiat viața tot așa cum a început-o, în apă sfințită, petrecându-și ultimii ani la Notre-Dame, îndrăgostită nebunește de cardinalul Lustiger, căruia nu i-a ratat nicio predică.

Un alt episod mi-a decis înclinațiile. Eram la Clusaz împreună cu niște studenți pentru vacanța de Paște. Alături de prietenul meu Laurent Aublin, vecin de dormitor la internatul Liceului Henri IV, am cunoscut două surori de șaisprezece și șaptesprezece ani. În definitiv, nici noi nu aveam mult mai mult. Eu am flirtat cu cea mai mică, o blondă frumușică, iar ea m-a invitat să trec să-i spun la revedere în tabăra de la ieșirea din sat. Pe la unu noaptea, am intrat într-un dormitor cu vreo treizeci de paturi. Ținându-mă de mână, fata m-a tras spre al ei. Sforăieli ușoare conversau parcă, în șoptă, alternând, uneori, cu oftaturi ori scurte pufnete nazale. De pe paturile de sus, atârnav brațe tragice ori picioare neînsuflețite, cu șosetele nescoase. Prezența unui băiat a trezit ființele adormite. Ne-am înlănțuit ca doi copii neîndemânatici, încercând totul fără a termina ceva. Multe mi-a dat voie să fac, nimic nu mi-a permis. În tăcerea din preajmă, sărutările și mângâierile noastre răsunau ca niște tunete. Eram spionați. Saltelele scârțâiau, trupurile se răsuceau iar și iar și mica mănăstire a somnului se transforma într-un stup zumzăitor. Îmbrățișările noastre neduse până la capăt trezeau în fiecare nebănuite pofte. În zori, iubitei i s-a făcut foame și a devorat o pungă de bomboane. Maxilarele îi ronțăiau la urechea mea. Aș fi dorit să fiu migdala ori pralina pe care-o spărgea în dinți, care cobora de-a lungul esofagului, îi naviga prin vene și concura la creșterea trupului ei extraordinar. Pe la șase dimineața, m-a trimis la plimbare, fiindcă urmau să apară supraveghetoarele. Am ieșit pe fereastră și am coborât pe un fel de jgheab pentru a-mi recupera apoi rucsacul și pantofii. În fața mea, dincolo de

culmile munților Aravis, soarele se ridica binecuvântând parcă noaptea mea de glorie. Un paznic m-a cules în plină operațiune de îmbrăcare, iar eu i-am zâmbit pentru a-l mai potoli. Pesemne mi se putea citi pe chip fericirea, iar el s-a uitat la mine cu invidie, tot așa cum, în ziua de azi, îi invidiez eu pe sibariții, pe depravații, pe libertinii care pleacă noaptea să și-o tragă. De la natură, nu sunt un gelos, preocupându-mă mai mult de independența mea decât de derapajele morale ale celui de alături. Să știu însă că alții se distrează când pe mine mă copleșește mâhnirea, lucrul acesta mă calcă pe nervi. Bărbatul m-a lăsat să-mi iau tălpășița, așa că am prins un autobuz până la gara din Annecy. Degetele încă mai păstrau aroma proaspetei iubite; opiumul savuros al pântecului ei mă îmbăta, așa că am hotărât să-l păstrez cât mai mult timp cu putință pe pulpa arătătorului. Adulmecam nectarul aproape clipă de clipă. Ajuns la Lyon, am fost întâmpinat de mama, care m-a privit suspicioasă, fiindcă ar fi trebuit să ajung în ajun.

— Doar știi că ești foarte bolnav, dacă mai faci și cine știe ce, riști ca lucrurile să se agraveze!

M-am uitat ironic la ea, fiindcă decizia fusese luată: urma să-mi dedic existența frumuseților trupului feminin.

Pe la douăzeci și patru sau douăzeci și cinci de ani, mă aflu în expresul Paris-Marsilia, în miezul verii. La Lyon, urcă o femeie de vreo treizeci de ani, bronzată, o brunetă tipică, în mini, care se așază în fața mea, în compartiment. Până la Valence, nu pot să-mi desprind ochii de pe coapsele ei. La un moment dat, și le desface și cred că întrezăresc, profund tulburat, fanionul roz al chiloților. Emoția mea o distrează, surâde, se ridică, merge pe culoar și se sprijină în coate, cam prin dreptul orașului Orange. Trenul oprește în toate gările. Mă duc lângă ea și, fără un cuvânt, mă așez în aceeași poziție și, pe nesimțite, îmi las degetele să se lipească de-ale sale. Mă

întreabă de-a ce-mi închipui că mă joc, iar eu îi răspund că nu este vorba despre niciun joc. Facem câțiva pași până în spațiul dintre vagoane, o iau în brațe și ne sărutăm. Propria mea îndrăzneală mă sufocă. Dau s-o trag în toaletă, refuză, vrea să știe mai întâi care îmi este prenumele, aflu că se ducea să-și întâlnească soțul și copiii pe Coasta de Azur. Îmi permite câteva atingeri intime, timp suficient pentru a constata că e și ea înfierbântată, însă nimic mai mult. Cu un minunat accent marsiliez, mă face să pricep că totul ar fi prea rapid, prea de mântuială. Abia de-mi rămâne timp să cobor la Avignon, în gara în care mă așteaptă părinții și copilul meu, care e încă foarte mic. Indecența situației mă lovește din plin. Încă o dată mă simt prins în cursa familiei. Părinții au ei talentul ăsta, indiferent la ce vârstă ai ajunge și în ce poziție socială, de a te prinde de guler și de a-ți reaminti că, odinioară, ai fost doar un țânc neputincios și mucos, la mâna lor. Sexualitatea le oferă bărbaților tineri sentimentul unei superiorități iluzorii. Când, însă, nu este decât în curs de schițare, te împinge direct spre oglinda propriei deșertăciuni. De pe peron, m-am întors și i-am făcut un semn de adio tovarăsei de călătorie, impresionat de frumusețea ei și trist că trebuia s-o părăsesc. Întrucât interludiul fusese ratat și dintr-un alt motiv: nu acceptase să-mi dea numărul ei de telefon. E drept că-și pierduse stăpânirea de sine, dar își venise în fire imediat. Pentru ea, n-am fost decât o rătăcire de moment. Tata, căruia nu îi scăpase scena, mă întreabă șmecherește:

— Măcar ți-a făcut-o ca la carte?

Mama ridică din umeri și ne târăște departe de locul de pierzanie. Îmi iau fiul în brațe și zâmbetul și pupăturile lui îmi mângâie orgoliul rănit.

Familia se părăsește pentru a scăpa de părinți, dar, mai ales, de tine însuși. Ții să fugi pentru a te reconstrui altfel. Cunoaște-

te pe tine însuși! Pentru greci, imperativul însemna a deveni conștient de propriile limite. Numai că ajungem repede să ne cunoaștem, nu ne suntem chiar atât de străini nouă înșine. Un dram de luciditate îți permite să te definești destul de devreme. Și, apoi, câtă tristețe să nu fii decât tu. A te depăși, a te surprinde, iată marea artă. Adolescența este vârsta intersecțiilor. Sentimentul de a fi asaltat de atât de multe posibilități te paralizează. Ești conștient, în același timp, că fereastra este îngustă, că menghina se va strânge cât de curând. A crește începe prin a trăda, a traversa frontierele, a rupe legăturile, a-ți părăsi satul mult prea mic, limba cu care prea te-ai obișnuit, apropiații deja prea familiari, a crește înseamnă a-ți alege un popor și o cultură în noua patrie. Odată înscris la Liceul Henri IV din Paris, mi-am pregătit plecarea înfierbântat, convins că o altă viață, mai densă, mă aștepta la doar câteva ore de mers cu trenul. Urma să pătrund în viitor, să-mi iau soarta în propriile mâini, să părăsesc provincia vâscoasă, monotonul infern al lui tati-mami. Și n-am fost dezamăgit: capitala mi-a depășit toate speranțele.

La Paris, am sosit într-o minunată după-amiază de septembrie, scăldată într-o lumină exuberantă. Ieșind din metrou la Saint-Germain-des-Près, am descoperit dintr-o privire de ochi libertatea, frumusețea și inteligența. Terasalele cafenelelor erau pline ochi de bărbați și de femei, toți bronzăți, eleganți, dedați cultului plăcerii și al conversației. Trupurile agile exprimau acea independență de spirit, acele moravuri libere care contrastau cu rigiditatea prietenilor mei de până atunci. Era ceasul miraculos al comploturilor, al înțelegerilor clandestine care se leagă înainte de căderea nopții într-o concentrare de etnii, de culori ale pielii, de limbi, de înfățișări cum nu mai văzusem niciodată. Într-un spațiu abia puțin mai mare decât piața din centrul unui sat, își încrucișau pașii

ființele cele mai extravagante, cele mai puțin asemănătoare. Mi s-a făcut rușine de aspectul și de ignoranța mea, de părul vâlvoi. Păream tare necioplit. Nu-mi puteam lua ochii de la creaturile acelea incredibile, care râdeau în hohote, fumau și se sărutau pe gură.

La Paris, am mai descoperit și triburi cu nume necunoscute — comuniști, troțkiști, feministe, lambertiști, situaționiști, maoiști, anarhiști, anarho-sindicaliști —, cu toții în relație de dușmănie reciprocă, soluționându-și diferendele cu înjurături și răngi. Am alunecat instantaneu spre stânga, o stângă mai degrabă anarhistă, fiindcă totul se întâmpla acolo chiar dacă eu n-am fost afiliat niciodată nici celui mai neînsemnat partid. Cântam *Avanti Popolo*, *Bella Ciao*, *Tânăra gardă* pentru a scăpa mai bine de nostalgia totalitară. Stângismul a fost acea șmecherie a istoriei care a permis lichidarea comunismul la nivelul intelectualității, trezindu-i provizoriu dogmele. Nu voiam să-mi ratez epoca, să trec pe lângă ce avea ea mai bun în nebunia, în inventivitatea și chiar în impasurile ei. N-am fost niciodată comunist, troțkist sau maoist. Am vagabondat câțiva ani de la o sectă stângistă la alta, după cum mi se năzărea, am petrecut chiar și câteva luni în Partidul Socialist Unificat, așa că-mi amintesc de Michel Rocard, care ne învățase elemente de gherilă urbană pe o plajă corsicană. Și încă mai râd din toată inima de toate acele experiențe. Atâta doar că, de la bun început, am preferat mișcările tip beat și hippy doctrinarilor marxism-leninismului, pe Charles Fourier lui Lenin, pe Allen Ginsberg lui Antonio Gramsci, pe Krishnamurti lui Mao Tzedun. Ani mai târziu, l-am văzut pe Allen Ginsberg recitând poemul său *Howl (Urletul)* în librăria *City Lights* din San Francisco, manifest estetic delirant, strigăt sublim de furie împotriva Americii și a vieții moderne: grohăia, vocifera, intra în transă, iar publicul ieșea siderat de la acel *performance*. L-am reîntâlnit

în 1995 la Palo Alto, când mă duceam să-l vizitez pe René Girard: era deja bolnav, tot mai chel și purta ochelari. I-am exprimat rapid întreaga mea admirație.

N-am părăsit cu adevărat niciodată perimetrul progresist, cu toate dovezile lui masive de prostie și felul de a nu-și găsi niciodată nimic de reproșat, obiceiuri care domnesc pe acolo. La vârsta mea, nu-ți părăsești familia de adopție, ci doar te îndepărtezi de ea. Și acum, doar tâmpeniile de stânga mă indignează, celelalte fiindu-mi indiferente. Prefer să cuget împotriva taberei mele, s-o minez din interior decât să dezertez.

Mă îndrăgosteam de Paris cu o iubire magică și păduchioasă. Am fost cucerit și încă nu mi-am revenit. A-mi trăi visele sau a-mi visa viața nu mă interesează, fiindcă nici că s-a întâmplat vreodată să fiu dezamăgit, realitatea depășindu-mi întotdeauna speranțele. Lumea e mai bogată decât biata noastră inimă. La Paris, oraș care, bineînțeles, pe tata îl îngrețoșa, am învățat că frumusețea este parțial urâtenie, că plăcerea este parțial durere, că elementele contrare fraternizează. Sena este ciorba aceea împruțită care se scurge între două maluri, o fosă septică cu reflexe metalice pe care alunecă șlepurii și *bateaux mouches*. Instantaneu, mi-am dorit să aparțin așa-zisului Rive Gauche, tineretului boem, civilizației cafelei cu frișcă și a conversațiilor înfierbântate. Parisul rămâne pentru mine orașul erotic prin excelență, în care te aprinzi iute ca iasca, numai dintr-o otheadă. Mă îndopam cu figuri halucinante, văzând spațiul public ca pe locul în care colcăie toate intrigile cu putință. Și am înțeles atunci scopul oricărei existențe: îmbinarea adevărului și a frumuseții. Așa că am început să aștept tot ceea ce mi s-ar fi putut întâmpla numai din inventarul străzii: propria-mi substanță, poezia, plăcerile. Vietuiam în cafenele pline de fum, în acele mici aglomerări mobile care asigură în egală măsură circulația și trierea. Nu ești

niciodată singur și niciodată în număr prea mare atunci când fiecare îți este la îndemână și din glas, și din privire, atunci când ai cu cine să te aduni în funcție de afinități. Orașul îmi spunea că totul este cu puțință și îmi ordona să rămân în gardă, să mă țin la distanță de beatitudinea concentraționară a cuplului. Dacă are vreun sens cuvântul rugăciune, atunci la asta se referă cea pe care mi-am adresat-o în acea seară: să mă arăt demn de un asemenea spectacol.

[27](#) *Trente Glorieuses* = perioada de boom economic occidental dintre 1945 și 1974, adică dintre sfârșitul războiului și șocul petrolier din 1973. (N.t.)

[28](#) *Ni Dieu, ni maître*, titlul ziarului anarhist publicat în 1880 de către Louis-Auguste Blanqui, devenit deviză a mișcării anarhiste. (N.t.)

5. Marii Îndrumători

Am douăzeci și unu de ani și citesc la soare, cu pixul în mână, cu fereastra larg deschisă către strada Guisarde, *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel în traducerea lui Jean Hyppolite. Băiatul meu, Eric, în vârstă de abia câteva luni, scâncește în leagăn. Ne jucăm de-a filosoful. Îi citesc cu voce tare câteva fraze bine gândite ale uriașului german:

— „Fiecare conștiință urmărește moartea celuilalt.” Ce părere ai, dragălașule?

Gângurește fără să mă asculte, mușcându-și zornăitoarea.

— Văd că te pasionează subiectul. Uite ceva care te privește direct: „Nașterea copiilor este moartea părinților.” Înțelegi ce vrea să zică? Faptul că dispariția noastră este structural înscrisă în venirea ta pe lume. Cam descurajant, nu? În orice caz, pentru mine da.

Cam pe la încheierea celei de-a zecea fraze, i se întâmplă fie să adoarmă, fie să plângă. Hegel nu este recomandabil pentru sugari. Măine, îi voi citi un pic din Schopenhauer sau din Heidegger, fragmente din *Ființă și timp*, pentru a-i ascuți creierul și a-l impregna cu înțelepciune. Locuim împreună cu mama lui, Violaine, actriță și învățătoare, fiica unui fost luptător din Brigăzile Internaționale, care și-a pierdut un picior pe front, la Madrid, în 1937. Beneficiem de doisprezece metri pătrați în cartierul Mabillon, o încăpere având un colț cu

funcție de bucătărie și veceu turcesc pe palier. Franța anilor 1970, zgârcită cu săpunul și instalațiile sanitare. Când părinții mei au aflat, cu o anumită emoție, de existența copilului la șase luni după nașterea lui, în 1970, tot ceea ce tata a găsit de cuviință să spună a fost:

— Bine că maică-sa nu e nici jidancă, nici arăboaică, nici africană.

La început, a fost cum e mai rău, însă, imediat după aceea s-au atașat cu pasiune de copil, ba chiar au dat să-l acapareze. Violaine și cu mine suntem faliți, ea merge seara pe străzi și cântă din repertoriul Barbarei, al lui Jean Ferrat, al lui Gilles Vignault, dar și compoziții proprii, eu strâng banii și mă simt cel mai norocos dintre oameni. Ascult iar și iar Léo Ferré, „Cu timpul, se duce, totul se duce”, cântec tulburător prin forță și simplitate. Mă sufoc de o nefericire abstractă la vârsta la care, cu timpul, totul vine, totul sosește și mai ales lucrurile cele mai bune. Ratez examenul de admitere în corpul profesoral pentru predarea filosofiei, dar și concursul de admitere la Școala Normală Superioară, ba chiar mă felicit pentru nereușite, deși mama își smulge părul din cap. Atâta ni s-a repetat că examenele urmează să dispară încât am dat rasol la probele scrise. Abia acum pot măsura dimensiunile exacte ale norocului de a fi scăpat de drumul pe care au mers înainte colegii mei, chiar dacă uneori mă năpădește regretul. Absolvent al Școlii Normale Superioare sau profesor definitiv de filosofie, tot ar fi trebuit să îndur indiferența unor elevi miștocari, să mă străduiesc să urc treptele profesiei, să mă conformez pentru a le fi pe plac superiorilor. Am predat, dar mai târziu și în alte condiții. Ceea ce am câștigat ca libertate, am pierdut ca siguranță a traiului. Tributul plătit a fost deseori foarte greu de suportat. Am rămas un veșnic student, cu stiloul în mână, înnegrind caiete pe care le acopăr de desene stângace, reluând

clasicii de parcă i-aș deschide pentru întâia oară. Înaintând în vârstă, pot măsura întinderea tot mai mare a ceea ce nu știu, ignoranță care, departe de a mă deprima, mă lasă să presimt noi motive de încântare.

A trebuit să mă descurc de unul singur, să fac saltul în necunoscut cu tot cu angoasa care-l însoțește. Am hotărât, pariu lipsit de orice umbră de raționalitate, să trăiesc doar din scris: supraviețuiam mai ales din burse și din mici servicii temporare, cum ar fi paznic de noapte, jurnalist plătit cu rândul pentru reviste porno, angajat pe la târguri de prezentare, profesor de alfabetizare la unele firme (în ale căror localuri, când apăream, spre seară, mi se spunea „Dom’ Bougnoule²⁹”, întrucât la cursurile pe care le țineam, pe la subsoluri, participau în mare majoritate magrebieni), culegător de struguri, chelner, pianist de bar, situație în care masacram într-o veselie standardele, prin săli zgomotoase, multiplicând efectele ca să rup gura publicului, bluesurile răsunătoare, interminabilele improvizații. Cel mai rău lucru care se putea întâmpla era apariția câte unui profesionist care îmi propunea să mă acompanieze și sfârșea, după doar câteva acorduri, să mă eclipseze, reducându-mi performanțele la un soi de efecte sonore, și acelea muncite din greu. Ani și ani de zile, spre disperarea părinților mei, care mă amenințau zilnic cu iminența catastrofei, am trăit un soi de precaritate fericită dedată luxului suprem: viața spirituală și timpul liber. Toată copilăria l-am auzit pe tata, care visa să mă vadă funcționar, bătându-mă la cap cu breviarul lui dedicat docilității.

— Nu răspunde, stai cu capul plecat, să ajungi din timp la întâlniri, fii de acord cu părerea superiorilor tăi și amintește-ți că viitorul aparține celor care se trezesc devreme.

Și atunci, cum să se mai mire cineva că m-am folosit cum mi-a cășunat, în scris, de provocare, că am detestat

constrângerile și multă vreme am preferat viața de noapte? Mâncam prin ceainării chinezești sau vietnameze, printre arome tari, la prețuri imbatabile. Serviciul de sănătate publică le închidea unele după altele din cauza gătirii ilegale de șobolani sau de pisici, dar tot ne bucuram de serviciile lor. Animăluțele alea merită mai mult decât reputația pe care o au. Îmi exercitam meseria pe care mi-o alesesem, aveam la dispoziție cele mai de seamă opere ale culturii universale și nu eram supus niciunui program. Aparțineam aristocrației timpului liber studios. Bani aveam puțini, însă îmi petreceam toate iernile în Asia, cheltuind în trei luni ceea ce, altfel, la Paris aş fi făcut praf în cincisprezece zile, mergeam în Goa în ianuarie, la Ibiza în august, hălăduind de la Jo Jakarta la Koh Samui, de la Penang la Rangoon. Îmi alesesem imediat India drept patrie de adopție, îngrozit de mizeria de acolo și deopotrivă furat de splendoarea, eleganța și rafinamentul acestui popor-matrice a tuturor civilizațiilor asiatice. Am debarcat la Bombay în momentul în care foștii hippy, acei prinți rufoși, se preschimbaseră în cerșetori, murind pe marginea drumurilor de dizenterie, de epuizare, de supradoză, în indiferența băștinașilor. Am gustat plăcerea de a dispărea în mulțime, de a nu fi decât un necunoscut printre milioane de anonimi, purtat de valul de corpuri în mișcare. Pentru a-mi putea plăti călătoriile, plasam ici și colo articole lungi pentru reviste savante despre politica de la New Delhi, tensiunile interconfesionale din această zonă a continentului, situația vacilor sacre (am o afecțiune specială pentru acest animal și pentru ochii lui umezi) sau despre reislamizarea lumii malaeziene. Eram pasionat, nepăsător, încrezător în steaua mea norocoasă. A scrie mereu a fost pentru mine ceva de neseplat de arta de a trăi, o problemă de stil înainte de orice altceva, o estetică a existenței, bucuria lucrurilor mici, nădejdea în cele

mari. A nu renunța la nimic, nici la filosofie, nici la roman, nici la povestirile pentru copii, nici la teatru, acesta a fost pariul meu încă din adolescență, cel al fidelității față de o anume tradiție franceză. De acord, am avut noroc, lucrările mele au cunoscut succesul rapid, vremurile erau mai îndurătoare decât astăzi.

Cărțile m-au salvat. De disperare, de prostie, de lașitate, de plictiseală. Marile texte ne ridică deasupra noastră, ne cresc la dimensiunile unei republici a spiritului. Să pătrunzi în ele este ca și cum ai ajunge în mijlocul mării sau ai desface mecanismul unui orologiu extrem de sofisticat. Abordasem deja câțiva masivi în filosofie și mi se părea că respiram mai bine alături de ei. Sistemele de gândire fascinează deoarece întrupează micile idei absurde care ne trec tuturor prin cap: De ce e ceva în loc de nimic? Suntem oare singuri pe lume? Avem dreptul de a nădăjdui? Îmi place voluptatea ca filosof și filosofia ca adept al voluptății. Nu concep schimbul de idei fără o dimensiune estetică și carnală. A pune întrebări fără răspuns, a răspunde la întrebări pe care nimeni nu le-a pus, iată în ce mi se pare că rezidă grandoarea enigmatică a acestei discipline, chiar dacă este deturnată prea adesea de excesul de seriozitate, care preferă obscuritatea pentru a părea profundă. N-am terminat niciodată *Fenomenologia spiritului* și nici *Ființă și timp*, le-am lăsat baltă pe la jumătatea drumului, dar le cunosc deznodământul. Fericit într-un caz, tragic în celălalt. Le voi relua într-o bună zi, cu prudență. Intuiția îmi spune că anumite cărți nu trebuie citite până la capăt decât sub pedeapsa de a atrage dispariția cititorului. De acord, e doar o superstiție. Întrețin o legătură specială cu anumite capodopere în care m-am înnămolit și pe care îmi doresc să le fi citit pentru a nu mă mai întoarce niciodată la ele. Le încep, le adulmec, le abandonez pătruns de remușcări, le reiau plictisit. Chiar dacă

le-am terminat, tot mi se pare că le-am ratat înțelesul și că ar trebui să iau totul de la zero. Îmi cer o investiție psihică, dar aceasta ar trebui să fie recompensată cumva. Am deschis cea mai mare parte a romanelor importante ale lumii fără a îndrăzni să le parcurg dintr-un capăt în altul de frică să nu mă aneantizez pe mine însumi.

Astfel, în vara lui 2012, plimbându-mă prin vestul SUA, am hotărât să reiau *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann, pentru a-l citi până la capăt. Subiectul mă privea direct, întrucât acțiunea se petrece într-un sanatoriu pentru tuberculoși, la Berghof, lângă Davos, în Elveția, în 1911. Autorul povestește, după cum bine se știe, aventurile dramatice ale lui Hans Castorp, venit de la Hamburg, pentru câteva săptămâni, pentru a-și vizita vărul bolnav, pe Joachim. Descoperind bizara societate a celor aflați la tratament a căror principală preocupare este descifrarea radiografiilor lor pulmonare, contractează și el boala, se îndrăgostește de o tânără rusoaică, Clavdia, pasiune care nu va fi nicicând consumată, și rămâne acolo șapte ani, cocoțat așa, în vârf de munte, până la declararea războiului, în 1914, când pleacă să lupte în tranșee. Unul dintre mesajele lui Thomas Mann, după câte mi se pare, este răsturnarea perspectivei: societatea tuberculoșilor, deși aparent în stare de alterare, este mai civilizată decât lumea de jos, de la câmpie, care se va preschimba în barbarie odată cu izbucnirea Primului Război Mondial. Limbajul de sus nu este același cu cel de jos. Oamenii sănătoși sunt niște bolnavi care-și ignoră situația, pe când presupușii bolnavi sunt spirite dotate cu luciditate superioară. Cultura burgheză cea atât de șlefuită va naște o entitate de o sălbăticie de neimaginat. Începusem cartea cu treizeci de ani mai înainte. Mă încântaseră primele 400 de pagini, îmi pierdusem respirația după următoarele 300, epuizat în cele din urmă. Trișam, săream paginile didactice și lungile dizertații,

ajungând la concluzie abia mai trăgându-mi sufletul. În prefață, Thomas Mann respinge de la bun început acuza de plictiseală, cerându-i cititorului să-și facă timpul necesar pentru a parcurge cum trebuie povestea și să se pună în locul personajelor. O carte scrisă timp de mai mulți ani solicită, la rândul ei, o lectură îndelungată. Convins că Thomas Mann era evreu, tata urmărea răzbunător scriitorul care, stupidă motivație, i se opusese cu sălbăticie lui Hitler. S-a întâmplat ca el să moară a doua zi după ce-am terminat romanul enorm. De acord, nu e nicio legătură de cauzalitate, dar tot întrezăresc un semn în această întâmplare.

Singura modalitate de a scăpa de familie este să te dăruiești altora, să te legi spiritual de noi tradiții. Abia sosit la Paris, curiozitatea mi s-a îndreptat spre capetele încoronate ale sferei literare. Un incident sintetizează, doar el, relațiile mele cu înlocuitorii de tată. Novicele acordă o încredere orbească celor mai mari decât el, pe care îi admiră. Primul meu maestru a fost și profesorul meu de filosofie pentru admiterea la Școala Normală Superioară, domnul Bloch. El comenta improvizând fără notițe ajutătoare despre Kant, Rousseau, Hegel, iar eu îi scriam conștiincios cursurile pe caiete liniate la margine, pe care le-am păstrat până în ziua de azi. Era scriitor, limpede și profund totodată, calități necesare unui pedagog. Astfel de profesori îți înalță sufletul și decid, la un moment dat, care-ți este vocația. Poseda o artă a răsturnărilor dialectice care ne lăsa cu gurile căscate pe noi, micii provinciali care veniserăm în capitală pentru a scăpa de naivitățile trupești și sufletești. Cursurile lui erau o încântare și mi-aș fi dorit să le pot învăța pe de rost, pe măsură ce ni le expunea. În sala de alături făcea ravagii René Scherer, specialist în Husserl, un bărbat cu figură de pasăre de pradă, avocat al iubirilor pederaste, alături de Guy Hocquenghem³⁰, care extrăsese din citirea lui Charles Fourier

noțiunea de ospitalitate erotică având drept țintă copii. Într-o zi, domnul Bloch m-a luat până la el acasă, aproape de Val-de-Grâce, pentru a-mi înapoia o temă corectată. Nu deschisesem bine ușa când o voce ascutită a strigat din living:

— Raymond, papucii!

Dumnezeul conceptelor mele m-a privit consternat, a ridicat din umeri și mi-a arătat cu degetul o grămadă de tălpici murdari de pâslă, aruncați pe ștergătorul de picioare. Am intrat, clătinându-ne, în numiții papuci, și odată cu asta întreg entuziasmul a început să mi se clatine. Soția profesorului, o femeie micuță, plăpândă, însă cu un timbru vocal consistent, ne-a verificat picioarele, după care a fugit și s-a închis în camera ei. Am plecat cu lucrarea scrisă în mână, incapabil să lipesc la loc bucățile împrăștiate în care se spărsese idealul meu. Aveam senzația că un bărbat atât de sclipitor nu ar fi putut trăi decât într-un apartament sublim, alături de o femeie remarcabilă. A fost ziua în care am hotărât să nu predau niciodată, să evit respectivul drum dacă trebuie plătit cu prețul unui asemenea compromis. Privind acum, în urmă, atitudinea aceea mi se pare de-o intransigență prostescă. Mare profesor fiind, domnul Bloch era și un soț bun, având grijă să nu știrbească liniștea conjugală. Nu era altceva decât un gest igienic să-și schimbe pantofii cu tălpii aceia de cârpă. În definitiv, sunt numeroase culturile în care ți se pretinde să te descalți înainte de a trece pragul unei case, pentru a nu aduce înăuntru murdăria de-afară. Numai că, fiind vârsta absolutului și necunoscând arta nuanțării, tinerețea se comportă prosteste.

Una este să-ți stabilești maestrul și alta, lucru cu adevărat angoasant, este să-i vezi decăzând ori având greutăți. În 1967, am asistat la contestarea lui Jean-Paul Sartre la Școala Normală Superioară de pe strada Ulm. Venise să vorbească despre

existențialism, numai că-i trecuse vremea. Nou-veniții, o întreagă generație de tineri profesori care se declarau antiumaniști — Althusser, Derrida, Deleuze, Foucault —, îi contestau latura de stânga. Precum personajul Chick din romanul *Spuma zilelor* al lui Boris Vian, eram drogat cu „Jean Sol Partre”, predicator abscons și pretențios, care ridica mulțimile și putea spune aproape orice cu certitudinea că va suscita entuziasmul și unanimitatea. Sartre era eroul meu, omul pe care-l venerasem întreaga adolescență, care mă învățase necesitatea revoltei și meandrele duplicității, cel ale cărui moravuri și ale cărui trăsnete intelectuale electrizaseră Franța timp de treizeci de ani, care ne învățase, printre alte lucruri magnifice, „să facem ceva din ceea ce alții au făcut din noi”. Tata îl ura și ar fi vrut să-l trimită în fața plutonului de execuție fiindcă susținuse FNL³¹ în timpul războiului din Algeria, lucru pentru care îmi era și mai drag. Numai că, în după-amiaza aceea, la Școala Normală Superioară, nu era în avantaj. Ochiul mort îi devora chipul. Nici nu a apucat să deschidă bine gura, că vreo zece filfizoni din primul rând au început să strige:

— Ce anguaaassăăă! Ce anguaaassăăă!

Se refereau la teza din *Greata* despre vâscozitatea ființei și despre panica omului aruncat în lume fără vreo motivație anume. Sartre s-a prefăcut că nu-i auzea și, cu voce metalică, și-a continuat expunerea, recoltând doar aplauze timide. Până una-alta, nu mai era la modă, deși îi întrecea de departe pe toți candidații la succesiune. M-a scandalizat atâta lipsă de respect față de zeul meu cel viu și asta încă fiind martor la sacrilegiu. L-am revăzut un an mai târziu, cu ocazia unei adunări generale de la Sorbona, de la începutul lunii mai 1968. Abia de se vedea alături de Claude Lanzmann³² și de Simone de Beauvoir, pierdut în mijlocul unei mulțimi de tineri pletoși. Era întrerupt clipă de

clipă, strigându-i-se: „Gura, Sartre!” Revolta antiautoritaristă tocmai dădea în clocot, toată lumea se tutuia și un laureat al Premiului Nobel n-avea de unde ști mai mult decât un absolvent de liceu. Se simțea în acea grămadă de tineri plăcerea de a-i da peste bot unui monstru sacru, de a-l aduce la măsura comună. Lucrul acesta m-a mâhnit tot atât cât cel de peste câțiva ani, când l-am văzut cocoțat pe un butoi pentru a se adresa muncitorilor de la Regia Renault din insula Billancourt sau vânzând *La Cause du peuple*, gazetă obscură de extremă stânga, pe la colțuri de stradă, mereu în căutarea unei legături magice între proletariat și intelectuali. Nu mai puțin supărat am fost atunci când l-am descoperit captivat de maoiștii fanatici ai stângii proletare și de liderul acestora, Pierre Victor alias Benny Levi³³, personalitate autoritară și carismatică, promotor al unor varii dogmatisme, căruia îi plăcea teribil să încarneze Supraeul în toate discuțiile pe care le purta cu un terț. Aceștia se dedicaseră unei adevărate deturnări a bătrânului scriitor, după spusele lui Simone de Beauvoir. Nu e mai puțin adevărat că și el, după cum însuși a explicat într-o discuție purtată cu François Samuelson³⁴, găsea astfel o anumită formă de prietenie, de comuniune niciodată resimțită până atunci la comuniști. A fost pentru el o modalitate de a îmbătrâni în lumina reflectoarelor.

Am primit vestea morții lui în 1980, în holul aeroportului din Calcutta, când tocmai mă întorceam din Sikkim și Darjeeling și am fost extrem de afectat, de parcă o bucată din tinerețea mea s-ar fi prăbușit în neant. Între timp, din punct de vedere politic, m-am detașat de opiniile lui. Flirtul lui cu stalinismul și castrismul (cel ce cugetase la libertatea absolută ajunsese apologetul aservirii totale), tovărășia cu Partidul Comunist, chemarea la condamnarea la moarte a coloniștilor în prefața volumului lui Frantz Fanon *Damnații pământului*, cearta cu Aron și Camus, totuși mult mai lucizi în privința

fenomenului totalitar, m-au dezolat, așa că l-am atacat virulent în *Suspinele omului alb*.

Astăzi, însă, în pofida rătăcirilor sale politice, descopăr în acel Sartre de la început motivele pentru a-l respinge pe Sartre de la maturitate. Continui să salut în el un soi de geniu în continuă efervescentă, un autor magic, cel puțin în cele dintâi opere ale sale. Eșecurile i-au fost tot atât de instructive precum cauzele pentru care a militat, iar întreaga și exaltanta lui existență a dat dovadă de o generozitate fără limite. S-a risipit, amețitor uneori, în cauzele cele mai diferite cu putință, tot așa cum a împărțit zilnic și fără limite sume considerabile oricui i le-a cerut, pur și simplu scoțând banii din buzunar. În comparație cu micii maestri care i-au urmat în anii 1970–1980, rămâne incontestabil un uriaș, fie el și unul controversat.

Din astfel de incidente desprind următoarea învățătură: nu există gânditor suprem. Un mare artist se poate dovedi slab, exasperant, dar continuă să ne fascineze. Nu-l iubim decât pentru că se sfâșie, uluiți de calitățile sale, descumpăniți de rătăciri. Ca regulă generală, este de preferat să nu ni se încrucișeze pașii cu ai autorilor pe care îi adulăm, fiindcă s-ar putea să riscăm un duș rece. A te mărgini la clasici te apără de dubla povară a invidiei și a decepției, întrucât contemporanul, oricât de mare ar fi el, tot om obișnuit se arată a fi, unul care își plătește impozitele, emite banalități și face guturai. Este ceva crud în admirație, fiindcă aceasta nu iartă niciun semn de slăbiciune. Drumul dintre adulare și detronare se scurtează teribil în clipa în care obiectul ales nu mai răspunde la așteptări. Din acest motiv, este periculos să-i facem vizite Marelui Scriitor. Am simțit asta când am fost pe la Albert Cohen, la Geneva, în 1980, împreună cu un prieten, Maurice Partouche, cu scopul de a-i lua un interviu pentru *Le Monde*. Mă așteptasem la o personalitate cel puțin la fel de ardentă ca a

personajului său Solal, pentru că tocmai terminasem, în trenul de noapte, adânc impresionat, romanul lui *Frumoasa Domnului*. Am fost primiți de un bătrânel în halat de mătase, de o urbanitate rafinată, dar cu fraze de conveniență. Manifesta o misoginie de neclintit, ținându-și soția, pe Bella, doar în rolul de bucătăreasă și înlocuitor de mamă. Prânzul a constat dintr-o brandadă de morun³⁵ fără niciun gust, probabil o conservă. Până și apartamentul era mobilat fără gust, pe când eu mă așteptasem la un palat oriental. Legenda se dusesse prea sus în comparație cu titularul ei. Dezvrăjirea a fost instantanee. De atunci, n-am mai deschis niciuna dintre cărțile sale și nici n-am mai mâncat vreodată brandadă de morun, deși an de an mă jur că voi drege dubla nedreptate.

Orice fiu unic își caută un frate spiritual cu care să împartă ceea ce nu le poate mărturisi părinților. Pentru mine, a fost Alain Finkelkraut. Ne cunoșteam încă de la cursul pregătitor al Liceului Henri IV pentru Școala Normală Superioară, însă adevărata întâlnire s-a produs la Dublin, în timpul unui curs de limbă la Trinity College, în anul lansării albumului *Sergeant Pepper's Lonely Hearts Club Band* al Beatles-ilor, pe care îi adoram și cărora le comentam, bucată cu bucată, cu minuție de talmudiști, căutând corespondențele poetice, mesajul subliminal al cuvintelor. Spontan și cu toată modestia de cuviință, ne împărțeam rolurile, el fiind McCartney și eu John Lennon. Am petrecut atunci o vară bizară. Ieșeam cu o tânără irlandeză exaltată — Irlanda înseamnă nebunia catolică barocă exacerbată de ura față de Anglia — care nu a găsit nimic mai bun de făcut, în ajunul întoarcerii mele în Franța, decât să-și repeadă cuțitul sub omoplatul meu, spre a mă pedepsi pentru plecare. Lama abia de m-a zgâriat după ce mi-a tăiat haina, însă agresiunea m-a emoționat atât de mult încât i-am tras-o chiar acolo, biciuiți de ploaie, pe taluzul unui canal, ca semn de adio.

Mai târziu, mult mai târziu, Alain și cu mine ne-am regăsit din întâmplare, fiind vecini în cartierul Odéon. Coincidența aceasta geografică ne-a apropiat. Ne întâlneam dimineața, la prânz și seara, așa că, puțin câte puțin, am ajuns de nedespărțit. Într-o zi, exasperați de aceleași discursuri tunătoare despre eliberarea sexuală, ne-am hotărât ca, împreună, să facem auzit și sunetul unor altfel de clopote, ca reacție alergică la limbajul dominant. Publicasem deja un eseu și un roman după ce, timp de cinci ani, editurile îmi refuzaseră manuscrisele. Trimisesem texte întregii planete, inclusiv lui Simone de Beauvoir și lui Claude Roy și toți îmi răspunseseră, mă ajutaseră cât puteau, mă liniștiseră. Realizez generozitatea lor acum, când eu însumi sunt solicitat de tineri scriitori. Am hotărât deci, Alain și cu mine, să ne unim intuițiile și fiecare să redacteze câte un capitol după ce, în prealabil, l-a discutat cu celălalt. A fost cea mai ușoară, cea mai spontană dintre scrierile mele. Fiecare era nuanța și luciditatea celui alt, alcătuiam o a treia persoană dotată cu calitățile primelor două. Eram astfel mai puternici, mai inteligenți, mai rapizi. La vremea tinereții, nu eram, în definitiv, decât două prenume angajate în proiecte precise. Numele de familie, originile, religia nu existau și ele sau abia dacă dădeau vagi semne. Când m-am dus după el la Berkeley, pentru câteva luni, în 1978–79, Alain preda acolo ca profesor invitat, iar mișcarea contra-culturală se încheia, foștii eroi ai revoltei sfârșind fie în cerșetorie, fie ca oameni de afaceri. Alesesem ca imn al prieteniei noastre o melodie a grupului Crosby Still, Nash and Young, *Our house*, odă închinată căminului, pisicilor și florilor. În seara în care am sosit la San Francisco, de Ajunul Crăciunului, Alain și iubita lui, Sabine, m-au dus să luăm cina în cartierul Castro, teritoriu de lux al comunității gay care, pe atunci, tocmai ieșea din găoace. Pe o stradă întunecoasă, cu trotuare desfundate, pe capota unei mașini, doi băieți zdraveni,

dintre care unul îmbrăcat în motociclist ori în polițist, făceau dragoste sălbatic. Am contemplat tulburat scena. Dar și puțin gelos: adică de ce heterosexuali nu aveau și ei comportamentul la fel de direct? Lucru care mi-a reamintit cuvintele lui Foucault din ziua în care îi prezentasem concepțiile noastre diferite referitoare la iubire, Alain fiind mai degrabă sentimental, eu, nestatornic. Așadar, Foucault ne-a pus la punct cu un zâmbet batjocoritor:

— Un singur lucru n-am înțeles niciodată: sensul cuvântului donjuanism. Eu, într-o singură noapte, mă pot culca și cu zece parteneri. Prin urmare, nu văd ce e excepțional în bărbatul care-și colecționează cu atâta greutate cuceririle.

Alain și cu mine întrețineam dezbateri metafizice de neispășit: chiar era nevoie să îmbătrânim pentru a părea mai serioși și a scăpa astfel de lipsa de hotărâre a tinereții? El mi-a citat un pasaj din *Lumea de ieri* în care Stefan Zweig povestește cum, încă de pe la zece ani, se străduia să poarte gulere scrobite pentru a părea adult. Dispunea întotdeauna de un florilegiu de citate sclipitoare, care ne clarificau conversația, nepermițându-și să gândească decât pe urmele marilor înaintași, trăsătură pe care am împrumutat-o de la el. Trebuia oare să cari o carte sub braț când te plimbi pe stradă ori te duci la o întâlnire galantă? Eu votam pentru a o face cu mâinile goale, chestie de stil, că doar nu era să duhnești a transpirație. Doream să fiu cât mai ușor, Alain, să se încarce cu greutatea cunoașterii. Până în ziua de azi, îmi ascund cărțile în buzunar, sub un ziar, „ca să nu am aerul ăla...”, pe când el, deseori, cară ditamai sacoșele.

Alain m-a ajutat să scap de serviciul militar printr-o stratagemă delicată, lucrată cu un prieten psihiatru. Și el fusese reformat la fel. După o săptămână de fumat excesiv, de lipsă de mâncare și doar puțin somn, m-am prezentat într-o seară, ca o ruină fizică, la camera de gardă a unui spital de la marginea de

nord a orașului, după o falsă tentativă de sinucidere prin îngurgitare de barbiturice. În realitate, nu înghițisem decât o pastilă și jumătate de Valium. Era necesar să par complet amețit, dar să rămân conștient, ca nu cumva medicii să-mi facă spălături stomacale și să descopere șmecheria. Stratagema a funcționat, am fost înregistrat și am rămas trei zile internat la secția de psihiatrie, alături de bolnavi adevărați care se opreau câte un ceas lângă patul meu, își lipeau obrazii de pereți, urlau și amenințau. Convinse că totul fusese efectul unei dureri pricinuite de iubire, infirmierele făceau cu schimbul la căpătâiul meu, pentru a mă consola. Am fost foarte bine îngrijit, mi s-a tot căutat în coarne, pe scurt, am dus-o ca-n sânul lui Avram. Un medic militar m-a convocat la Vincennes, la Centrul de Recrutare, unde mi-a examinat dosarul și m-a supus unui interogatoriu prelungit. M-am folosit de pretextul tendințelor suicidare, explicând că eram incapabil să-mi asum rolul de tată. Până la urmă, colonelul mi-a spus:

— Sunt convins că simulați, dar n-am cum s-o dovedesc. Chestiunea rămânând sub semnul îndoielii, prefer să vă scutesc de obligațiile militare.

M-am simțit atât de bucuros încât am fost nevoit să mă închid în toaletă, cuprins de un acces de ilaritate de nestăpânit. După falsa tentativă de sinucidere (T.S.), am fost declarat P.4 (psihiatric 4) ceea ce, în principiu, îmi bloca toate ușile către vreo funcție publică, lucru de care râdeam fără să-mi pese. Doar scăpasem de un an din viață pierdut în cazarmă și spălând veceuri. Oricât de mult aş respecta armata, oricâtă admirație aş dovedi pentru acțiunile ei, tot mă felicit și acum că m-am sustras de la acea obligație.

Alain avea un râs de copil prins asupra faptului și arunca neîncetat în sus un creion, cu mâna stângă, pentru a putea reflecta. Mă lăsam distras de mișcarea repetitivă, pe când el

mergea înainte cu argumentele. Totul îl uluia, improviza înfierbântat, era în stare să înțeleagă o situație dintr-o vorbă, având un remarcabil simț al formulării, dar arătându-se, pe de altă parte, fermecător și surâzător. Ne duceam uneori, cu băiatul meu, să mâncăm la părinții lui Alain, niște oameni foarte ospitalieri și afectuoși. Îmi imaginam uneori cum mi-ar fi arătat viața dacă aș fi fost născut în acea familie. Și acum, după patruzeci de ani, îmi amintesc numărul lor de telefon și adresa din arondismentul X, din apropiere de Gara de Est. Cu trecerea anilor, eu și Alain am evoluat către un soi de frăție geamănă. Asemănarea noastră fizică, vocală și vestimentară a mers până acolo încât deseori eram confundați. Ne-am împărțit chiar și unele iubite, care nu înțelegeau să iasă cu unul dacă nu-l încercaseră și pe celălalt. Frazele pe care noi le scriam erau construite după același model, aveam gustul cuvintelor rare, al propozițiilor inversate, al formulărilor răsucite, al glumelor de liceeni. Am sfârșit prin a ne asemana într-un asemenea grad încât am dispărut unul în celălalt, fără a mai ști care era eul fiecăruia. Ajunsesem duplicate reciproce, frați siamezi. Ba chiar să ne invidiem și bolile care îl singularizau pe fiecare dintre noi. Relația risca să alunece în confruntare, din exces de simbioză. Rivalitatea este sentimentul cel mai larg împărtășit în mediul intelectual, căci menține o emulație sănătoasă, deși poate oricând decădea în gelozie sterilă. Acela ar fi momentul în care trebuie schimbat rivalul, altfel spus, modelul. În dragoste, ca și în prietenie, pasiunea face rareori casă bună cu durată. Mai mult valorează afectele puternice și temperate, care pot dura în timp, decât o pălălaie scurtă, fără viitor.

Ne înstrăinasem tocmai din cauza intimității dar printr-o înstrăinare iremediabilă, pe care nici un element de familiaritate ulterioară n-ar mai fi putut-o risipi. Ne-am hotărât să ne îndepărtăm unul de celălalt pentru a ne putea prezerva

identitățile. Despărțirea a ținut aproape șase ani. Nu dezacordurile ne-au obligat s-o facem, ci mimetismul. A fost o amputare dureroasă, însă necesară. Și în ziua de azi, când aproape nu ne mai vedem, mă mai aud încă când, spunând el ceva la radio, terminam în minte frazele înainte de a o fi făcut Alain cu voce tare. La anumite evenimente, reacționam amândoi la fel, de parcă am fi comunicat telepatic. Până și cărțile noastre conversau, se împrumutau unele din altele și se contraziceau ca într-un efect de ecou. Ne stabilisem teritorii interzise, ale căror frontiere nu încetam să le trecem, într-atât țineam să încalcăm spațiul celuilalt. Nu ne-am scăpat însă niciodată din ochi, până și calomniile fiind o modalitate de a afla vești unul despre altul.

Cu timpul, asemenea acelor gemeni care până la urmă ajung să nu mai semene, am reușit să descoperim o divergență de anvergură: Alain este un profund pesimist în privința speciei omenеști, eu cred, exact invers, în puterea libertății de a trece peste problemele care ți se ivesc în cale. Pe el, omul îl aduce perpetuu la disperare, pe când, pe mine, mă încântă neîncetat. El trăiește cu nostalgia trecutului, pe când mie mi-e, de sus până jos, poftă de prezent. Unde el vede doar catastrofe, eu percep transformări. El detestă tehnologia de care eu am beneficiat cât s-a putut, pe măsura competențelor mele limitate. Părea uneori atât de nefericit, atât de înduioșător, chiar dacă-și supralicita suferința, încât îți venea să-l mângâi, să-i spui că lumea ne va supraviețui, că n-avea neapărat nevoie de noi. Până la urmă, nu suntem altceva decât niște saltimbanci ai ideilor. Dacă tot e să se scufunde nava, mai bine să ridici bucuros cupa în cinstea naufragiului, decât să te scufunzi și tu jelind. Totuși, am păstrat, ca bun comun, pasiunea controverselor, devoțiunea față de texte și ura față de fanatism, indiferența la onoruri. Dincolo de certuri și de susceptibilități, va rămâne pentru totdeauna

fratele meu într-o cerneală.

M-am apucat, în 1973, sub îndrumarea lui Roland Barthes, de o teză despre utopicul premarxist Charles Fourier. I-am scris pentru a-i propune subiectul doctoratului și a fost imediat de acord. Barthes era un om simplu, ușor de abordat, generos și cu timp, și cu inteligența sa. Avea vocea caldă, dotată cu un timbru admirabil, și o inteligență care-și desfășura aripile fără a-i zdrobi pe cei din preajmă. Cursurile lui se lăsau cu nenumărate declarații înfierbântate de dragoste din partea efefilor, care astfel își luau avânt. Le-o reteza scurt, de teamă să nu i se transforme actul pedagogic într-unul de agățat. Fiecare carte a sa însemna un eveniment pe care-l comentam cu pasiune. Faimoasa lui frază din 1972: „Dintr-odată, mi-a devenit indiferent faptul de a nu fi modern”, ne-a răsunat în urechi ca un binevenit tunet, ca eliberarea de sub un jug care ne zdrobea. Dacă tocmai el, icoana hipermodernității, îndrăgnea o asemenea formulare însemna că o epocă lua sfârșit, că se deschidea o breșă în zidul de beton armat al teoriei care ne subjugase de atâta și-atâta vreme. În fine, aveam dreptul de a citi și de a reciti marile romane, fără umbră de dispreț ori procese de conștiință. Nu doar marxismul se descompunea, ci și terorismul intelectual al avangardelor și îndrăzneala lor, care-și pierduse prospețimea. Pe vremea aceea, pălăvrăgeam plini de noi, niște năzuroși patetici, dar plini de intenții bune. Barthes nu se deplasa fără curtea lui de devotați, care se uitau urât la orice nou venit, încercând să-l îndepărteze, așa cum făceau sclavii însărcinați cu alungarea muștelor din jurul suveranului, pentru ca acesta să nu fie deranjat de bâzâitul insectelor. Bizară experiență: la seminarul său, toată lumea vorbea ca el, îi imita felul de a fi, neologisme, ticurile, într-un soi de contagiune spontană. Profesorul acesta pasionat de multitudinea limbajelor nu auzea în jurul lui decât același idiom, al său,

propagat de toți ucenicii lui transformați în papagali savanți.

Mi-am susținut doctoratul cu el, într-o dimineață de mai 1975, într-o sală a Universității de la Jussieu, hidos bloc de beton care desfigurează malul Senei. A asistat numai prietenul meu Laurent Aublin și mi-a părut rău că n-am reușit să adun mai mulți susținători. Mama m-a rugat să vină să asiste și ea la ceremonie, însă am implorat-o în genunchi să n-o facă, ba chiar, prudent, am mințit-o în privința datei și a orei, pentru a evita o situație caraghioasă: un apologet al libertinajului pe care-l ține mămica de mână. Nu de alta, dar ar fi fost în stare să dea buzna și să anunțe-n gura mare ceea ce, de altfel, îmi repeta deseori:

— Știți, fiul meu nu și-a mai revenit din surpriza de a fi dat de ceva în pantaloni!

Comisia mai era formată din Gérard Genette și Julia Kristeva, amândoi uscați și de o pedanterie ridicolă, adoptând încă de la intrare poziția mandarinilor marxiști care erau pe-atunci. Barthes s-a dovedit, ca de obicei, în același timp perspicace și binevoitor. Teza mea se intitula, ușor provocator, *Corpul fiecăruia aparține tuturor*. Pledam pentru un fel de comunism libidinal, plecând de la teoria lui Fourier a schimbului amoros, deschis tuturor. Barthes a observat că o astfel de utopie ar prezenta un aspect coercitiv și aproape inuman dacă ar trebui să fie tradusă în fapt, înrudindu-se mai degrabă cu idealul republican al lui Sade decât cu falansterul lui Fourier. Profesorul mai degrabă sugera diferența de opinii și obiecta fără a umili. Contrar celor doi colegi mândri foc să-și etaleze cunoștințele, se ferea să exhibe forța falică a maestrului, știind să se facă nevăzut și să lase elevul să parcurgă el însuși calea spre adevăr. Am fost admis și m-am relaxat. Aveam în mână o diplomă prestigioasă și lipsită de valoare pe piața muncii, eram exemplul tipic al studentului demonetizat, atât de obișnuit în zilele noastre, garantat într-o sporire a numărului

proletariatului școlit. Nu mă puteam bizui decât pe mine însumi. Și acesta mi-a fost norocul.

Doi ani mai târziu, Alain Finkielkraut și cu mine urma să publicăm la Seuil *Noua dezordine amoroasă*. Am fost uimiți să aflăm de la Denis Roche, editorul nostru, cel care m-a ridicat pe scara ierarhiei literare publicându-mi cel dintâi eseu, cel despre Charles Fourier, că Roland Barthes a solicitat, prin intermediul lui François Wahl³⁶, amânarea apariției volumului nostru. Trebuia să-i iasă și lui pe piață *Fragmente dintr-un discurs amoros* și nu dorea să aibă concurență, temându-se ca două cărți apărute simultan și având aceeași temă să nu se mănânce între ele. Revenirea iubirii în câmpul teoriei începea prin discordie! În pofida sclifoselilor și prețiozităților sale, care au îmbătrânit urât, noi tot am continuat să ținem la Barthes. În definitiv, ne-a scăpat de un anume dogmatism încrâncenat și ne-a reînvățat citirea clasicilor. Mult prea influențat de prietenii lui de la *Tel Quel*, a spus cuvinte nedemne de el în urma călătoriei în China maoistă, prin 1974 (încă îmi amintesc cât de încurcat s-a arătat la seminarul la care unii dintre noi îl întrebaseră: Ei, cum stăm cu Pekinul? Cu moștenirea maoismului?, iar el alunecase într-un elogiu al lipsei de gust), tot așa cum, mai târziu, Michel Foucault a derapat în privința revoluției iraniene. Am fost însă uluiți să aflăm că un profesor celebru, intrat de curând la Collège de France, poate fi alarmat de manuscrisul a doi novici care, pe deasupra, îi erau și admiratori. Cu toate acestea, am admis condiționarea și am amânat publicarea *Noii dezordini amoroase* cu șase luni, ceea ce nu a dăunat cu nimic destinului cărții, care s-a dovedit a fi un succes instantaneu, ediții pirat apărând peste tot în Europa, până în nordul și în estul continentului. Am fost primii care au subliniat, împotriva „plăcerii fără piedici” a situaționiștilor, că emanciparea moravurilor deschidea pieței noile teritorii ale

intimității și instaura o necruțătoare concurență erotică între indivizi. Nu i-am purtat pică fostului nostru mentor, eram prea ambițioși pentru a nu rămâne decât niște discipoli oarecare, însă nu m-am mai dus să-l văd. Încă nu aflasem că un autor, indiferent ce vârstă are, aspiră cu fiecare lucrare publicată să fie recunoscut la fel ca-n prima zi și așteaptă speriat judecățile critice asupra muncii sale. Orice artist, orice scriitor trăiește cu aceeași obsesie, indiferent de vârstă sau de notorietate: aceea că nu-l mai ține, că nu i se mai aude vocea. De asta nu te vindeci niciodată, orice s-ar spune ori s-ar publica, miza e mereu aceeași, mereu te supui, de la capăt, judecăților unui juriu invizibil.

În memoria mea, Barthes era un senzualist melancolic afectat de o gravitate pe care elogiul marilor revoltați cu greu reușea s-o mascheze. În opoziție cu Michel Foucault cel programatic desfrânat și rabelaisian, Barthes era rușinos ca o fată mare, detestând conversațiile obscene. Invers decât cel dintâi, cunoscut și pentru spiritul acid (lui Jean Baudrillard, care publicase, în 1977, volumul *Uitând de Foucault*, acesta îi replicase: „Problema mea este, mai degrabă, să-mi amintesc cine este Baudrillard”), Barthes nu defăima pe nimeni și practica omisiunea, tăcerea atunci când cineva nu-i era pe plac. Mă intimidă și, când beam un pahar împreună, îmi smulgeam părul din cap pentru a descoperi cum să relansez conversația, de teamă să nu-l plictisesc. Știind că nu aveam aceeași orientare, își odihnea privirea îndreptând-o spre toți băieții care treceau și-l salutau cu zâmbete încurajatoare. Într-o zi, cu destul timp înainte de susținerea tezei de doctorat, i-am trimis o scrisoare în care îi precizam starea lucrării și pe care o încheiam cu o mică aluzie cu caracter personal, referitoare la o iubire care îmi perturba studiul. Mi-a răspuns printr-un bilet conținând doar o frază, „Nu-mi place să te știu nefericit”,

cuvinte care m-au emoționat. L-am reîntâlnit pe bulevardul Saint-Germain cu câteva luni înainte de accident. Ajunsesse un om bătrân, gârbovit, cu părul albit ca urmare a decesului mamei sale. Am schimbat, încurcați, câteva vorbe, i-am adresat grăbit condoleanțe și ne-am despărțit. Mi-a părut rău că nu l-am invitat la un pahar. Ar fi trebuit să-i strâng mâna și să-i spun cât de mult a contat pentru mine și pentru mii de alte persoane. Să fi fost o rămășiță de ranchiună? Teama de ridicol? L-am lăsat să plece cu aroganța tinereții față de vârsta înaintată. Faptul că nu-și mai revenea după moartea mamei, deși el însuși trecuse de șaiszeci de ani, mi se părea culmea sensibilității. Încă îmi este ciudă pe mine pentru acea ocazie ratată. Tot așa cum, pe la cincisprezece ani, citești clasicii, care îți intră pe-o ureche și îți ies pe cealaltă, fără a le mai deschide vreodată cărțile, ratezi din nepăsare, între optsprezece și treizeci de ani, ființele excepționale pe care viața ți le scoate în drum și cărora abia mai târziu le descoperi adevărata dimensiune. Pentru a le înțelege, pentru a ne putea pune în locul lor, este nevoie să avem vârsta pe care o aveau atunci când le-am întâlnit. Numai că e prea târziu.

În februarie 1980, pe când ieșea de la masă, de la braseria Bazar, alături de François Mitterrand, pe atunci candidat la prezidențiale, lucru care, de altfel, nu-i provoca deloc respect, Barthes a fost lovit de o camionetă pe strada Ecoles. Întotdeauna este periculos pentru un intelectual să se lipească de putere, fie și doar pentru un prânz. Legenda susține că, în momentul acela, Barthes ținea la subsuoară teza de doctorat a unui student american, a cărei temă era reprezentarea morții în cultura contemporană. Studentul cu pricina, un fost marinăr chemat pentru susținerea tezei, aterizase la Paris în chiar ziua în care îndrumătorul său fusese zdrobit de mașină. În consecință, a trebuit să plece înapoi acasă și se pare că a rămas

marcat pe viață de eveniment, ca de un blestem. Agonia lui Barthes, la spital, a ținut trei săptămâni. Împreună cu Michel Foucault, am hotărât să organizăm o ceremonie de adio la ridicarea trupului de la morgă, de la Institutul Medico-Legal pe pe Quai de la Râpée. N-am fost prea mulți, abia vreo zece persoane adunate într-o dimineață cenușie de sfârșit de martie, din care am păstrat amintirea unei infinite tristeți. Să cunoști o asemenea glorie și să mori într-o astfel de singurătate!

Paradoxul de după al Doilea Război Mondial: generația care a ucis autoritatea paternă și-a căutat cu disperare înlocuitori de tați. Prin urmare, nu s-au revoltat pentru a fi liberi, ci pentru a-și dăruia un nou tutore. Unii s-au prosternat în fața lui Mao, a lui Castro sau a lui Che Guevara, alții în fața cine mai știe cărui guru patentat de inteligenție, însă, în esență, tot despre prosternare a fost vorba. Tații spirituali, la rândul lor, pot fi niște mistificatori mai ales atunci când, pozând ei înșiși în promotorii ereziei, cheamă la călcarea în picioare a stăpânilor, pentru a putea domni mai bine. Numai că eroarea lor atrage mii, dacă nu chiar milioane de partizani și de tragedii. Ține de fiecare să le înțeleagă și să le îndrăgească, dar cu discernământ. Deziluzia face parte din maturizarea intelectuală, însă nu este de ajuns. Dincolo de idolatrie și de decepție, rămâne gratitudinea față de marii îndrumători. Faptul că am asistat la manifestările unei inteligențe în plină desfășurare a fost rarul nostru privilegiu. Eterna mea recunoștință și un nesfârșit mulțumesc tuturor acelor trecători prin viețile noastre care ne-au transmis cât de puțin din harul lor de clarvăzători, sporindu-ne pe noi înșine.

[29](#) Cuvânt din lexicul familiar, injurios, rasist, însemnând muncitor imigrant de origine nord-africană și, în general, neeuropean. (*N.t.*)

- [30](#) 1946–1988, scriitor francez, militant pentru drepturile homosexualilor, al cărui prim iubit a fost filosoful și universitarul René Scherer, născut în 1922, apologet al pedofiliei. (N.t.)
- [31](#) Frontul Național de Eliberare, partid politic algerian înființat în 1954 în vederea obținerii independenței țării. (N.t.)
- [32](#) Jurnalist, scriitor, cineast și militant de stânga, născut în 1925, director al revistei *Les Temps Modernes* înființată de Sartre și Simone de Beauvoir, prieten al acestora între 1952 și 1957, autor al documentarului de nouă ore și jumătate *Shoah*. (N.t.)
- [33](#) 1945–2003, filosof și scriitor francez, secretar particular al lui Sartre din 1973 până la moartea acestuia, în 1980. (N.t.)
- [34](#) Cunoscut agent literar francez. (N.t.)
- [35](#) Fel de mâncare provensal din pește — morun sau merluciu — mărunțit, fiert cu smântână, usturoi tocat și ulei de măsline. (N.t.)
- [36](#) Filosof și editor francez născut în 1925, a fondat în 1966, împreună cu Paul Ricoeur, la Editura Seuil, Colecția *Ordinea filosofică*. (N.t.)

Partea a treia

PENTRU A ÎNCHEIA TOATE SOCOTELILE

6. O moștenire neprevăzută

Există un poem teribil al englezului Philip Larkin (1922–1985), mizantrop și misogin celebru în țara lui:

They fuck you up, your mum and dad.
They may not mean to, but they do.
They fill you with the faults they had
And add some extra, just for you.

But they were fucked up in their turn
By fools in old-style hats and coats,
Who half the time were soppy-stern
And half at one another's throats.

Man hands on misery to man.
It deepens like a coastal shelf.
Get out as early as you can,
And don't have any kids yourself.³⁷

A te revolta nu înseamnă nimic. Marea artă este să nu reproduci defectele celor pe care-i respingi. Orice contestare este, în egală măsură, retransmitere involuntară. Ceea ce este adevărat pentru viața de familie este adevărat și pentru cea politică: fiecare revoluție destituie un despot pentru a înscăuna un altul, iar victima de ieri, abia ajunsă la putere, se grăbește să persecute și ea, la rândul ei. Nu se trece de la sclavie la libertate, doar ne mulțumim cu schimbarea lanțurilor. Așa s-a întâmplat

și cât privește caruselul infernal al secolului XX, dar și cu tragedia comunismului și a avatarurilor acestuia. În fața tatălui, un fiu nu are decât trei posibilități: supunerea, fuga sau revolta. Cele trei se pot amesteca. Deseori, revolta nu este decât o emulație accelerată: după ce și-a exprimat limpede respingerea, copilul se întoarce în siajul părintesc. Își închipuie că se fofilează, dar nu face decât să perpetueze nevroza fără să-și dea seama ori plătește pentru alții, transformându-se în țap ispășitor. Ani de-a rândul, m-am surprins apucat de o turbare copiată perfect după crizele tatălui meu, de accese isterice în care începeam să urlu, alunecând într-un vârtej de furie. Era ca într-un fel de transă: în vocea mea, o auzeam pe a lui țipând odată cu mine. Vociferând din gâtul meu, luându-mi în stăpânire corzile vocale. La fel ca el, ajung la extremă, devin un exaltat care face spume la gură. În pofida propriei mele voințe, le repet diferitelor femei alături de care trăiesc exact aceleași fraze pe care tata i le spunea mamei. Când mă apucă năbădăile, alerg în fața oglinzii și mi se pare că văd, dincolo de trăsăturile mele spasmodice, chipul lui întipărit peste al meu și dându-mi ordine. În clipele de descurajare, îmi zic că întreaga mea existență n-a fost decât o îndelungată scenă de menaj cu diferite persoane. Nu-i chinuim cu adevărat decât pe cei care ne iubesc. Într-o bună zi, într-un moment de luciditate, mi-a spus:

— N-ai decât să mă detești, răzbunarea mea este că-mi semeni.

Fiecare tată își ia copiii pe umeri când aceștia sunt mici. La rândul lor, cei din urmă, odată ajunși mari, își cară tatăl ca Enea pe Anchise, în spinare, printre ruinele Troiei, simțind pe umeri și-n ceafă greutatea unei creaturi invazive, care este amalgamul format de amândoi și care îi devoră ca un incub. Până și părinții cei mai superficiali ajung să-și impună prejudecățile și maniile. Teribilă dezamăgire: să te crezi liber și

să te descoperi condiționat. Faptele noastre sunt dinainte întocmite și orice spontaneitate nu este decât o minciună de ordin familial, care se scrie prin noi. Fiecare se zbate în propria genealogie ca o muscă în plasa păianjenului, încercând să iasă la suprafață, să regăsească terenul tare sub tălpi.

Nimic nu este mai greu decât să fii tată: dacă este erou, strivește cu gloria sa, dacă e ticălos, cu mârșăvia sa, dacă e un oarecare, cu mediocritatea sa. Sigur că poate să fie și un erou mediocru, un ticălos înduioșător. Orice ar face, tot greșește: fie e prea mult, fie nu e de ajuns. Ieri, tatăl își sufoca progenitura, astăzi, păcătuiește prin absență. Toți bărbații generației mele au fost tați cu intermitență. Când tatăl își manifestă tandrețea, este ironizat fie ca efeminat, fie ca ramolit. Întotdeauna m-a emoționat să observ tătici tineri sau nu tocmai jucându-se cu micuții lor prin parcuri, înfășându-i, dându-le să mănânce, spunându-le povești, acoperindu-i de sărutări. Familia contemporană este un sindicat afectuos: totul se negociază de la biberon la banii de buzunar, totul se aplanează în efuziuni sentimentale. Ne creștem copiii pentru ca ei să ne părăsească într-o bună zi, iar ei chiar ne părăsesc când noi avem mai multă nevoie de ei decât ei de noi. Despărțirea va fi din cauza asta și mai sfâșietoare. O lume fără tați nu pare să fie sub nicio formă de dorit, familiile monoparentale sunt dovada că nu există mame bune atâta timp cât nu există decât mame. Înlocuitorii de tată înseamnă confreriile care conduc la găști, la dictatura micilor bande dotate cu o structură disciplinară fără fisură. Unicul ritual de admitere ajunge, în aceste condiții, insurgența, înfruntarea cu poliția sau cu alte bande. S-ar mira jandarmii și polițiștii dacă li s-ar explica faptul că, astfel costumați, cu căști de protecție, cizme, înarmați cu bastoane, pur și simplu ajută la creșterea acestor tineri care-i înjură. Manifestațiile, tăbăcirea pielii, arestul preventiv constituie de acum bacalaureatul

psihologic al adolescenților noștri. Este un ritual costisitor și uneori sângeros, însă indispensabil.

Prin urmare, tata mi-a transmis agresivitatea, calitate detestabilă în viața noastră de toate zilele, dar fundamentală în meseria de intelectual, care este în același timp și arta de a deschide polemici. Mama își făcea un titlu de glorie din realitatea de a mă fi infectat cu somnul ei groaznic. De câte ori mă trezeam obosit, bombănind fiindcă nu apucasem să închid un ochi, mă bătea ușor pe creștet, zicându-mi drăgăstos:

— De la mine ți se trage!

Cu vârsta, insomnia mi-a ajuns un mod de viață. Imposibilitatea de a mă odihni este o experiență totală, în care se suprapun două stări: panica și resurecția. La ceasurile dinspre dimineață, noaptea se repede la mine ca un verdict fără drept de apel. Până și cea mai mică îngrijorare ia proporții gigantice și mă descopăr neputincios, strivit de noianul întunecat al supărărilor. Coșmarul nu încetează decât odată cu sosirea zilei, care își trimite razele de dincolo de storuri, cu bătăile orologiului din turnul vreunui edificiu public, cu imobilul care începe să se scuture ca un animal împovărat! Lumina este aliatul meu, clipa de euforie a celui care s-a prelins pe marginea prăpastiilor și iată-l scăpat întreg. Clipa ridicării din pat este semnul senin al victoriei asupra terorii. E de-ajuns să mă revăd pus pe picioare pentru a putea înfrunta încă o dată lumea. Am zăcut și sunt iarăși viu în toată puterea cuvântului.

Pentru a-mi umple aceste ore neproductive, le ordonez în felul meu: șlefuiesc în minte fraze, pregătesc romane de proporții, niciun cărțoi nu e mai tare decât lungile mele nopți de veghe, mă uit la filme de groază, genul meu preferat încă din adolescență. Acestea au calitatea de a mă liniști: zombii înfomețați mă încântă, criminalii psihopați mă calmează, impactul cuțitului de mărunțit gheața cu oasele craniului

victimei mi se pare la fel de delicat ca un clinchet de linguriță care sparge coaja oului moale. Tremur pentru a scăpa de angoasă, cu certitudinea că, la capătul acelei încercări, voi putea în sfârșit închide ochii. Orice, decât să trec prin infernul inutilei clarviziuni, sterilei efervescente! Mă uit la desene animate, sperând, prin această tandră regresiune, să regăsesc capacitatea de a adormi a copilului mic.

Uneori, se petrece un miracol: din liniștea nocturnă țâșnește o idee, o intrigă începe să germineze printre turbulențele cerebrale. Dar această stare de grație e rară, acest mixaj de cenușă și de pulbere elaborat de un gând pe cale de înăbușire, scânteierile creative ale insomniacului fiind la fel de găunoase ca falsa genialitate dăruită de droguri. Cu toate acestea, nu voi renunța niciodată, fiindcă știu, la fel ca anticii, că somnul nu este o artă minoră, ci mărturia unei existențe superioare. Lucrul cu adevărat insolit care mi se poate întâmpla este să realizez că, până la urmă, am dormit bine și că nu mai am nevoie de somn, ceea ce mă impresionează atât de tare încât nu mai ajung să pun geană pe geană, nopți de-a rândul.

În adolescență, am avut în repetate rânduri un vis bizar: fugeam de-acasă în pantaloni scurți, săream în casa liftului, dar, invariabil, o vrăjitoare cu unghiile ca niște gheare mă prindea de bretele și mă trăgea în sus ca pe un yo-yo. Pe măsură ce mă ridica, mă făceam tot mai mic, așa că mă întorceam acasă sub formă de sugar. Asta sunt: copilul tras de bretele de fiecare dată când vrea s-o întindă, să scape de propria-i moștenire. Degetul vrăjitoarei se cheamă legăturile de sânge, legile eredității, greutatea memoriei, genetica, însă ce mai contează explicația care i se dă din moment ce tocmai de acest deget mă împiedic, tocmai acest deget face din mine întotdeauna, oricum aș da-o, un fiu și nu orice fiu, ci neapărat fiul lui. A te emancipa înseamnă a te smulge din propriile-ți origini, asumându-ți-le, în

același timp.

— Să nu uiți niciodată că ești evreu, îi spunea mama sa lui Alain Finkielkraut.

— Să nu uiți niciodată de unde te tragi, îmi repetau ca un ecou părinții, ceea ce ar fi vrut să spună: să rămâi modest și, mai ales, să nu cumva să ne renegi vreodată.

Drept pentru care replicam:

— Aparții lumii care ți-ai pregătit-o, nu celei din care vii.

— Ia nu te mai da tu mare!

Printr-o neașteptată dialectică, tata m-ar fi putut iudaiza fără știrea mea, adăugându-și propriul fiu pe lista dușmanilor lui ereditari. Dacă ar fi să fac genealogia acestei neînțelegeri, aș vedea premisele ei chiar în numele nostru de familie, în același timp evreiesc și protestant. Tata pretindea că Brucknerii evrei își scriau numele cu tremă, iar noi, fără. În concluzie, două punctulețe îi separau pe aleși de blestemați. Trebuie să fim de acord că bariera e destul de firavă. Ceva mai târziu, am aflat că, în august 1944, pe aeroportul de la Bron, germanii împușcaseră, ca evreu, pe un anume René Bruckner care locuia la Lyon și, ca și tata, se născuse în 1921. Tulburătoare omonimie! Printr-un reflex spontan, m-am identificat imediat cu cei pe care îi ura. Un psihanalist ar spune că am dorit să ispășesc. Fără îndoială, nu din întâmplare studiez de treizeci de ani vinovăția occidentală și meandrele căinței. Primele mele apariții în public m-au situat pe loc în rândul noilor filosofi, alături de Bernard-Henri Lévy și André Glucksmann, instalându-mă pe lista intelectualilor evrei. Așa și apar în ziua de azi pe Google, pentru partizanii extremei drepte și pentru fanaticii islamului. Când încerc să dezmint informația, ceilalți clatină sceptici din cap:

— Lasă, nu-i nicio problemă, îți respectăm opțiunea.

— Ar fi cazul să-ți faci *coming out*-ul, măi goiule, mi-a zis un prieten râzând.

Astfel am ajuns, în ochii altora, un maran³⁸ pe dos, un renegat urât ca fiind sionist, un sprijinitor necondiționat al Israelului și al SUA, constrâns să-mi lămuresc în permanență originile. Această stare de fapt este fructul întâmplării tot atât cât al unei alegeri inconștiente, cea de a deveni în sfârșit obiectul repulsiei tatălui meu, de a încarna prin mine însumi ceea ce el ura cel mai mult pe lume. A trebuit să desfac unul câte unul firele intoxicării ideologice. Totul a început cu Vladimir Jankélévitch, profesorul meu de origine rusă de la Sorbona, din cauza căruia tata a făcut o observație absolut previzibilă:

— Păcat că oamenii ăștia scilipitori sunt jidani!

Cu Jankélévitch am susținut un masterat în filosofie cu tema *Mitul degenerescenței în național-socialism*, hotărât să mă golesc de anii de propagandă familială prin accesul direct la textele de referință. Citându-i-l din întâmplare pe Daniel Guérin, militant homosexual și anarhist, am aflat de la mama, care era indignată, că respectivul o denunțase pe bunica din partea ei, după eliberare, în septembrie 1944, comitetului arondismentului V din Paris. Femeia aceea rasată, de o imensă forță morală, îndrăznise să-și părăsească soțul prin anii 1930 și să-și crească de una singură cei nouă copii, chiar pe când părea a-l purta pe-al zecelea în pânțe, din fericire o sarcină dovedită falsă, și trântise ușa în urma ei. Apropiată a prințesei Martha Bibescu, scriitoare de origine română, bunica avea o librărie și o pensiune pe strada Estrapade, unde trăseseră mai mulți ofițeri ai Wehrmachtului. A fost salvată de mărturia unui jurnalist polonez pe care-l ascunsese în timpul ocupației germane. Minunat exemplu de echilibru. După susținerea lucrării de masterat și observațiile sale detaliate, parcă-l văd pe Jankélévitch remarcând cu vocea uluitor de tânără și de sacadată, semănând cu aceea a lui Jean-Pierre Léaud din

filmele lui Truffaut, caracterul abstract al studiului meu:

— E bine, Bruckner, dar parcă ai vorbi despre cearta universalilor³⁹. E prea puțină pasiune în lucrarea ta. E nevoie să te implici, băiete, este totuși o poveste care arde.

Avea prestanță acel condotier al spiritului, cu coama lui albă teribil de ciufulită, cu șuvițele cenușii care-i încadrau figura transformându-l într-un erou romantic rătăcit în veacul nostru. Nu se lăsase învins de neglijența proletară care era uniforma vremii, în special la Universitatea Vincennes: păr de un blond spălăcit, pulover găurit, cu cămașa ieșind de sub el, pânțele scos în evidență, plus eternii blugi ponosiți și mergătorii necurățați. Generația lălâilor. Profesorul emana un magnetism care mă lua pe sus și, atunci când ne cânta la pian, în apartamentul lui de pe Quai aux Fleurs, vreo piesă de Liszt sau Ravel, mi se părea că eram purtat direct într-un roman al lui Turgheniev ori Cehov. Iată eleganța: maximum de intensitate cu minimum de efecte. Mă scruta perspicace, încercând să-mi străpungă carapacea. Atât de mult îl admiram, încât mă cutremuram: dacă ar fi aflat adevărul despre familia mea, aș fi fost dezonorat și nu m-ar mai fi respectat în veci! Și atunci, ca de cele mai multe ori, mi-am ascuns stresul sub dezinvoltură.

Acum, când citesc pe vreun site islamo-fascist, de pildă, că sunt „un jidan perfid, vândut stăpânilor lui yankei, lacheu al entității sioniste”, mă cuprinde un soi de bucurie posomorâtă. Scuiatul îl văd ca pe un omagiu, căci această identitate în dublă partidă este o poziție totuși subredă. Cunosc pe unii dintre acei ne-evrei care sărbătoresc Yom Kipur-ul, Hanuka, Pesahul din nevoia afilierii la o minoritate. Prea cușer pentru unii, nu îndestul pentru alții, simt continuu cum îmi fuge pământul de sub picioare. Oscilez între un sentiment de impostură și plăcerile ambiguității. Mă bucur că am putut

corupe patronimul nostru de dinlăuntru, că l-am legat fără să vreau de familia mozaică. Sunt un uzurpator fericit. Am visat mereu la destinul domnului Klein, personajul acela dintr-un film al lui Losey interpretat de Alain Delon, care se lasă arestat în timpul unei razii din vremea războiului, deși nu era evreu. Sau m-am hrănit cu o fantasmă puerilă de salvator: trecând prin fața unei sinagogi, împiedic un atentat, apărând niște copii de un dement care vrea să-i lichideze. De câte ori nu i-am zis tatei, doar pentru a-l vedea cum turbează:

— Știi, toată lumea consideră că sunt evreu!

Mârâia:

— E o minciună sfruntată.

— Există și Bruckneri fără tremă pe zidurile cu numele deportaților, ale Memorialului Shoahului, din arondismentul IV al Parisului.

— Simplă omonimie.

— Știi că și nepoțica ta, Anna, e evreică?

Încremenise. Era încercuit. Prin 1983 sau 1984, trimisese o scrisoare la *Le Crapouillot*⁴⁰ care, dintr-o eroare, mă trecuse printre scriitorii francezi de origine evreiască. Ani de-a rândul, a inundat redacțiile cu misive solicitând rectificarea de câte ori numele îmi era citat la rubrica greșită.

Când i-am prezentat-o pe ultima mea prietenă, Rihanna, o metisă belgiano-ruandeză, cu mamă din tribul Tutsi și tată evreu ungur, nepoată a ultimului rege al Rwandei, Kigeri al V-lea, exilat la Washington, a constatat cu voce șuierândă:

— Dacă te distrează chestia asta, e treaba ta.

Sânge din sângele lui îl trăda. Visase la o teutonă și trebuia să înghită o mulatră. Pentru a se liniști, totuși, intra cu ea în meandre genealogice, explicându-i că nu era africană, ci nilotică (adică din regiunea Nilului, ca egiptenii), iar pielea ei relativ deschisă la culoare după ora din zi, mai pală diminețile,

mai închisă pe seară, era dovada convingătoare. Ea îl asculta ironică și politicoasă, reamintindu-i că mama ei, originară din Kivu, undeva în estul Congoului, era chiar o africană zdravănă, care abia de rupea câteva cuvinte în franceză. Tot tata îi explica nurorii mele de proveniență italo-slovenă că era cazul să-și uite „regionalismul” și să nu mai vorbească decât italiana ori germana, singurele limbi demne ale Europei de Est. De altfel, Slovenia, provincie meridională a Austriei, ar trebui reintegrată în patria mamă și întreaga Europă de Est trecută sub autoritatea fie a Germaniei, fie a Rusiei. Din fericire, inima îi era mai presus de prejudecăți, dovedind disponibilitatea necesară, așa că s-a arătat un bunic iubitor și generos. La nivelul relațiilor personale, disocia domeniul afectiv de propriile opinii, știind să-și arate disponibilitatea.

Sunt eu, oare, mai bun decât părinții mei? Am evitat să fac greșelile lor, dar am comis altele. Am avut atâta grijă să nu le repet erorile, încât nu le-am mai văzut pe cele care mă pândeau. Mi-am dedicat întreaga viață cărților, poate că în detrimentul oamenilor. Ca mulți alți congeneri, am fost mai degrabă un tată volatil, la douăzeci de ani, pentru băiatul meu, pentru a mă preschimba mai târziu, la patruzeci și șapte, pentru fată, într-o cloșcă. Slujitor al unui cult pe cale de dispariție, cel al cărții, într-o epocă în care ignoranța a ajuns militantă, mă văd uneori ca eroul din *Les Bidochons*, banda desenată a lui Binet: într-o familie franceză mic burgheză, un câine savant, Kador, maidanez de altfel, citește pe ascuns filosofie, cu predilecție *Critica rațiunii pure* a lui Kant, în timp ce-și mănâncă terciul. Când stăpânul îl prinde asupra faptului, citind „porcăriile alea”, îi trage o chelfăneală și-l obligă să se uite la televizor împreună cu „Mămica” Raymonde. Câinele oftează observând vulgaritatea stăpânilor și nu visează decât să regăsească frumusețea înaltelor speculații. În tren, în avion, în

autobuz, când toată lumea tastează la tabletă ori la smartphone, mă simt teribil de desuet cu hârtoagele și caietele mele, exact ca bietul cățeluș pedepsit.

Prin urmare, exercit o profesie foarte apropiată de reclusiunea din proprie voință. A scrie înseamnă a te închide. Biroul este o închisoare care ne deschide ușile libertății. În copilărie, adoram retragerile la mănăstire, orele îndelungi de meditație și de rugăciune, care aveau drept consecință intensificarea tăcerii. Acum, duc schitul în mine, chilia mi se află în casă, mă claustrez întreaga zi și nu mai ies decât seara spre a-mi regăsi contemporanii. Dacă dezleg ițele unei dificultăți, dacă închei o pagină, mă consider cel mai norocos dintre oameni. Mă trezesc dimineața ascultând cantatele lui Bach, unica dovadă convingătoare a existenței lui Dumnezeu, cum pe drept s-a spus. Înfășurat în schimnicia mea, lucrând în sunetul muzicii, în căldura proximității miilor de volume care mă înconjoară, mă simt incredibil de privilegiat. Tot așa cum un autor se izolează pentru a scrie, visează și să-și vadă cărțile răspândite pe rafturi, pe nisipul unei plaje ori pe o banchetă de tren. Nu există omagiu mai frumos care i s-ar putea aduce decât acela de a fi folosit drept pretext pentru doi îndrăgostiți, în așa fel încât aceștia să se întâlnească și să-și consume dorința. Cartea este făcută să fie citită, uitată și transmisă mai departe, după legile hazardului. Creăm încarcerați și nu existăm decât risipiți.

[37](#) Din volumul *High Windows*, publicat de Faber and Faber în 1974. (N.red.)

[38](#) Evreu rămas fidel religiei sale în pofida convertirii forțate, termen utilizat începând din secolul al XV-lea în peninsula iberică. (N.t.)

[39](#) Nume dat ideilor generale în filosofia scolastică. (N.red.)

[40](#) Revistă franceză de satiră, care a apărut între 1915 și 1996. (N.t.)

7. Virulența văduvului

Și așa a trecut o viață, mai degrabă fericită în ceea ce mă privește. Ani de zile, nu mi-am văzut tatăl și nici nu mi-a lipsit. L-am surghiunit în rândul antichităților. Uneori mai vorbeam scurt, la telefon, mama încerca să ne apropie, numai că eu n-aveam nimic să-i spun. Succesele mele îl iritau și, în egală măsură, îl bucurau, contrazicându-i toate ideile preconcepute. Îmi aduc aminte cu câtă greutate și-a ascuns decepția în momentul în care l-am anunțat, telefonic, că tocmai obținusem un premiu literar pentru romanul *Hoții de frumusețe*. M-a întrebat dacă nu cumva votul fusese aranjat și dacă recompensa era cu adevărat meritată. În orice caz, cartea nu l-a interesat. Bătrânul scandalagiu încă mai știa cum să-și împrăstie veninul. În 1999, când mama a murit după o îndelungată agonie, m-am trezit lipsit de apărare în fața unui moșneag ce-mi devenise cu totul străin. Eram atât de sigur c-am să-l văd dispărând, încât pur și simplu m-a descumpănit realitatea de a mă trezi cu el în brațe, mai degrabă vioi, la cei optzeci de ani trecuți ai lui. Aveam senzația că fusesem tras înapoi în glodul, în mediocritatea familială. Era de parcă m-aș fi întors într-o provincie abandonată, însă veșnic malefică. Redeveneam împiedicatul de fiu. După toți tații spirituali care mă crescuseră, tatăl ăsta carnal și mititel își reintra în drepturi. Mi se tot jura că nu-și va mai reveni după moartea mamei.

Poate greșeam, însă eram sceptic, subestimând legăturile profunde care i-au unit în pofida a orice. Au tot dat să se omoare unul pe altul, ca două viespi într-un borcan, însă cel puțin stabiliseră să fie vorba despre un borcan comun.

Între timp, făcuse cunoștință cu câteva toane ale norocului: după douăzeci de ani de ascensiune socială, alunecase pe spirala îndatorării, la fel ca tatăl lui care, moștenitor al unui industriaș prosper, sfârșise sărac lipit, într-un azil din arondismentul XX. Plasamente hazardate, cumpărături peste cumpărături, amante mai tinere și deci costisitoare, pe scurt o mică nebunie a grandorii îl așezase, la vârsta pensionării, pe marginea prăpastiei. Relativa relaxare materială îl făcuse să-și piardă simțul măsurii. Se înălțase cu greu până la nivelul clasei de mijloc, după care s-a prăbușit în mare viteză către mica burghezie, drept pentru care rumega iar și iar ambițiile preschimbate-n decepții și carierele fantasmatică. De ani și ani, trăia din expediente, din împrumuturi cu dobânzi cămătărești practicate de firme puse pe escrocherii. Nici nu deschidea bine un cont, că se și întreba la cât se ridica suma maximă pe care ar fi putut-o ridica. Vegeta pe spinarea fraierilor sau a binefăcătorilor episodici, sperând ca ei să-i șteargă datoriile. Unii dintre aceștia avuseseră eleganța de a da colțul înainte de data scadenței. Îi tapase pe membrii familiei unul după altul, înjurându-i, în același timp, pe la spate. Pe nesimțite, cel ce îl împrumutase se transforma într-un mizerabil, ilustrație a faimoasei legi a ingratitudinii: „Dușmani nu am, servicii nimănui n-am făcut” (Jules Renard). După ce mi-a sifonat toți unchii și toate mătușile, s-a întors spre mine, invocându-mi reușita în viață și dorind ca, pe post de rambursare a cheltuielilor prilejuite de educația mea, să-i acord o rentă până la moarte. Am negociat actul de donație ca doi negustori de covoare, dar n-am avut inima să-l las cu buzunarele goale. Prin

urmare, reproșurilor mele li s-a adăugat și acesta și nu a fost nici pe departe vreunul oarecare. La două-trei luni, își reclama obolul, iar eu decartam reticent și lipsit de chef. O tot ducea așa, cu mâna întinsă, tunând și fulgerând, în același timp, împotriva cerșetorilor, imigranților și asistaților social. Fără nicio umbră de rușine, a îndrăznit chiar să-i ceară ceva mărunțiș până și nepotului lui. În ambele părți ale familiei mele, și în cea maternă, și în cea paternă, domnea o cupiditate absolut balzaciană: ura față de Evreu era cu atât mai puternică cu cât asupra lui proiectam pasiunea noastră atât de franțuzească pentru bani. În noaptea în care bunica mea din partea mamei a murit, lângă cadavrul ei cald încă, cele două fiice mai mari s-au bătut la propriu pentru a lua cu ele o masă sau nu mai știu care altă mobilă. Tata a plecat în zori cu două scaune, pretinzând că defuncta i le promisese. Cu cât e mai mică prada, cu atât sunt mai înfuriați corbii.

În 1969, tata cumpărase în regiunea masivului Lubéron, în comuna Saint-Saturnin-lès-Apt, o moară în ruină și asta cu mult înainte ca zona să ajungă loc de plimbare pentru intelectualitatea pariziană. După *Sturm und Drang*-ul personal de natură național-socialistă, nutrea deja un alt vis, acela al prinderii de rădăcini în sudul etern, inspirat de *Félibrige*⁴¹ a lui Frédéric Mistral, văzându-se, în zorii celor cincizeci de ani, un *gentleman's farmer* provensal. Fiindcă tot se juca de-a indigenul, își făcuse și documente în departamentul Vaucluse. Moara, care ar fi trebuit să fie marea operă a vieții lui, consacrarea lui socială, i-a fost de fapt lințoliul și a vândut-o, după treizeci și cinci de ani, pentru o bucată de pâine, lăsând în urmă o construcție lipsită de vreo formă anume, colcăind de șoareci, la marginea unui drum departamental. Plătise în avans serviciile unui grădinar alcoolic, un amărât pe care-l tot înjura și-l amenința cu bătaia. Argatul, așa-zicând, era soțul unei patroane

de casă de toleranță, care ținea un mic bordel undeva, între comuna Gordes și cătunul Les Bassacs. Femeia, fostă prostituată la Marsilia, cu părul tuns perie și umeri de docher, semănând cu un luptător de sumo, se exprima cu un apăsător accent marsiliez, ca al lui Marcel Pagnol⁴². Ea îi dăduse tatei voie să-i înjure bărbatul, ba chiar să-l și cotonogească dacă-i venea. În caz de suprasolicitare, dădea și ea câte o mână de ajutor angajatelor stabilimentului clandestin, terminând personal clienții cei mai grăbiți. Tata se ducea acolo regulat pentru a lua prânzul sau cina și pentru a le-o trage celor două-trei fete care lucrau cu schimbul. Când era supărat, își vărsa nervii pe bietul om, care plângea plin de amărăciune. Mama îi tot atrăgea atenția: într-o zi, o să se trezească cu o furcă în burtă ori cu o lopată în cap, drept răzbunare. Până la urmă, grădinarul a murit din cauza unei ciroze care, oricum, era în stadiu avansat când fusese angajat la noi. Bordelul a fost închis, iar poliția l-a interogat inclusiv pe tata. Ca obișnuit al localului, a fost chemat să depună mărturie în legătură cu moralitatea patroanei, care zăcea acum în pușcăria Les Baumettes din Marsilia. Mama, care mi-a povestit toate acestea ani mai târziu, suferise, probabil, un dublu afront: aflase că bărbatul îi era un consumator obișnuit al tractirului local și că, în plus, era și suspectat de a fi participat la beneficiile respectivului comerț carnal. De urmărire a scăpat, însă, mai apoi, la Geneva, într-un restaurant, și-a cam dat fața la-ntors în pumnii a doi caftangii care erau împreună cu o fostă prostituată din vechea gașcă provensală, pe care se dusesse s-o salute ca pe o fostă colegă de clasă.

La vremea aceea, trăsesse spre stânga și își lăsase părul lung, votându-l pe Mitterrand, ba chiar și comuniștii. Până la urmă, tot restul familiei, de proveniență muncitorească, se înscrisese în partidul acesta și în CGT⁴³. De altfel, i-a fost mereu recunoscător președintelui socialist care, an de an, a depus flori

la mormântul mareșalului Pétain, de pe insula Yeu. Dar, în definitiv, mama n-a plâns la căderea zidului Berlinului, invocând motivul că, așa, capitalismul nu mai avea nicio piedică în calea expansiunii sale? Această volatilitate ideologică, acest balans de la o extremă la alta este specificul vremii noastre confuze. Antisemitismul revenea, uneori, în subite răbufniri, asemănătoare crizelor de sughiț. Îți ziceai: ia te uită, iar a început, după care totul trecea. Tata își cultiva coborâșul neo-rural inventându-și rădăcini, căutându-și o nouă identitate, alipindu-se grupărilor de apărare a naturii. Aprecia asociația Prietenii Pământului care, ea, „nu minte” și Confederația Țărănească lupta deschisă împotriva industriei agroalimentare și a fast-food-ului american. Vagabonda printre credințe de substituție, propuse de epocă: liberalism, ecologie, regionalism, revoluție sexuală. Henry Miller își făcuse intrarea zgomotoasă în casa noastră, alături de Teilhard de Chardin și de punctul Omega al lui⁴⁴. Revista *Planète* a lui Louis Pauwels⁴⁵ a înlocuit-o pe *Rivarol*, iar teozoful sectar și demonic Ghiurdjiev⁴⁶, îi luase locul lui Brasillach. Tata s-a dus în vizită chiar și la Lanza del Vasto, militant pacifist nonviolent, discipol al lui Gandhi, care fondase comunitatea *Arca* în apropiere de Lodève, în Languedoc, și fusese atât de impresionat încât nu mai înceta cu elogierea frumuseții interioare și a magnetismului acelui prieten al lui Romain Rolland. În context, și-a cumpărat operele lui Luc Dietrich⁴⁷ și ale lui René Daumal⁴⁸. Metamorfoza părea totală, împingându-l de la dictatorul tropăitor la poetul mistic Daumal. Nici că s-ar fi putut imagina o mai mare distanță. Cum pleca deseori ca inginer, angajat în țările din Magreb, nu mai înceta cu laudele aduse reușitei algeriene și cu criticarea greșelilor făcute de Franța în era colonială, dezaproband faptul că De Gaulle nu-i acordase țării nord-africane independența încă din 1958. Chiar că ni-l preschimbaseră cu totul și cu totul!

Ajunsesse apologetul reconcilierii franco-germane, susținându-i pe Joseph Rovin⁴⁹ și pe Alfred Grosser⁵⁰. Se arăta chiar supărat pe anglo-americani fiindcă nu bombardaseră Auschwitzul, acuza soldații americani că se dedaseră din greu la violuri în Normandia, condamna războiul din Vietnam, pe scurt, se alăturase antiamericanismului de stânga, după ce fusese trup și suflet cu cel de extremă dreaptă. Îmbrățișa astfel întregul arc politic, putându-și prelungi toate motivele de arțag, părând să se reînnoiască pe sine.

Cu vârsta, a făcut un diabet a cărui apariție a pus-o pe seama mea, deși, în realitate, bea și mânca prea mult. Pentru el, pensionarea a însemnat o adevărată tragedie, simțindu-se trecut în rândul rebuturilor. Din acest motiv, redacta zilnic zeci de scrisori, cu un scris stângaci și plin de ștersături, în vederea reangajării, aducând drept argumente competența sa și cunoașterea limbii germane. Pornirile războinice i se răsuceau de acum în gol, nemaivând pe cine martiriza, întrucât din mama nu se mai păstrase decât o rămășiță pământească, una căruia el, nu altcineva, îi scosese sufletul, o eviscerase. Problemele materiale se pot trăi în două forme. Cea de la tinerețe este plină de speranță, obligându-te la muncă grea, la limitarea dorințelor, la intrarea în competiția inteligenței și a imaginației. Cealaltă, cea de pe la șaizeci de ani, care urmează unei relative reușite sociale, după ce bucuria câștigării banilor a ajuns o obișnuință, este cea mai crudă. Este căderea lentă de după marile nădejdi, este experiența declasării. Tata cheltuia pentru a uita că era sărac. De aceea părinții mei au fost nevoiți să se mute odată la cinci ani, fiecare nouă locuință costând doar jumătate din prețul precedentei. După ce au început periplul în arondismmentul XVI, la Poarta Auteuil, l-au încheiat într-o garsonieră de treizeci de metri pătrați, pe strada Cabanis, vizavi de Spitalul Sainte Anne, unde mama, comenta binevoitor tata,

își va putea trata creierul deranjat doar trecând pe celălalt trotuar. Ultima lui pasiune a fost o tânără din comuna Eygalières, din departamentul Bouches-du-Rhône. Era pornit rău, gata să părăsească totul pentru ea. Adulmecând pericolul, mama a sunat-o și, trecând și la amenințări, i-a dezvăluit că amantul ei răscopt era terminat și nu i-ar fi putut asigura niciun fel de viitor. Tata a suspinat luni de-a rândul, în patul conjugal, după ce iubita l-a părăsit, deși nici măcar nu era vreo frumusețe, după câte spunea, deși aprecia femeile urâte pentru farmecele lor ascunse. Bărbatul acela în vârstă, care plângea în brațele soției legitime plecarea amantei, m-a emoționat întotdeauna.

Tot tata era și proprietarul unei saga a proviziilor. În timpul războiului, făcuse foamea. Jurnalul său de bord din perioada 1941–1944 e plin de meniuri recopiate de prin restaurante, de acțiuni de căutare a untului, zahărului, brânzei. O cină cu melci, udată cu vin alb Pouilly Fumé, luată la Șantieretele Tineretului în 1941, lasă loc unei pagini pline de adnotații lirice. Umplutul burții îi era principala grijă. În conversația parentală, al Doilea Război Mondial se reducea la obsesia refacerii proviziilor. Fiindcă nu se găseau carne, organe, ciorbe din pește *Argyrosomus regius* și napi rutabaga, anghinare de Ierusalim, supe de castane, cicoare, înlocuitori de cafea. Nu mai aveau loc de suferințele altora, avuseseră parte de rația lor de durere. Acasă, dulapurile ne erau pline de conserve, de orez, de paste făinoase. La fiecare criză internațională — Golful Porcilor, Suez, puciul din Alger —, tata se întorcea cu portbagajul dând pe afară de alimente neperisabile. La fiecare doi sau trei ani, se pregătea pentru a face față unui asediu. Serile lungi de iarnă erau folosite pentru umplerea borcanelor cu dulceturi de piersici și de pere, materie la care excela. Acestea se stricau pe rafturi, solidificându-și cristalele de zahăr. Am păstrat din

vremea aceea un borcan cu dulceață de coacăze, un bloc de antracit incasabil, pe care-l contemp lu ca pe un vestigi u al unei civilizații dispărute. După moartea tatei, muncitorii de la schimbări de locuință i-au descoperit în pivniță peste trei sute de borcane de sticlă cu dulceturi. Așadar, trebuia mâncat, mâncat și iar mâncat supă, legume și, mai ales, carne, imperativ categoric, carne bună, în sânge, care fortifică oasele. La ora patru, mi se dădea o tartină acoperită cu un strat gros de unt, peste care era adăugată cacao. Ca să nu mai pun la socoteală paharul zilnic de lapte, numit „laptele Mendès France”, după numele prim-ministrului care a organizat distribuția băuturii de leac în gimnazii și licee, spre turbarea producătorilor de rachiu și a lui Pierre Poujade, pe care îl bănuiau „că nu are măcar o picătură de sânge de gal în vene”. Poujade parodia, fără s-o știe, cugetarea lui Maurras, care susținea că un evreu, neavându-și rădăcinile în Franța, n-ar fi putut înțelege niciodată versurile lui Racine. Când locuiam la Lyon, tata trăgea câte o fugă prin Elveția, țara făgăduinței, și se întorcea de acolo încărcat de șvaițer Gruyère, de Alpenzell și de ciocolată, după ce devorase și el o *fondue* pe drum. Dar, dacă pleca la El Ayoun, în Sahara Occidentală, pentru a lucra la Oficiul marocan al fosfaților, aducea cinci kilograme de fasole verde. Din Germania? Cârnați și varză murată, vinuri de Rin, *schwarzbrot* (pâine neagră), *pumpernikkel* (pâine de secară). Rafturile pivniței erau suprasaturate. Cu regularitate, trebuia aruncat excedentul de alimente stricate de căldură sau ronțăite de libărci. Când era foarte tânăr, tata se trezea noaptea ca să-și pregătească omlete sau piure. Să-l văd mâncând îmi tăia apetitul: se îndopa, buzele îi luceau unsuroase, își umplea burdihanul devenind rubicond. Când mama și cu mine i-o spuneam, ne răspundea:

— Ia mai lăsați-mă-n pace, mor de foame!

Era gras, umflat ca o bășică de bou. În familia noastră, mai toți comensii încheiau mesele rumeni în obrazii, cu tenul violaceu, încălziți de băutură și de porțiile de mâncare. Mie îmi era rușine de aceste nuanțe care, pentru mine, erau asimilate cu origini țărănești și, de cum îmi simțeam fața arzând, plecam să mă răcoresc, mă duceam în baia mamei și îmi dădeam cu pudră ca să-mi albesc pielea. Îmi doream să fiu palid, livid.

Până în ultimul lui an de viață, tata traversa întregul Paris pentru a veni la mine cu un coș cu provizii plin cu sticle de ulei de măsline, fructe, brânzeturi învechite, bucăți de pâine. Eram impresionat, dar îi așteptam plecarea pentru a arunca trei sferturi din daruri. Obsedat de penurie, aduna de peste tot pliculețele cu zahăr uitate pe mese, care până la urmă se umpleau de furnici și de alte mici lighioane prin buzunarele lui. Ridicase cultura resturilor de mâncare la rang de artă. La spital, trebuia să-i aduc fructe, prăjituri, ba chiar și sticle de vin, pe care le ascundea după noptieră și pe care infirmierele le tolerau. Mai avea puțin și-ar fi cerut să i se pună și în sicriu câte ceva de-ale gurii, în caz că lumea cealaltă, a lui Isus și a Sfântului Petru, ar fi dus lipsă.

A crește înseamnă a-ți inventa viața, a îmbătrâni, a o deduce din câteva principii anterioare. Dacă alegerile au fost greșite, bătrânețea le va fi imagine. Tata i-a supraviețuit cu treisprezece ani mamei, până la nouăzeci și doi de ani, coborând fără grabă panta vieții, fără a-și pierde vreo clipă capul, sănătos tun, agresiv și rău de gură. Semăna din ce în ce mai mult cu Jean-Marie Le Pen, de parcă înfățișarea i-ar fi fost strunjită de opinii. Bătea câmpii, amestecând scandaluri de familie vechi de patruzeci de ani. De fiecare dată, reveneau în discuție vreun unchi lipsit de onorabilitate, vreo cumnată jalnică, nepoți ratați. Conform unui vechi obicei de pe când încă mai muncea, la șase dimineața era în picioare și rămânea cu

ochii în gol de la opt și până la ora prânzului, prăbușit în fața televizorului care behăia în legea lui. Ceaiul ăsta de scăldat ochii îl ținea prins în fața ecranului până pe seară. I-am sugerat să depună o activitate socială, să fie cumva util comunității. A ridicat din umeri, bodogănind:

— Nu mă interesează.

Am mai spus că, la spitalul unde mama agoniza, își reîntâlnise o fostă iubită care, la rândul ei, venea să își viziteze soțul muribund. Și-au unit apoi văduviile și au rămas împreună doisprezece ani. Era o fostă avocată care „îi împărtășea ideile”. Relația lor, care tatei i-a luminat zilele bătrâneții, m-a bucurat. Îi scria aproape zilnic lungi misive, ca pe vremuri, în franceză ori în germană, scrisori pe care uneori le duceam chiar eu la cutia poștală. O iubea sincer. Femeia îl primea jumătate din săptămână în apartamentul ei spațios, din arondismentul XVI, unde tata își avea camera lui. Au plecat împreună în Australia, pe care o adorau. Cel puțin, mi-a zis la întoarcere, aceea este o țară în care nu dai „nici de negri, nici de arabi”, ci doar de chinezi politicoși. Cât despre evrei, „se dau la o parte și-și țin gura”.

Cel mai tare mă temeam să nu cumva să fie nevoie să am grijă de el, să-l iau să locuiască la mine, fiindcă sigur ne-am fi strâns de gât în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Îl invitam pe la mine să ia prânzul, dar vizitele acestea mă speriau, fiindcă nu se mai dădea dus, înțepenea înlăuntrul propriei lui prăbușiri, fără a mai scoate vreo vorbă, cu figura nefericită, înghețată într-o cută de amărăciune, de parcă agitația noastră i-ar fi insultat durerea. Ca pe mulți bătrâni, îl apucau accese de mastică involuntare, care mă oripilau, îl rugam să se controleze și-mi venea să-i cimentez mandibula pentru a i-o imobiliza. Nu-i plăcea deloc duplexul nostru, întrucât nu avea ascensor și nici o cameră pentru el. Totul îi rănea orgoliul:

tablourile de pe pereți, pe care le-ar fi sfâșiat, mobilierul, scăările prea pieptișe, mica pendulă olandeză din care rămăsese doar mecanismul, pe care abia se putea opri să n-o facă bucățele. Se eterniza în colțul lui, iar eu n-aveam inima să-l dau pe ușă afară, mai ales că avea darul vorbirii savante, uimindu-ne prin cunoștințele legate de vinuri și de mâncăruri.

Cam prin 2007, am avut o neînțelegere de ordin tehnic, potențial mustind de consecințe urâte. Fusesem plecat într-un turneu de conferințe în India, țară despre care tata, care nu ajunsese niciodată acolo, avea o părere de nezdruccinat:

— N-or s-o scoată niciodată la capăt cu vacile lor sacre și cu toate castele lor.

Ca să nu fie îngrijorat, i-am trimis un SMS pe telefonul fix, fiindcă pe mobil nu știa să-și citească mesajele. Era de presupus că textul avea să fie citit tare de vocea sintetizată a aparatului. Îi scrisesem: „Călătorie perfectă. Totul e bine. Te îmbrățișez.” Numai că respectiva voce a tăiat ultima silabă a ultimului cuvânt, citind: „Te iubesc.”⁵¹ Se pare că asta l-a emoționat puternic pe tata, după cum mi-a mărturisit prietena lui. Lucrul m-a încurcat, dar nici nu m-am putut dezice. Cuvântul fatal, mult prea greu de sensuri, fusese pronunțat. Tata a avut însă decența de a lăsa uitată declarația eronată. Cei optzeci și opt de ani ai lui i-am sărbătorit împreună cu fiica mea, la restaurantul *Closerie des Lilas*. Se îmbrăcase elegant și a fost o seară plăcută. A sosit înainte de ora stabilită, a băut și a mâncat sănătos antreul, felul principal, desertul, digestivul de după cafea, apoi a plecat cu autobuzul. M-am surprins gândindu-mă, cu un dram de admirație: e rezistent.

Făceam eforturi să-l sun zilnic, ca să știu ce mai face. Uneori, apărea și miracolul, trezindu-ne umăr la umăr în jurul unor autori fetiș: Maupassant, Zola, Daphné du Maurier, despre care vorbea inteligent. O adora și pe Irène Némirovski⁵² din

motive ceva mai puțin limpezi, întrucât, în interpretarea lui, „îi era rușine că era evreică și nu arăta niciun pic de ură față de francezi”. M-a făcut mai ales să descopăr acea extraordinară nuvelă a lui Villiers de l'Isle-Adam, *Tortura prin speranță*, povestea unui funcționar al Inchiziției din Toledo, care se preface că eliberează un rabin, lăsându-l să ajungă până undeva, la țară, pentru a putea pune mâna pe el în ultima clipă și a-l arunca pe rug, promițându-i că în aceeași seară va ajunge în rai. Nici până în ziua de azi nu înțeleg ce-l fascina în povestea aceea: sadismul alunecos al dominicanului ori deruta rabinului, înșelat pentru a fi mai bine pedepsit?

În cea mai mare parte a timpului, nu cunoștea decât un singur fel de expresie: indignarea. Murdăria Parisului, rahații de câine de pe trotuare, cerșetorii, țiganii, tinerii, șoferii imbecili îl revoltau mai mult decât un masacru în Orientul Apropiat sau un cataclism din Africa. Totul îl rănea pe bătrânul înalt, convins că era în plus, dependent de fiecare, pândind în ochii apropiaților semnele nerăbdării de a-l vedea odată dispărut. Până și cele mai mici inovații tehnice ori ticuri lingvistice îl trimiteau către secolele trecute. Îi era ciudă pe întreaga omenire că avea să-i supraviețuiască și că societatea prezentului îl împingea spre ieșire. O simplă urcare a scărilor la metrou reprezenta pentru el o adevărată expediție, un nemăsurat efort. Noua longevitate promisă de medicină este și un blestem: îmbătrânești în același timp cu părinții, ba, uneori, chiar mai repede decât ei, care tot aici iată-i că sunt, arțăgoși, decrepiți, pe când tu uite că ai ajuns bunic. Modernitatea creează dinastii de fosile în stadii mai mult sau mai puțin avansate de decrepitudine, familii de zăcânzi la pat, la rândul lor îngrijiți de alți bătrâni, care sunt copiii lor, la fel de zbârciți, de cocoșați, șiruri de Matusalemi la toate nivelurile. Părinții noștri, bunicii sunt emisari ai omenirii în înalte sfere ale

vârstei, spunându-ne un lucru simplu: viața încă mai este cu putință. Dacă e și de dorit, asta este o altă poveste.

Neîndoielnic, răutatea conservă. La marginea Lyonului, la Charbonnières, aveam două vecine, mamă și fiică. Cea dintâi, bolnavă de un cancer cu evoluție lentă, care nu-i mai venea o dată de hac, își persecuta progenitura cu o ferocitate fără limite. Se auzeau urlete până târziu, în noapte și mai ales lovituri de baston și de bici. Biata fată, pierzându-și nădejdea de a mai găsi vreun bărbat care s-o smulgă din infernul acela, s-a îmbolnăvit. Baba o trezea în miez de noapte și o obliga să spele parchetul și să calce hainele. O auzeam, în timpul cinei, vorbind pițigăiat, dincolo de zidul care ne despărțea de casa lor.

— Mai bine te avortam, te înecam ca pe pisici de cum te-am făcut, neisprăvito, jigodie!

Mama închidea tremurând fereastra. Fata slabă și palidă, care nu putea sta de vorbă cu noi dacă nu i se dădea voie, se lăsa să moară de amărăciune. Maștera i-a frecat ridichea până pe patul de moarte, supraviețuindu-i încă vreo câțiva ani. O auzeam urlând noaptea, în casa goală, răstindu-se la fata ei, orfană de-acum de acel copil pe care nu-l adusese pe lume decât pentru a-l ucide.

Întreaga copilărie, tot auzind țipetele vrăjitoarei, am trăit cu o idee fixă, aceea că voi muri tânăr. De altfel, și mama mi-o tot prezicea. La fiecare febră, la fiecare infecție, îmi ziceam: gata, de-acuma voi trece dincolo. La douăzeci și doi de ani, pe când eram internat din cauza unei hemoragii interne, urmare a unei perforări gastrice, tata a intrat în salonul meu și mi s-a adresat fără drept la replică:

— Pur și simplu plătești pentru viața ta destrăbălată. Ține-o tu tot așa și n-o să treci de treizeci de ani.

L-am dat pe ușă afară, însă observația lui m-a zguduit. O fi meritat viața pe care-o duceam tot felul de calitative, însă, vai,

numai pe aceea de destrăbălată nu. În următorii zece ani, m-am sculat diminețile devreme, de teamă că nu voi mai ajunge să trăiesc până seara. Astăzi, moartea mea nu mă mai interesează, părându-mi-se ceva inevitabil și neplăcut. Doar moartea ființelor dragi contează, cele care, întotdeauna, pleacă prea devreme. Mică rugăciune adresată providenței: fă-mă să dispar înaintea celor pe care-i iubesc, nu mă lăsa să îndur sentimentul de vinovăție al supraviețuitorului.

Până la urmă, tata s-a prefăcut îngrijorat de ce se întâmpla cu mine. Soiul acesta de solitudine mi-a fost insuportabil, fiindcă nu era altceva decât un mod insidios de a-mi dori tot răul, prefăcându-se alarmat. Era ca fățarnicii aceia care, cu figură lacomă, dau târcoale prin preajma nefericirii celorlalți pentru a se ghiftui cu ea. Și-ar fi dorit să mă vadă îmbolnăvinduo-mă pentru a se simți mai puțin singur. De cum intram în camera lui, se uita acru la mine:

— Nasol mai arăți!

— Ba nu, mă simt foarte bine.

— Zău, arăți ca dracu'!

— La tine te-ai uitat?

Cărțile mele nu-i plăceau, considerându-le prea lungi, prea obsedate, prea complicate, prea orientate. De fiecare dată când mă angajam într-o cauză anume sau când plecam spre o destinație îndepărtată — Africa, Asia sau America Latină —, mi se adresa descurajant:

— Bine, du-te și pierde-ți vremea cu toți imbecilii ăia! Ce-ai putea face la asemenea păduchioși?

Nu beneficiam de un serviciu sigur. La fiecare schimbare de guvern, mă întreba:

— Nu ți-au propus și ție vreun post?

— Ba da, de președinte al republicii, dar i-am refuzat.

Nu se lăsa:

— Poartă-te și tu frumos cu câte un mahăr, s-ar putea să ai nevoie de el într-o bună zi.

Ca să-l fac să turbeze, îl sunam după câte o ascensiune montană sau după jogging, gâfâind, cu sufletul la gură, pentru a-l face să simtă energia din mine în comparație cu imobilismul lui.

— Tati, sunt într-o formă!...

— Bine, dar ai grijă la infarct.

Apropiata lui moarte îmi producea o dorință furioasă de a trăi.

— Bine, ia mai du-te cu mizeria ta de fericire, îmi zisese mama într-o zi, când i se păruse că eram mult prea bine dispus pentru gustul ei.

Într-o după-amiază, aveam întâlnire cu tata la Denfert-Rochereau, fiindcă trebuia să-i dau niște acte. Ne-am așezat la o cafea. Ca de obicei, n-a durat prea mult până când conversația s-a împotmolit. Aveam prea puține să ne spunem, pe când cu mama puteam flecări la nesfârșit despre toate subiectele cu putință, vorbele curgând de la sine. Vine o clipă când totul este spus între două persoane, un soi de gheață paralizând izvorul viu al limbajului. Era o zi de octombrie, iar vremea era încă frumoasă și caldă. Mă uitam la femeile care treceau pe trotuar, atât de atrăgătoare, atât de diferite între ele, prinzând de pe urma lor picături de energie și relaxare. N-au decât să bodogăne unii ce-or vrea, dar metisajul din orașele noastre a îmbogățit considerabil paleta vizuală. În spectacolul acestor ființe elegante, de toate originile, găseam echilibrul necesar cu babalâcul bolnăvicios de la masa mea, al cărui chip încremenise într-o expresie pizmuitoare. În momentul în care o tânără negresă cu formele revărsate a trecut pe lângă masa noastră, aproape atingându-ne, tata a șuierat:

— Ce urâți sunt oamenii! Uită-te la curul ăsta enorm. Cum

de îndrăznesc unele ca asta să și-l fâțâie așa?

M-am aplecat spre el, enervat de observația care mi se adresase direct.

— Știi, tati, există bărbați care mor după cururile mari. Chestie de gust.

— Bine, ți le las ție...

— Oamenii sunt frumoși, tati, ochii tăi sunt urâți.

Și am adresat cerului o rugăciune fără glas: dă să nu ajung vreodată ca el. Dă să mă ucidă propriii mei copii, decât să îmbătrânesc în felul ăsta. Cel mai rău lucru, la bătrânețe, nu este diminuarea fizică, ci sila de oameni. Oare câți încep ca subversivi, pentru a încheia ca posaci? Tata m-a crescut în spiritul ororii față de semenul meu, însă eu am ales să mă dedic preamăririi lui. Frumusețea lumii și a ființelor ei nu va înceta nicicând să mă copleșească.

[41](#) Asociație fondată la 21 mai 1854, la castelul din Font-Ségugne, de șapte tineri poeți provenșali, printre care și Mistral, cu scopul reînufletirii limbii/dialectelor care formează *Langue d'oc* vorbită în 32 de departamente din sudul Franței, asociație care funcționează și în prezent și la care s-a adăugat, în același scop, din 1945, Institutul de Studii Occitane. (N.t.)

[42](#) 1895–1974, scriitor și cineast francez. (N.t.)

[43](#) *Confédération Générale du Travail*, una dintre cele cinci mari confederații sindicale franceze, fondată în 1895. (N.t.)

[44](#) Punct de convergență a evoluției în viziunea teologului, filosofului, geologului și paleontologului francez Teilhard de Chardin, 1881–1955. (N.t.)

[45](#) 1920–1997, scriitor și jurnalist francez, revista numită fiind axată pe fenomene paranormale, civilizații dispărute și mistere ale științei. (N.t.)

[46](#) 1877–1949, figură celebră a ezoterismului de secol XX, de origine greco-armenească. (N.t.)

[47](#) 1913–1944, scriitor francez, membru al comunității *Arca*. (N.t.)

[48](#) 1908–1944, scriitor și indianist francez, prieten cu Lanza del Vasto și Luc Dietrich. (N.t.)

[49](#) 1918–2004, istoric francez de origine evreiască, născut în Germania, membru al Rezistenței, consilier al unor oameni politici precum Helmut Kohl sau Jacques Chirac. (N.t.)

[50](#) Politolog, sociolog și istoric francez de origine evreiască, născut în Germania în 1925. (N.t.)

[51](#) În franceză, eliminarea ultimei silabe a lui „Je-t’em-brasse” dă un aproximativ „Je-t’aime”. (N.t.)

[52](#) Romancieră franceză de origine evreiască, născută la Odessa în 1903 și moartă la Auschwitz în 1942. (N.t.)

8. Ar trebui s-o faci ca Stefan Zweig

Niciodată n-am știut ce este aceea o viață reușită, în schimb, știu ce este o viață detestabilă. În înserarea existenței lui, când ar fi trebuit să coboare garda și să-și facă bilanțul, tata a găsit încă un motiv de furie. Pentru el, decembrie s-a transformat într-o nouă primăvară. Vârsta nu i-a fost sinonimul înțeleptirii, ci al agravării felului lui de a fi. Disprețul profund era energia de care avea nevoie pentru a rămâne în viață, pentru a-și târî mai departe carcasa. Și atunci, pasiunea sa rasistă l-a recucerit cu o virulență mărită de dificultățile financiare. Jarul iudeofob nu era decât acoperit, era suficientă o pală de vânt pentru a-l transforma în incendiu. Revenirea la nazismul din tinerețe, după îndelungata punere în paranteză, era, poate, o modalitate de a învinge timpul. Dacă ar fi fost să admită că s-a înșelat, după cum li s-a întâmplat comuniștilor după căderea zidului Berlinului, în 1989, ar fi alunecat în tristețe, iar existența ar fi ajuns să-i semene cu o fundătură fără sfârșit. Prefera să se vadă drept depozitarul unui adevăr ce nu poate fi auzit, într-o lume cucerită de minciună. La fiecare neplăcere cauzată de starea sănătății, le repeta doctorilor:

— Să știți că am dreptul să trăiesc până la o sută de ani. Sarcina dumneavoastră este să mă mențineți în formă.

Devenise o povară care trezea furie, făcându-te să te simți vinovat. M-am hotărât ca, în pofida a orice, să joc rolul copilului

bun. Dacă l-aș fi abandonat, nu m-aș mai fi putut privi în oglindă. Sentimentul de culpabilitate repusese pe linia de plutire o afecțiune intermitentă. Vine o clipă în care relațiile cu o altă ființă sunt atât de amestecate încât nu se mai poate distinge dragostea de simțul datoriei. Evident că-mi detestam tatăl, însă nu în fiecare zi. Solicitudinea mea îl neliniștea, căci mirosea a pericol. Dacă, însă, nu îi dădeam telefon, se simțea părăsit. Mă duceam să-l văd la el acasă, în strada Cabanis. Băteam darabana în ușă, fiindcă surzise. Dădeam de el în fața unui televizor urlător. Nu mai auzea nimic în afara soneriei telefonului, al cărui receptor îl ridica și dacă sunetul venea dinspre ecran. Televiziunea este adevărata familie a bătrânilor și a bolnavilor, o tovarășă inepuizabilă care are întotdeauna ceva de spus și de arătat. Garsoniera tatei era o oroare. Pereții erau scorojiți și pete imense se întindeau pe tavan. Masa, crăpată la mijloc de parcă ar fi încasat o lovitură de topor, era acoperită de hârtii, de resturi de mâncare, de diferite medicamente. Cel mai rău, însă, era pe jos, unde gunoaiele se adunaseră fără a le mai fi scos cineva afară, ridicându-se în mici coline, ca niște gorgane preistorice, printre care înaintau gândacii. Prin tot acest praf, ca un bun geograf, trasase drumuri, crease bifurcații.

— Ei, știi cum e, gândacii de bucătărie sunt semn de curățenie. Sunt niște insecte excesiv de meticuloase. Nu intră niciodată la cineva în casa căruia domnește murdăria.

Și numai bucătăria singură era o poezie, nu altceva, plină de cratițe, de coltuce verzui de pâine, de cafea vărsată pe te miri unde, de pliculețe utilizate de ceai, de acum uscate. Compoturi de fructe se macerau lent în propriul suc, resturi de tocană înverzeau și ele în plină iarnă, însă îmi interzicea să le arunc. De cum intram în casa lui, îmi astupam nasul ca să se vadă și țișeam:

— Nu ți-e rușine să trăiești în cocina asta?

Era expresia lui favorită de câte ori intra în dormitorul meu de copil. Se prefăcea speriat:

— Pascal, păi, te înșeli, revino-ți, aici este foarte curat.

Mi se strângea inima, așa că îi propuneam o menajeră pe care a fost de acord s-o primească abia în ultimul an de viață. M-am oferit să vin împreună cu fiul meu pentru o curățenie generală, urmând să spălăm cumsecade toate încăperile și să chemăm niște zugravi profesioniști care să refacă în toată casa culoarea, mai ales în baia care oscila între încăpere mortuară și veceu public.

— Lasă-mi patruzeci și opt de ore și ți-o dau înapoi ca nouă.

M-a refuzat scurt. Nu era treaba lui să dea cu var pe tavan, ci a primăriei Parisului. La fel ca Iov, se îndrăgostise de propriul gunoi. Nu-l mai vedea. De acum, regula era: nimic nu se aruncă, nimic nu se pierde, nici măcar un bilet de metrou. Și cea mai mică bucătică de lemn sau de metal găsită pe stradă era ridicată și pusă deoparte. Fiindcă nu se știa niciodată... După exemplul tatălui său, scormonea prin pubele și scotea de acolo fragmente de jucării și elemente de Meccano. Blestemul deșeurilor îl atinsese și pe el. Naufragiat la domiciliu, păstra dosare vechi de cincizeci de ani, dar și dublura scrisorilor pe care le redactase „în caz că”. Mai presus de orice, îi era frică de furturi, de hoardele de bandiți care l-ar fi pus în fruntea listei, înaintea oricăror alte priorități. Se credea un bărbat de succes înconjurat de o bandă de tâlhari. Mă răstearm la el:

— Nu e nimic de furat de la tine, nu sunt decât mizerii pe aici. Uită-te și tu în jurul tău, pentru numele lui Dumnezeu! Pur și simplu trăiești în rahat, înțelegi, în ce limbă vrei să ți-o mai spun?

Menajera, o marocană, a trebuit, pentru a fi acceptată, să treacă un adevărat examen, plus un test de moralitate, de parcă

ar fi urmat să servească vreo alteță princiară. Marele Mamamuși în căutare de personal de serviciu. Referințe obligatorii!! Până la urmă, a îndrăgit-o, o servea cu cafea, cu lichioruri, ținea să închine cupe de șampanie cu orice ocazie se ivea, îi vorbea despre Maroc și despre dragostea lui pentru țara aceea. Femeia i-a devenit rapid indispensabilă, dându-mi rapoarte apocaliptice despre starea de igienă a locului. Pentru anumite activități, purta mască de protecție și mănuși. Baia și toaleta, negre de jeg, nu se mai puteau folosi, impregnate cum erau de un damf sufocant. Pe patul niciodată făcut tronau animale din pluș — urși, iepuri, vulpi, șobolani —, întreaga menajerie fiind așezată față în față cu fotografia pe post de icoană, lipită pe perete, a mareșalului Pétain. Animalele de pluș, dacă ar fi fost să te iei după el, erau recuzita unui joc între ultima lui prietenă și el. Nu-mi doream să aflu mai mult. După ce femeia se dusesse acolo, mă sunase tulburată. Garsoniera minusculă se transformase într-o groapă de gunoi. Tata mă trimitea de-acum cu gândul la acele ființe fosilizate, încastrate în vreun colț de trotuar, ca niște sfinți în nișele lor din biserici. Își construise o cavernă în fortăreața lui din deșeuri și stătea acolo ca un rege căzut, așezat pe tronul lui de dejecții. După ce a murit, i-am descoperit în congelator o carcasă de pui începută, veche de cel puțin doi ani, din care nu mai rămăseseră decât oasele. Respectiva carcasă, încărcată de filamente de gheață, își oferea intemperiiilor greementul, continuând să navigheze pe apele timpului. Și ar mai fi putut rămâne ani de-a rândul așa, încremenită în banchiză.

Diabetul îi mânca picioarele, perturbându-i circulația sângelui, degetele piciorului stâng îi fuseseră cuprinse de cangrenă, așa că i-a fost tăiat unul, apoi, două, trei, a fost scurtat cu câțiva centimetri. Nu se plângea și își arăta curajos ciotul. Se lupta, număra zilele până la externare, refuza

transferul într-un cămin de bătrâni. Prietena lui mă implora:

— Sigur ai și tu brațul lung, așa că fă ceva pentru a-ți fi îngrijit cum se cuvine tatăl. Sunt convinsă că ai relaaații!

A avea brațul lung era o expresie de după război. Prin urmare, dispunând de o asemenea lungime a brațului, aș fi putut împiedica medicii chirurghi să-mi scurteze bătrânul.

Iar acesta, chiar ajuns un neputincios, tot insuportabil și cu nasul pe sus rămăsese. Nici umbră de înțelepciune în fața morții, care se apropia.

— Ai cumva unele dispoziții anume pentru înmormântare?

— Ce tot spui, Pascal? Sunt în formă și-o să ies curând din spital. Mai dă-o-n mă-sa!

Dacă mi-ar fi spus o dată, măcar o singură dată, că a greșit, că s-a purtat urât cu mama, l-aș fi luat în brațe și am fi plâns amândoi, apoi, aș fi rămas cât mai blând cu putință lângă el, până și-ar fi dat ultima suflare. Însă nici vorbă, tot încăpățânat era în delirul lui. În unele momente, ar fi împușcat întreaga lume, pe trădătoarea Marlene Dietrich, care cântase pentru yankei, micii hoți de buzunare, ȝiganii iuți de mână, spărgătorii de bancomate, tuturor le-ar fi trimis câte un glonț în căpățână. Ca să le dea un exemplu! „Te dau cu capul de toți pereții!” era expresia lui favorită. Îmi amintea de generalul Alcazar, din poveștile cu Tintin, învins cu regularitate de adversarul lui, generalul Tapioca, Alcașizar care, la cea mai mică neînțelegere, îl trimitea pe cel care-și permitea să-l contrazică în fața plutonului de execuție.

La spital, tata, proaspăt bărbierit, cu părul tuns scurt, era îmbrăcat într-un combinezon ciudat, undeva la jumătatea drumului între costum de cosmonaut și scutec. A îmbătrâni înseamnă a locui un corp care nu ne mai aparține și care-și urmează un drum al lui: organele se deteriorează, pudoarea se relaxează și sfincterele la fel, totul într-o permanentă simfonie

pârțâitoare. Reîntoarcerea la starea de sugar, fără drăgălășenia copilului. Tata nu mai avea nicio rușine. Îl plimbam pe coridoare, în scaunul rulant, iar el făcea să răsunе micul claxon anexat. Abia ajuns în camera lui, nu visam altceva decât să fug mai repede de-acolo. Nu aveam tăria de a-l săruta și abia de-i atingeam obrajii când ne întorceam. Ar fi trebuit să-l iau de mână și să i-o strâng între palmele mele. Ideea contactului direct cu el, însă, îmi făcea silă. Pe el, vizitele acestea îl bucurau, pe mine, mă terminau. Mica tragedie a existenței: aceleași situații nu au aceeași încărcătură pentru cei care le trăiesc. Masa luată de un bărbat cu fosta lui iubită care i-a dat papucii este pentru el o sărbătoare, pentru ea, doar o formalitate. Suntem dezacordați.

Tata intrase în zona unei rutine subțiri, nemaiaivând nimic de povestit, cu excepția modului în care era îngrijit de către infirmiere și a progreselor în vindecare. Viața nu-i mai era decât cronică durerilor cotidiene. Să-și vorbească de rău apropiații, sportul lui favorit, să-mi bârfească băiatul în fața mea și pe mine în fața lui îi lua o bună jumătate de ceas, după care stocul de calomnii era epuizat. Rumega apoi un monolog fără sfârșit, apostrofând guvernul, doctorii, omenirea. Îmi imaginam, ca într-un coșmar, că ar mai fi putut trăi cinci sau zece ani, târându-se prin instituții pentru convalescenți și prin clinici, constrângându-mă să-mi leg viața de a lui cu lanțuri. Deseori, îmi pierdeam cumpătul și, într-o zi, în fața băiatului meu șocat de-a dreptul, am explodat:

— Ce pizda mă-sii, când are de gând să crape boul ăsta bătrân?!

Mi-a părut extrem de rău pentru criza mea de nervi, deși n-am fost niciodată mai sincer. Cine poate ști dacă pe copiii noștri nu-i va ușura moartea noastră? Tata se uita urât la mine. Situația se răsturnase și ajunsese la bunul plac al tuturor. În

privire nu-i descopeream nici frică, nici încercarea de a cere milă, doar furie în stare pură. Și următorul avertisment: într-o zi, vei fi în locul meu și vei plăti. Fiul și fiica ta mă vor răzbuna. Fără să vreau, îi admiram mândria: un babalâc împutit, dar cu sânge-n el. Deși ardea de poftă să mă ia la înjurături, mă menaja. Uneori, totuși, își pierdea răbdarea și ridica tonul. Numai că eu urlam și mai tare și plecam trântind ușa. După aceea, mă întorceam cuprins de rușine. Mă transformase într-un călău. Groaza de moarte o păstra pentru el. Nici nu plecam bine de la spital că mă și suna pentru a vedea dacă am ajuns cu bine acasă. Drumul în metrou sau în autobuz era astfel ridicat la rang de aventură într-un teritoriu străin. Ținea să păstreze legătura cu mine cu orice preț.

Ca și mie, îi plăceau romanele polițiste din seria neagră, iar eu îi citam cuvintele lui Sartre, care mărturisea că ar citi cu plăcere mai degrabă volume din *Série Noire* decât pe Wittgenstein. Săptămânal, îi cumpăram noile apariții ale colecției. Acum, nu le mai putea suferi, considerându-le mult prea violente și vulgare. În literatură, imediat ce ieșeam din perimetrul clasicilor, gusturile noastre erau de asemenea cu totul diferite. Îi adusesem *Femeia-vulpe* a lui David Garnett, unul dintre componenții Școlii de la Bloomsbury, cei adunați în jurul Virginiei Woolf. În timpul unei vânători, în pădure, un gentleman englez își vede stupefiat soția transformându-se într-o vulpe cu blana de un roșu-aprins și luând-o la fugă prin tufișuri. Bărbatul acceptă metamorfoza și-o lasă în fiecare noapte să plece departe pentru a-și întâlni surorile ei vulpi; ea se întoarce în fiecare dimineață groaznic de murdară, sfâșiată, cu urme de gheare pe tot trupul. Povestea, minunată metaforă a feminității ca semn al sălbăticiei, îl scandalizase. Aruncase cartea la coșul de gunoi, de unde o recuperasem. Îl înfură gândul că însăși mama ar fi putut, într-o bună zi, să se

transforme în pisică, în cătea ori lupoaică și să plece apoi pentru a zburda pe acoperișuri ori pe câmp. Nu m-am săturat niciodată să încerc să-l convertesc la gusturile mele, preferând să împărtășim bucuria acelorași cărți decât să ne certăm din cauza lor. Fiul meu, specialist în informatică, ținea să îl inițieze în ale internetului. L-a refuzat. Ura computerele și telefoanele mobile, convertindu-și ignoranța în revoltă împotriva modernității.

Jocul lui preferat era să-mi explice în detaliu amploarea bunurilor pe care ar fi urmat să ni le lase moștenire dacă ar fi fost Rockefeller sau Rothschild în persoană.

— Trei scene marine olandeze din secolul al XVIII-lea.

— Tati, nu sunt decât copii de cel mult cincizeci de euro bucata.

— Ceasul Rolex al mamei tale.

— Un fals, tati, cumpărat dintr-o piață din Delhi acum douăzeci de ani cu maximum doi euro.

— Un colier de perle foarte, foarte scump, pe care i l-am dăruit mamei tale.

— Tot fals! L-am dus eu la expertizare.

— Dar moșia din Lubéron?

— Trei bolovani pe care nu se poate ridica nimic, în fundul unei râpe. La fix pentru capre. Nici măcar notarul nu vrea să se bage într-o asemenea chestie.

Se dădea mare cu gargara asta a lui legată de așa-zisele moșii, făcea pe marele senior în fața surorii lui și a nepoților, deși era sărac lipit. De mai multe ori, l-am anunțat că voi recuza succesiunea, fiindcă nu aveam niciun chef să-i moștenesc multiplele împrumuturi. A luat-o ca pe un afront.

Secțiile de geriatrie cuprind toate patologiiile plus încă una: ireparabilul. Trecând din salon în salon, simți dorința contradictorie să mângâi fiecare bolnav, dar și să-l sufoci cu o

pernă. Unii dintre pacienți par atât de ușori, încât ai zice că oasele le sunt abia puțin mai grele decât pielea. A-i purta dintr-un loc în altul este ca și cum ai lua pe sus un nor. Intri într-un infern aseptizat în care condamnații, legați la tot felul de mașinării, își urlă disperarea. Coridoarele sunt invadate de amputați, de prescurtați care se smiorcăie și strigă după ajutor în mijlocul unei indiferențe generale. Întreg acest șeptel de cadavre se prăbușea în jurul tatei, care vedea fără vreun regret cum sucombau cei din preajmă. Din contră, ținea o contabilitate macabră. Cu fiecare vecin de salon care pleca spre morgă, striga: Călătorie sprâncenată! Bine c-am scăpat și de ăsta! Doar el se ținea bine, urmând să-i îngroape pe toți ceilalți. Trecea morții în catastif ca pe tot atâtea victorii. Avea să se întoarcă acasă și să lase în urmă un șir de hoituri. Cinismul lui mă liniștea, fiindcă vedeam în el o dovadă de vitalitate.

Se va vorbi oare vreodată îndeajuns despre calitatea și generozitatea serviciului public francez de sănătate, deschis tuturor, fără deosebire de avere ori de naționalitate? Spitalul era plin de antileze, maghrebiene sau africane, iar tinerețea și devotamentul lor mă despăgubeau pentru înfricoșătoarele vizite acolo. Femeile acestea sunt niște sfinte care muncesc fără să-și contabilizeze eforturile și sunt plătite prost. În realitate, pe ele veneam să le văd. Nici pe tata nu-l lăsau rece farmecele lor. Avea și favorite, mai ales o fermecătoare algeriană din Kabilia în fața căreia perora interminabile lecții de istorie și de geografie. Ținea morțiș s-o convingă că Franța făcuse tot ce se putuse în țara ei. Fata îl asculta cu o admirabilă răbdare pe el, care vorbea fără întrerupere, ca un griot⁵³ al serviciului de amputări. Numai că, vai, substanța înnăscută îl recâștiga repede pe tata care, astfel, a țipat la o ivoriană care nu-i adusese destul de repede plosca:

— Mai bine te-ai sui la loc în copac, maimuțo!

Femeia a refuzat să mai intre în salonul lui, iar el s-a arătat uluit:

— Măi, da' sensibile mai sunt și astea! Nimic nu poți să le zici.

I-am făcut morală ca unui copil prost crescut și l-am invitat să-și ceară scuze. Chiar nu-i îi era rușine să se poarte așa cu persoanele care veneau în fiecare zi să-l șteargă la cur și să-i schimbe pampersii?

— Pascal, pur și simplu întorci cu fundu-n sus chestiunea. Ele ar trebui să se bucure că sunt în serviciul meu. Mulțumită unor oameni ca mine își pot găsi o slujbă.

Când m-am dus să vorbesc despre incident cu infirmiera-șefă, aceasta a ridicat din umeri:

— Cine stă să-i asculte pe toți moșii ăștia? Nici nu contează ce spun.

Indiferența ei m-a rănit mai tare decât jignirea adusă de tata. Altă dată, l-am găsit făcând spume: o infirmieră africană îl întrebase, pe când ieșea de la duș:

— Ei, ne-am spălat bine, tătaiță dom' Bru'ner?

Expresia mi s-a părut savuroasă, așa că mi-am însușit-o pe loc. Tata nu era niciodată mulțumit: îngrijirea lăsa de dorit, mâncarea era infectă, doctorii răspundeau în doi peri, chirurgii erau grăbiți. Cazul lui nu interesa pe nimeni. Sugar zbârcit și bombănitor, care se cerea înfășat și spălat, ilustra perfect legea permanentei insatisfacții, specifică democrației: orice s-ar face pentru o persoană anume, niciodată nu va fi îndeajuns. Cu cât aceasta primește mai mult, cu atât se plânge mai tare. Când logoreea lui mă obosea, îi ziceam:

— Știi cât cheltuiește societatea cu tine? Numai camera ta, în regim hotelier, face 1200 de euro pe zi. Nu mai pun la socoteală îngrijirea, operațiile, analizele. Și toate astea nu te costă nimic.

— Ia ascultă, toată viața am cotizat, nici vorbă să fiu un parazit ca toți africanii, ȝiganii și kurzii ăștia.

Exasperat de individul care agoniza în plină formă, prosperând pe starea noastră de epuizare, i-am zis într-o zi fără să mai stau pe gânduri:

— Nu crezi c-ar fi cazul să faci precum Stefan Zweig?

— Ce tot spui acolo? Cum adică?

— Știi tu bine. Stefan Zweig s-a sinucis la bătrânețe, în Brazilia, disperat de cum ajunsese lumea și de ascensiunea nazismului. N-ai vrea să anticipezi un apel similar?

L-am șocat. Însă, dacă ar fi acceptat, eu aș fi fost cel șocat. Pe numitul scriitor îl detesta, considerând că ceea ce scrisese, altfel decât în cazul lui Schnitzler sau Werfel, era doar literatură pentru coafeze, iar faptul că-și pusese capăt zilelor nu era decât un gest „efeminat” de lașitate. La fiecare vizită, îi lăudam frumusețea morții din proprie voință.

— Pascal, ești liber s-o faci dacă vrei, cât despre mine, nici nu se pune problema.

Îmi părea rău că insistasem, dar, pe moment, schimbul de cuvinte îmi plăcuse foarte mult. Îi descriam prevenitor triburile primitive în care bătrânii plecau să se ascundă în pădure ca să moară.

Pentru a se mai înviora, își reîncepea diatribele. Acasă, deținea un Birou al Afacerilor Evreiești cu fișe scrupulos puse la punct. Era impresionant de rezistent în această ură a lui. Cât despre Israel, părerea și-o schimba zilnic: o dată era statul exemplar, altă dată, națiunea abominabilă, țară de imigranți lipsiți de rădăcini, căreia îi prefera de o mie de ori Iranul, moștenitor al marii civilizații persane. Nu-i plăceau nici imigranții, nici hoții, dar faptul că, în anumite cartiere mărginașe, erau vânați purtătorii de kipa îi reda speranța. Victoria postumă a lui Hitler în anumite sectoare ale lumii

arabo-musulmane îl bucura. Vedea cu ochi buni mulțimile care îi huiduiau pe „sioniști” în Gaza, la Cairo ori Beirut. Sigur, bărboșii ăia șleampeți nu puteau mărșălui în frumoasa ordine a SS-ului, dar schimbul de mâine era astfel asigurat. Pe de altă parte, privea cu scepticism grupările ultranaționaliste franceze, ungurești sau grecești. Prea erau umflate. Fiindcă, într-adevăr, ceea ce îi desparte pe naziștii de ieri de avatarurile lor contemporane este excesiva împlinire a trupului. Dacă te uiți la pasul de defilare în care trec adeptii la Paris, la Atena sau la Budapesta, poți constata ravagiile berii, pop-cornului, hamburgerilor, musacalei și gulașului asupra războinicilor națiunii. Aceștia sunt cu toții supraalimentați, îmbrăcați în tricouri negre care le ascund cu greu colăceii. Nu mai au clasă, ci doar burtă. Ca o bună parte a extremei drepte, prefera încă arabii evreilor, în pofida anumitor reticențe. Îl aprecia și pe predicatorul Tariq Ramadan, „un băiat frumos care vorbește bine” și care îndrăznea să atace Israelul. Cât despre François Hollande, la vremea aceea doar candidat la președinție, nu putea fi decât evreu, ca toți francezii care poartă nume de orașe sau de țări.

— Și Trierweiler⁵⁴, cu un asemenea patronim, cam de pe unde crezi că provine? repeta de parcă pe el l-ar fi chemat Dupont sau Dupuis.

Îl obseda o întrebare: boala mamei să fi fost de natură ereditară? Să fi existat în familia ei un germene sifilitic pe care să i-l fi ascuns, o țară, ceva care să te umple de rușine?

— Știi, Pascal, în 1939, în Germania, biata ta mămică (mereu era vorba despre „biata ta mămică”, împopoțonată astfel cu statutul de sfântă veșnică) ar fi fost gazată. Epilepsia era considerată o boală degenerativă. Nu s-ar mai fi putut face nimic.

Și așa, violenta dorință de exterminare se extindea, de-

acum, și asupra propriei lui neveste, care nici ea n-ar mai fi meritat să trăiască. Într-o zi, mi-a fluturat prin fața ochilor, jubilând, un articol din *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, din 21 ianuarie 2011, un interviu, de fapt, cu Stéphane Hessel⁵⁵, în care fostul membru al Rezistenței afirma:

Ocupația germană a fost, dacă o comparăm cu ocuparea Palestinei de către israelieni, o ocupație relativ inofensivă, făcând abstracție de elemente de excepție precum încarcerările, internările în lagăre, execuțiile și furturile de opere de artă.

— Eeei, și ce mai aveți de răspuns acestui fost membru al Rezistenței, tu și prietenii tăi jidani?

Continuam totuși să-i aduc cărți de istorie cu speranța inutilă, de altfel, de a-i deschide ochii. De pildă, o monografie a lui Heydrich scrisă de Edouard Husson⁵⁶. Fără să-mi fi dat seama, mă comportam ca un adictolog. Îi alimentam pasiunea în doze mici, inducându-i sevrajul în mod progresiv: *Jurnalul* lui Goebbels, pe de o parte, urmat de un studiu al lui Robert Browning⁵⁷ despre *Einsatzgruppen*⁵⁸, pe de alta. Otrava și antidotul. Le răsfoia cu un aer neîncrezător și mi le înapoia după douăzeci și patru de ore. Nu era nimic acolo pe care să nu-l fi știut. Aproape că nu mai discuta lucrurile acestea cu mine întrucât, după cum îi explicase fiului meu, eram „jidănit până-n măduvă”. Pasiunea era însă mai puternică decât prudența și ultimele noastre conversații au fost punctate de astfel de momente, mai ales când ținea neapărat să așeze întregul Wall Street pe scaunul electric, după criza din 2008, evident pe Madoff și pe șefii băncilor Lehman Brothers și Goldman Sachs. Deținea ura prozelitului. Pe scurt, eram angajați în două proiecte pedagogice incompatibile. Mă așteptam mereu să-mi spună: m-am înșelat. La rândul lui, spera încă să-i mărturisesc: ai avut dreptate. Zombi agresiv, când în stare de prostrație, când pus pe scandal, era precum acele insecte lipite de hârtia

de muște, coagulat în obiectul propriei mâini. Logoreea lui morbidă mă epuiza. Sperasem prostește în izbăvire, iar acum primeam confirmarea imposibilității ei.

Răul înainta. Într-o zi, m-am dus cât am putut de repede la el acasă. Piciorul drept începuse și el să putrezească. Mergea cu mare greutate și aproape tot timpul trebuia să-l duc pe sus. Tremura. Pentru o clipă, inundat de sentimentul propriei puteri, mi-a venit să-i dau drumul. Să-l fac să plătească totul dintr-o bucată. În aceeași secundă, mi-a alunecat din brațe și s-a prăbușit pe podea. A fost un moment groaznic: să-l văd pe bătrânul acela zăcând pe jos, pe propriul meu tată incapabil să se mai ridice, mi-a sfâșiat inima. M-am simțit vinovat. Abia mă gândisem la acea posibilitate și el și căzuse. Mi-am amintit de Ella Fitzgerald, care-și sfârșise zilele oarbă, cu ambele picioare tăiate și cioturile întinse pe un scaun, din cauza diabetului. Și al lui a fost amputat a doua zi dimineață. Cicatrizarea a fost lentă. Își arăta membrele mutilate cu mândrie, ca pe niște răni de război, și nu pricepea că noi ne întorceam capetele îngrețoși. La o săptămână după operație, m-a întâmpinat cu un zâmbet larg, extatic.

— Știi, am avut un vis minunat. Eram într-un oraș împodobit de sărbătoare, copiii, în alai, cântau și fluturau drapele.

— Aha, foarte poetic.

— Nu-i așa că înțelegi? Acuma, ține-te bine: era ziua alegerii lui Hitler, în primăvara lui 1939. Populația ieșise în masă pe străzi pentru a-l aclama. El se afla într-un minunat Mercedes decapotabil. Totul încă mai era cu puțință.

Am stat la taclale toată ziua. Ajunsese specialist în irigarea sangvină a acelor apendice organice și în tehnicile ortopedice. Va putea merge din nou cu o încălțăminte specială oferită de cei de la Protecția socială, reînvățând funcția locomotorie. Deja se

înscrisesse la cursurile de reeducare. Era de o vioiciune incredibilă. Etajul era plin de decupați ca și el, aflați în stadii mai mult sau mai puțin avansate de descompunere. În sala de lectură, în fața televizorului, siluete famelice, îmbrăcate în pijamale sau halate se uitau la *Tânăr și neliniștit* cu gura căscată, buimace. Uneori, o minunată aromă de mirodenii învăluia coridoarele: infirmierele și medicii își pregăteau cușcuș sau curry în bucătăria lor, efluviile sosite de acolo reușind să acopere pentru un ceas sau două mirosul de dezinfectant. Duminica, dădeam de el la slujbă, împreună cu alți pacienți. Nu fusese el niciodată prea credincios, dar îl distra participarea. Un preot le promitea muritorilor bucuriile paradisului, o eternitate în beatitudine și tot tacâmul, intonau împreună cântece, Dumnezeu mai avea puțin și avea să-i întâmpine, ceea ce, la drept vorbind, nu le ținea de cald. O călugăriță africană sau bengaleză mergea și îmbrățișa toți participanții. De fiecare dată când îl săruta pe obraz, tata se strâmba:

— Ce de tâmpenii mai pot să debiteze și popii ăștia!

Când am aflat că murise, pe 18 august 2012, printr-un SMS laconic primit din partea fiului meu și sosit la cinci dimineata, eram în vacanță cu restul familiei și cu niște prieteni pe malul lacului Powel, în vestul american, undeva între Arizona și Utah. O aritmie ventriculară îi provocase un stop cardiac la ora prânzului. Nu suferise. M-am simțit în egală măsură ușurat și copleșit. Imediat mi-am zis: de-acum, începe o întreagă bătaie de cap. Firicelul de tristețe a dispărut sub valul de spaimă în fața formalităților necesare. Nici c-am fost dezamăgit, în acest sens, și am priceput că urma să mă afund în smâncurile administrative. Aventura aceasta nici până acum nu s-a sfârșit. Din fericire, fiul meu s-a ocupat de lucrurile cele mai dificile. Birocrația îi asigură fiecăruia un soi de eternitate artificială,

care poate ține ani și ani, reînnoită de câte ori primești o scrisoare sau un apel pe numele persoanei decedate. Până în ziua de azi, atunci când mi se telefonează și sunt chemat cu prenumele tatălui meu, răspund: îmi pare rău, dar am murit și nu vă pot vorbi.

Totuși, am fost uluit, fiindcă îl credeam invincibil. Dumnezeu așteptase mai bine de o jumătate de veac pentru a-mi împlini rugile. Trebuie să fi fost al naibii de distrat în tot intervalul acesta. Între timp, între mine și tata se instaurase un alt tip de relație, furia atenuându-se fără a se fi născut afecțiunea. Manifestam față de el o tandrețe consternată, amestecată cu exasperare. N-aveam puterea să-l urăsc. L-am iertat din oboseală. Enumeram motive serioase pentru a nu-l detesta cu totul: până la urmă, chiar m-ar fi putut omorî într-un acces de furie, m-ar fi putut rupe în bătaie dacă mama nu s-ar fi băgat între noi iar și iar, ar fi putut să nu mă lase să fac școală, să mă trimită în uzină de la paisprezece ani, ar fi putut fi mult mai rău. Până la urmă, avusesem un noroc chior în comparație cu catastrofele potențiale, care au fost evitate. Și uite-așa l-am achitat. A fost nevoie, mai ales, să-mi consolez fiul, aflat în stare de șoc, ale cărui legături cu bunicul său fuseseră deosebit de strânse. Îl descoperise pe patul de spital, cu maxilarul dislocat din încheietură. A trebuit să o liniștesc și pe fiica mea, care intrase în depresie. Ne-a luat ceva vreme până când i-am potolit suspinele. Nu vestea în sine, ci tristețea aceasta a unei tinere confruntate cu oroarea morții m-a făcut și pe mine să plâng. În Roma antică, deveneai major, adult adică, odată cu dispariția tatălui. Personal, a trebuit să aștept până la șaiszeci și trei de ani pentru a ieși din starea de minor. Așadar, nu e de mirare că am vegetat atât de mult timp în adolescență.

Ultima oară vorbiserăm la telefon cu două zile înainte. Îl sunasem din Mesa Verde, din Colorado. Imediat îmi amintise de

acea civilizație troglodită amerindiană dispărută prin secolul al XVI-lea, ca urmare a unei catastrofe climatice sau a unei prăbușiri demografice. Tocmai citea *Pot-Bouille* de Émile Zola, al zecelea volum din ciclul Rougon-Macquart, povestea unui imobil parizian de pe strada Choiseul, de la numărul șase, a intrigilor țesute în jurul acestuia, a adulterelor, a despărțirilor. Cuvântul *Pot-Bouille*, calchiat după *Poule au Pot*⁵⁹, trimite la ciorba indigestă a familiilor sărace. Am stat îndelung de vorbă, de parcă distanța ne-ar fi ușurat conversația. După ce am închis, i-am spus fiicei mele:

— Jos pălăria! Ăl bătrân are mintea-ntreagă în capul ăla al lui, ba încă și ceva pe deasupra!

La întoarcere, am descoperit savurosul mod de a fi al celor de la pompele funebre, întrețeserea retorică dintre compasiune și matematica financiară. Îmi plăceau servilismul smerit, vocea dulceagă, surâsul structural al ciocnilor. Mimica lor hiperbolică este făcută să ne mai atenueze din durere și, uneori, chiar le reușește. La Hauteville, unde a fost înhumat la 1 septembrie, pe un frig bun pentru execuții capitale, în cimitirul pe deasupra căruia trece o linie de înaltă tensiune, funcționarii mieroși s-au transformat, după ce au așezat cadavrul în sicriu, în băieți veseli și plini de viață care și-au dat jos hainele, pentru a pune, cu ajutorul unei macarale, placa de marmură peste mormânt. Le-am apreciat buna dispoziție și, gândindu-mă la înmormântarea mea, mi-am dorit să genereze chefuri și râsete, nu lacrimi penibile. Uitându-mă mai bine la cavoul familiei, în care tata m-a invitat de mai multe ori să mă odihnesc între el și mama, am constatat că rămăsese un loc și pentru fiul meu, așa că am zis:

— Mai bine la groapa comună decât pierdut în câmpul ăsta!

Filosofia dricului se reduce la o delicată negociere: coșciug de brad, coșciug de stejar, de mahon, mânere din lemn de brad,

din alamă, din aramă, interior capitonat cu satin, fiecare articol facturându-se conform unei la fel de delicate succesiuni.

— Bietul dumneavoastră tată a trebuit să fie supus unor îngrijiri speciale: șapte sute de euro.

Traducere în franceza standard: o parte a feței, sub ochi, se înfundase, iar specialiștii în tanatopraxie procedaseră la o mică întindere. După care fusese necesară retencuirea urgentă.

Am refuzat să văd cadavrul la întoarcerea din călătorie și am solicitat să fie închis sicriul. Îmi doream să păstrez imaginea zâmbitoare a bătrânului care, de la fereastra clinicii de recuperare, din cartierul de la marginea de vest a orașului, ne-a spus la revedere mie și fiicei mele, la plecarea în vacanță, convinși cu toții că aveam să ne revedem peste trei săptămâni. Indiscutabil, starea de sănătate i se ameliorea, iar vocea îi suna tot mai bine. Pe chipul lui obosit se ghicea speranța reconcilierii, bucuria de a avea o familie care să ducă neamul mai departe. Surâsul lui radios, mâna fluturândă mai spuneau ceva, și anume că fiecare om este mai mare decât se vede și duce în sine resurse de bunătate de care habar n-are. Pentru o clipă, fusese atins de lumină și răscumpărat.

De când au murit, mă întâlnesc cu părinții mei pe stradă, chiar și în străinătate, gârboviți, mergând cu pași mărunți. Se întorc să mă bântuie sub forma unor necunoscuți, toți seniorii Franței îmi vorbesc despre ei și îmi aduc vești. Deși protestant din naștere, tata își dorise ca slujba de înmormântare să aibă loc în biserica Saint-Etienne-du-Mont, pe muntele Sainte-Geneviève din Paris, acolo unde se căsătorise și unde și mama avusese parte de ceremonia ei funebră. Clădirea este monument istoric și literar, întrucât acolo, printre altele, Eugène de Rastignac a asistat, de unul singur, la slujba de înmormântare a lui Moș Goriot cel jecmănit și de ultima lețcaie de fetele lui pe patul de moarte, „iubindu-le cu tot răul pe care i-

l făcuseră”. Am luat legătura cu preotul parohiei, un robust cavaler al credinței din cei pe care catolicismul încă îi mai produce. Acesta deplângea lipsa de credință a francezilor, lipsa lor de convingere:

— Ceva nu merge deloc cum trebuie în țara asta!

Mi-a facturat serviciile cu cinci sute de euro, banii jos, fără posibilitatea de deducere la impozit, plus un mic bacșiș pentru cel care avea să officieze slujba, adică tot el.

— Păi, bine, părinte, credeam că biserica a făcut jurământ de sărăcie!

S-a strâmbat fără a-mi răspunde. După aceea, a apărut un alt subiect de dispută: detaliile tehnice ale solicitării. Slujbă completă sau simplă? Se săturase de ceremoniile în care nimeni nu se împărtășea, nimeni nu-și făcea cruce, nimeni nu îngenunchea. În definitiv, biserica nu e hipermarket. Își dorea ori fervoare, ori nimic. I-am zis pe șleau:

— Domnule preot, nu vor fi decât două feluri de public: evrei și comuniști. S-ar putea să fie și vreo doi sau trei creștini practicanți, dispuși să primească împărtășania. Dacă nu vă convine, anulăm totul.

Săracul tătic: el, care visa la dominația mondială a rasei ariene, la domnia fiarei, a fost îngrijit în spital de africane și de maghrebiene, nepoata lui, Anna, e evreică și ultima noră, de origine ruandeză. Pe deasupra, a trebuit să suporte o slujbă celebrată de un preot care i-a stâlcit de mai multe ori numele în fața unei asistențe puțin numeroase (mama umpluse sala, cu treisprezece ani mai devreme) și a expediat totul în patruzeci de minute. Cât despre registrul de condoleanțe, nu a cuprins decât o singură semnătură, cea a unei turiste coreene care nu înțelesese despre ce era vorba, închipuindu-și că-și scria numele în cartea de aur a bisericii. La ieșire, un grup de tineri repeta în piațeta din față un dans pe muzica lui Elton John,

cântăreț care-l făcea să vomite pe tata din cauza metehnelor afișate: urma o căsătorie după înmormântare, cu siguranță mai succulentă. Câteodată, Dumnezeu are simțul umorului.

[53](#) Poet-cântăreț ambulant din Africa. (N.t.)

[54](#) Valérie Trierweiler, jurnalistă franceză născută în 1965, partenera lui Hollande între 2000 și 2014. (N.t.)

[55](#) 1917–2013, diplomat, scriitor și om politic francez de stânga, autor al celebrului manifest din 2010 *Indignați-vă!*. (N.t.)

[56](#) Istoric francez născut în 1969. (N.t.)

[57](#) Istoric american născut în 1944. (N.t.)

[58](#) Grupări paramilitare alcătuite de Himmler, a căror țintă principală era „soluția finală” de exterminare a evreilor, ȝiganilor etc. (N.t.)

[59](#) Rețetă de pasăre fiartă cu legume, ulterior mâncându-se zeama separat de rest, un fel de hrană a săracului. (N.t.)

EPILOG

Gol-goluț

Într-o dimineată de februarie din anul 2012, am primit un telefon de la secția de urgențe a Spitalului *Ambroise Paré*, din Boulogne. Tata fusese internat într-o stare de confuzie extremă. Viața nu-i era în pericol, dar nu reușea să redevină conștient. Am sosit o oră mai târziu și-am dat de el într-un soi de boxă modulată din pereți mobili, legat de pat. Era plin de vânătăi, cu fața umflată, buzele sparte și un obraz însângerat. Căzuse, din fericire fără să-și fi rupt ceva, și rămăsese mult timp întins pe jos, riscând o congestie pulmonară. Delira, vorbea fără șir, mormăia. Fusese înfășurat într-un fel de fustiță albastră, care îi cobora până la genunchi. M-a frapat albeața picioarelor lui, pe care nu mai era niciun fir de păr. Parc-ar fi fost un tânăr imberb. La un moment dat, s-a zbatut și și-a aruncat acoperământul, rămânând gol.

Ochii mi-au ieșit cât cepele: era circumcis. Fără nicio îndoială. Limpede. M-am aplecat spre el pentru a verifica dacă nu căzusem pradă unei halucinații vizuale. Se odihnea, complet descoperit. Nuditatea părinților are o dimensiune șocantă, care îi coboară la condiția de persoane oarecare, subliniindu-le veștejirea cărnii. Nu mai sunt decât niște ființe ca toate celelalte. Tabuul nu ascunde diferența, ci similarul. Îmi aduc aminte că, la Lyon, pe la nouă ani, a trebuit să suport o intervenție chirurgicală pentru fimoză, afecțiune a frenului, des

întâlnită la băieți. Părinții mei îl imploraseră pe medic să nu mă circumcidă, pentru cazul că ar fi putut începe un nou război. Medicul n-a zis nici da, nici ba.

Imediat ce tata și-a venit în fire, am început să-l hărțuiesc cu întrebări. Cum de a reușit să treacă întreg războiul, să locuiască la Berlin și la Viena, în inima ciclonului, cu un asemenea stigmat, riscând să fie denunțat? Nu cumva operația a fost făcută după 1945, deși o asemenea intervenție la vârsta respectivă era rarisimă? A negat totul, șocat de întrebare, rugându-mă să-mi văd de treburile mele. Am cercetat în familie, am întrebat apropiații, dar nimeni nu era la curent cu așa ceva. De ce nu mi-o fi explicat chiar el?

Nu voi afla niciodată.

O singură certitudine am: tata m-a făcut să gândesc mai bine, gândind împotriva lui. Sunt băătălia lui pierdută: iată cel mai frumos dar pe care mi l-a făcut. Timpul, care stinge toate datoriile, stinge și dușmănia.

Cu toate că orizontul mi se îngustează, păstrez linia de conduită, aceea de a nu schimba nimic din viața mea, de a-mi confirma toate alegerile. Și voi pleca fără a fi învățat nimic, dacă nu cumva doar prețul de neprețuit al existenței.

Lumea este o chemare și o promisiune: peste tot există ființe remarcabile și capodopere de descoperit. Sunt prea multe de dorit, prea multe de învățat și multe pagini așteaptă să fie scrise. Atâta vreme cât crezi, atâta vreme cât iubești, nu pleci din viață.

Sper să rămân nemuritor până la ultima mea suflare.